

VIGILIA

2014 / 1

A szülő felelőssége az élet kezdetén

GERHARD MARSCHÜTZ: *Etikai megfontolások*

a prenatális diagnosztika kapcsán

JOHANNES PLATZER: *Preimplantációs diagnosztika*

KOVÁCS GUSZTÁV: *Szülői felelősség és reprodukciós medicina*

BUDA ATTILA: *Határ Győző, a reneszánsz ember*

Fecske Csaba, Halmai Tamás, Iancu Laura, Lackfi János,

Petrőczy Éva, Turczi István és Vasadi Péter versei

BARSI BALÁZS: *A Szent Ferenc-i szegénység igazi mélységei*

Beszélgetés Berszán Lajos gyimesfelsőloki plébánossal

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Anyaméhben	1
----------------	------------	---

A SZÜLŐ FELELŐSSÉGE AZ ÉLET KEZDETÉN

GERHARD MARSCHÜTZ:	A lényeg, hogy egészséges! Etikai megfontolások a prenatális diagnosztika kapcsán	2
JOHANNES PLATZER:	Preimplantációs diagnosztika. Etikai reflexiók az élet kezdetét érintő felelősségről	11
KOVÁCS GUSZTÁV:	Szülői felelősség és reprodukciós medicina	18

SZÉP/ÍRÁS

VASADI PÉTER:	A Hölgy; Lelet (<i>versek</i>)	28
TURCZI ISTVÁN:	Máté evangéliuma; A 121. genfi zsoltár; Videre (<i>versek</i>)	29
BUDA ATTILA:	Határ Győző, a reneszánsz ember (<i>tanulmány</i>)	32
FECSCKE CSABA:	Emlékszel?; És mit csinál a muskátli éjszaka? (<i>versek</i>)	38
PETRŐCZI ÉVA:	János utcai emlék; Karinthy koponyája (<i>versek</i>)	40
IANCU LAURA:	Reggelek; Erőtlenül; Fehér fohász; Este a faluban (5) (<i>versek</i>)	41
HALMAI TAMÁS:	A gondolat születése; Bármiért mindenkinek (<i>versek</i>)	44
BARTUSZ-DOBOSI LÁSZLÓ:	A Walzer hármasság (<i>novella</i>)	45
LACKFI JÁNOS:	Az emlékezet kastélya (<i>vers</i>)	50

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

POMOGÁTS BÉLA:	Berszán Lajos gyimesfelsőlóki plébánossal	52
----------------	---	----

MAI MEDITÁCIÓK

BARSI BALÁZS:	A Szent Ferenc-i szegénység igazi mélységei	60
---------------	---	----

NAPJAINK

SZABÓ LÁSZLÓ ISTVÁN:	A könyv nemzedékünk végrendelete	63
----------------------	----------------------------------	----

SZÉP/MŰVÉSZET

KOVALOVSKY MÁRTA:	Tyúkanyó meséi 64. A nemzet csalogánya	67
-------------------	--	----

KRITIKA

LESTI JUDIT:	Vörös István: <i>Gagarin avagy jóslástan alapfokon</i>	68
--------------	--	----

SZEMLE

(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	70
---	----

Anyaméhben

Életünk két legtitokzatosabb és legfontosabb pillanata a születésünk és a halálunk. Több okból is. Egyszeri és megismételhetetlen mind a kettő. Ezekről az eseményekről nincs semmilyen személyes tapasztalatunk. Tapogatózik az orvostudomány, az igazán fontos hitbeli tételeken túl még a teológia is inkább csak elméletekkel próbálkozik. A kutatások mélyén az ősi kérdés húzódik meg: mi az ember? Hogyan kezdődik az élete, s mi lesz vele, amikor az véget ér? Ennek fényében pedig fölvetődik a legfontosabb kérdés: egyáltalán mi az élet értelme?

Az elmúlt évtizedekben a teológia főleg a halál eseményét és a halál után várható történéseket kutatta, mégpedig a feltámadás, a végső beteljesedés távlatából. Az élet lezárulása az orvostudományt is foglalkoztatja: az eutanáziáról folytatott viták nem kerülhetik meg a súlyos erkölcsi és jogi szempontokat sem. — Napjainkban a figyelem mégis egyre inkább az élet kezdetére irányul. A viták elsősorban az abortusz körül forognak mindmáig. Orvosi, erkölcsi és jogi szinten csapnak össze az egymással szembenálló nézetek, de eltérő az egyes államok törvényhozása is. Számos kérdés merül itt fel. Mikor kezdődik az élet? Milyen védelem illeti meg az anyaméhben megfogant magzatot, ki törődik az ő jogaival? Az emberélet létrejöttébe milyen külső beavatkozások lehetségesek, s melyek közülük a megengedhetőek?

Egyre erősödik viszont egy olyan életpárti szemlélet, amely nem a technikai határokat feszegeti, hanem az anyaméhben fejlődő magzatról való gondoskodást állítja előtérbe. A napjainkban örvendően terjedő „magzatgyermek” mozgalom (világnapja március 25!) ráirányítja a figyelmet arra, hogy az anyaméhben napról napra fejlődő-növekvő, csöppnyi kis emberke is mennyi törődést, figyelmet és szeretetet igényel létének első pillanatától kezdve.

A biogenetikai kutatások azonban ma már olyan területekre hatoltak el, ahol egészen súlyos, máig ismeretlen etikai kérdések merülnek fel magával az emberléttel s vele az emberiség jövőjével kapcsolatban. Meddig jogosultak és etikai szempontból elfogadhatóak ezek a kutatások? A tudomány és a technika lehetőségei mára túlmentek az erkölcsi felelősségtudaton. Pedig ez utóbbinak kellene korlátot szabnia a kutató kíváncsiságnak, amely nemegyszer bármilyen kísérletbe belevágna, amelyet a modern technika lehetővé tett, tekintet nélkül annak esetleges következményeire.

Aki Istenből él, az túllát a földi kezdeten és végen. Az imádkozó ember tudja, hogy a teremtő Isten az öröklétbe ágyazza be véges földi életünket, a fogantatástól kezdve a halálig és a feltámadásig. A zsolttáros imájával fordul ezért hozzá: „Terád hagyatkozom, amióta létezem — anyám öletől Istenem te vagy nékem.” „Egész bensőmet te alkottad / anyám méhében te szőttél egybe engem. / Alaktalan voltam még, de szemeid már láttak engem.”

A lényeg, hogy egészséges!

GERHARD MARSCHÜTZ

1956-ban született Bécsben. A Bécsi Egyetem Katolikus Hittudományi Karának morálteológia professzora. A tanulmányt folyóiratunk számára írta.

Etikai megfontolások a prenatális diagnosztika kapcsán

Az etika a „jó élet” kérdésére keresi a választ. Ezt érvelő módon és a cselekvés konkrét területét szem előtt tartva végzi. A következőkben tárgyalt prenatális diagnosztika esetében is ez a helyzet, amennyiben a vele kapcsolatban felmerülő problémák a jó élet megvalósítását veszélyeztetik.

A várandósságot és születést illetően a szülők is erkölcsi kérdésekkel szembesülnek, még akkor is, ha ők ezt nem így neveznék, hiszen a gyermekvállalás a jó életről vallott elképzeléssel kapcsolódik össze. A gyermeket illetően ez mindenekelőtt abban a kívánságban és reményben jelenik meg, hogy egészségesen jöjjön a világra. Mivel e tekintetben nem létezik bizonyosság, a szülők eleve aggódnak, hogy a gyermekük nem fejlődik »normális« módon. Ezért a várandós nők megnyugtatóképpen önként választják a prenatális vizsgálati módszerek által kínált lehetőségeket. Ezáltal azonban nemcsak a várandósság élménye változik meg, hanem az értelmes és felelősségteljes cselekvés logikája is. E logika szerint a kívánság, hogy a gyermek egészséges legyen, átalakul. Az új, egyértelműen meg nem határozható norma szerint lehetőleg csak egészséges gyermeknek kell életet adni. A kívántból tehát akart lesz.

A várandósság megváltozott élménye

Az akart várandósság a nők számára rendszerint mély és örömteli élményt jelent. A prenatális diagnosztika (PND) kontextusában azonban rögtön orvostechnikailag kontrollált tapasztalattá alakul. A várandósság, ami eredetileg az egységnek a kettősségben való megtapasztalása, a prenatális diagnosztika szemüvegén keresztül a kettősség élményét helyezi előtérbe, mivel rajta keresztül a várandós anya és a magzat alapvetően mint két egyedi, lehetséges páciens jelenik meg. Ennek megfelelően az ultrahang-vizsgálatot végző orvosok a vizsgálat után a nőknek nem pusztán emlékebe adnak egy képet, hogy az erősítse az egységnek a kettősségben való tapasztalatát. Még akkor is, ha az orvos a végén rendszerint arról a megnyugtató eredményről számolhat be, hogy a gyermekkel minden rendben van, a vizsgálat minden egyes alkalommal a gyermek lehetséges rendellenességeire összpontosít.

**„Várandósnak lenni” és
„várandósnak maradni”**

¹Itt a gyermek speciális ultrahangos vizsgálatáról van szó, amely a szülő korának figyelembevételével, valamint egy vérvizsgálat eredményével kombinálva a kromoszóma-eltérés kockázatának becslését teszi lehetővé. A leggyakoribb és legismertebb ilyen eltérés a 21-es triszómia (Down-szindróma).

²Vö. Andrea Strachota: *Zwischen Hoffen und Bangen. Frauen und Männer berichten über ihre Erfahrungen mit pränataler Diagnostik.* Mabuse-Verlag, Frankfurt am Main, 2006.

³Regina Ammicht-Quinn et al.: *Frauen in der Praxis der Reproduktionsmedizin und im bioethischen Diskurs – eine Intervention.* In Konrad Hilpert – Dietmar Mieth (szerk.): *Kriterien biomedizinischer Ethik. Theologische Beiträge zum gesellschaftlichen Diskurs.* Herder, Freiburg im Breisgau, 2006, 444–470, 449.

⁴l. m. 448.

Ezt a kettéosztott nézőpontot teszik a vizsgálatokon részt vevő nők is magukévá, mégpedig jobban, mint azt gondolják. Ezért jelent számukra a „várandósnak lenni” és „várandósnak maradni” két különböző dolgot. Azáltal, hogy kiteszik gyermeküket a prenatális diagnosztika ellenőrző tekintetének és az általa diktált szempontot messzemenően magukévá teszik, a várandósság folytatását is gyakran a negatív diagnózis feltételéhez kötik. A nők ezért már nem az egység kettősségben való megéléseként élik át a várandósságot, hanem a vizsgálatról vizsgálatig tartó várakozás időszakaként. Hiszen a nők már a 10–12. terhességi héten találkozhatnak az első trimeszteri szűrővizsgálatokkal, amikor még csak rövid ideje tudják biztosan, hogy várandósok, és gyakran bizonytalanok, hogy ez mit jelent életpályájuk és párkapcsolatuk szempontjából.¹ Ekkor kapnak egy (az esetek 5 százalékában fals pozitív) kockázati arányszámot, például 1:500, amely alkalomadtán további, kockázatosabb vizsgálatok elvégzését teszi indokolttá, hogy a gyermek lehetséges rendelkezéseit ki lehessen zárni. Akkor is, ha a kezdeti gyanú a legtöbb esetben nem is igazolódik, a prenatális diagnosztika által nyújtott biztonság szinte mindig csak a hosszabb ideig tartó elbizonytalanítás árán érhető el, ami a gyermek születéséig végig megmarad.

Ezt fejezi ki a Barbara Katz-Rothman által alkotott kifejezés is, a „látra szóló terhesség” (*Schwangerschaft auf Abruf*), mivel a prenatális diagnosztika a még meg nem született gyermek feletti rendelkezést teszi lehetővé, és ezzel az érzelmi kapcsolat korai felépítését megnehezíti. Ezzel a várandós nők gyakran a remény és az aggodás közötti folytonos ingadozást élik meg.²

De mi van akkor, ha valamilyen rendellenességet állapítanak meg a gyermeknél? Hiszen a prenatális diagnosztika nem tudja garantálni, hogy egészséges gyermek fog születni, hanem csak bizonyos genetikai, kromoszómális vagy szervi anomáliákat képes felismerni. Mi van akkor, ha az előbbieket illetően pozitív diagnózis születik? Meg kell szakítani a terhességet? A nők és párjuk hirtelen a terhesség folytatása vagy megszakítása közti választás feladatával szembesülnek. A helyzetet jellemző sokkos állapotban kell olyan lehetetlen döntést meghozniuk, ami teljes mértékben meghaladja az erejüket. Egy rutinszerű prenatális diagnosztikai vizsgálat gyakran nem szándékolt, „rejtett automatizmust válthat ki: a várandósságtól a diagnosztikáig, a pozitív lelettől a terhesség megszakításáig”.³ A pozitív leletek esetében az abortuszok aránya több mint 90 százalék.

Sok nő a prenatális diagnosztika által a terhesség elfogadásának diagnózistól függő szemléletét teszi magáévá, amelyben a „meg nem született gyermek tárgyiasítva, a várandósság pedig intézményesített módon” jelenik meg.⁴ Ezért egyre kevésbé hallgatnak a testükre és az érzéseikre, tehát elsősorban az alapján tájékozódnak, amit az ultrahang és az orvosok mondanak. Sok nő számára jellemzi ambivalencia a várandósság élményét: egyik oldalon a vágy,

⁵Vö. Hannes Friedrich et al.: *Eine unmögliche Entscheidung. Pränataldiagnostik: Ihre psychosozialen Voraussetzungen und Folgen*. Verlag für Wissenschaft und Bildung, Berlin, 1998.

A prénatális diagnosztika mint félelem elleni rituálé

⁶Angelica Ensel: *Schwanger und Kundin? Verantwortung und Zumutungen im Kontext pränataler Diagnostik*. BZgA-Forum, 1–2007, 47–51, 49.

⁷Claudia Heinkel: *Vom Recht auf Beratung im Kontext von Pränataldiagnostik*. BZgA-Forum, 1–2007, 52–56, 54.

⁸Monika Hey: *Mein gläserner Bauch. Wie die Pränataldiagnostik unser Verhältnis zum Leben verändert*. Deutsche Verlags-Anstalt, München, 2012, 37sk.

Az előzetes döntés szükségessége

hogy a várandósság időszakát saját elképzelésük szerint egyszerűen csak élvezhessék, a másik oldalon pedig a prénatális diagnosztika felelősségből és gondoskodásból fakadó, az adott kulturális környezetben magától értetődő alkalmazása. Ez utóbbi azonban az említett vággyal szemben álló vizsgálatokat és nehéz döntéseket feltételez.

Hannes Friedrich orvos-szociológus egy a prénatális diagnosztika alkalmazásának pszichoszociális előfeltételeiről és következményeiről írt tanulmányában⁵ kimutatta, hogy a prénatális diagnosztika a várandós nők számára fontos rituálét jelent, ami a félelem legyőzését szolgálja. Hiszen a prénatális diagnosztika alkalmazásának a fő oka a fogyatékos gyermek születésétől való félelem. A félelem enyhítését szolgáló rituáléként veszik igénybe a prénatális vizsgálatokat, amennyiben a nők bizonyosságot akarnak szerezni arról, amit legbelül remélnék: hogy a gyermekük egészséges. Mivel a legtöbb terhesség komplikációk nélkül zajlik le, a rituálé többnyire működik, hiszen a nők megkapják a kívánt áldást, hogy „minden rendben van”, és ezáltal, legalábbis a következő vizsgálatig, bizonyos mértékben megnyugodhatnak. Végül soron a prénatális diagnosztika csak „részlegesen és időben korlátozottan szolgál a félelem távoltartásának rituális eszközeként. Gyakran azonban éppen ez idéz elő olyan félelmeket is, amelyeket aztán újabb vizsgálatokkal próbálnak legyőzni, és ez végül a félelem letti ellenőrzés spiráljához vezet.”⁶

Az, hogy a prénatális diagnosztika rituális szerepet tölt be a félelem legyőzésében, és mint ilyen, a legtöbb esetben hatásosnak is bizonyul, azzal a következménnyel jár, hogy „minden érintett, a nők és az orvosok elől éppúgy eltakarja és ártalmatlanítja a diagnosztika veszélyes oldalát, mégpedig jelentős belső pszichés erőfeszítés árán”.⁷ Ezzel ugyanis minden érintett kimondatlanul „a tagadás és elnyomás, a nem-igazán-tudni-akarás és az információ visszatartásának a folyamatában találja magát. Ez nem más, mint egy védekező magatartás, ami által a gyermek élete és halála feletti képtelen döntés elől akarnak kitérni. Egy időlegesen működő önvédelmi módszer.”⁸ De mi van akkor, ha ez nem működik, mivel a remélt áldás elmarad? Az eddig elhallgatott félelmekből immár érzelmi sokkos állapot, valamint cselekvési kényszer és döntési dilemma lesz.

Legkésőbb ezen a ponton gyakran lesz úrrá a nőknél az az érzés, hogy a prénatális diagnosztika valami olyan helyzetbe vitte bele őket, amiről nem hoztak tudatos döntést. A remény igazolását várták, de most a pozitív lelettel szembesülve teljes elbizonytalanodás lesz úrrá rajtuk, megbénítva érzik magukat, képtelennek arra, hogy tisztán gondolkozzanak, és azzal a képtelen helyzettel kell szembeesülniük, hogy dönteniük kell, mi történjen a gyermekük életével. Csak most kezdik sejteni, hogy a prénatális diagnosztika előzetes döntést igényel, ahelyett, hogy azt magától értetődően, kritika nélkül alkalmazzák. Lassanként világgossá válik, hogy a prénatális di-

agnosztika csak technológiailag néz szembe a félelemmel. Szükség lenne egy teljesen más, az egészségügyön kívüli kommunikációs keretre, amely képessé tesz arra, hogy a prenatális diagnosztikával kapcsolatosan önálló döntést lehessen hozni. Ehhez nemcsak a személyes környezetből jövő ismerős emberekre van szükség, hanem szakszerű tanácsadásra is.

A tanácsadás mint etikai posztulátum

A szakszerű pszichoszociális tanácsadás lehetőségének a prenatális diagnosztika közvetlen kontextusán kívüli megteremtése etikai szempontból központi kívánalomnak bizonyul. Ha a szülők a prenatális diagnosztika során a gyermek egészségét és betegségét, sőt a terhesség folytatását vagy megszakítását illető kérdésekkel szembesülnek, akkor gyakran érzik úgy, hogy nincsenek megfelelőképpen felkészítve a döntéshozatalra. Mindenekelőtt pozitív lelet esetén kerülnek a szülők olyan sokkos állapotba, amelyben kicsúszik a lábuk alól a talaj. Ha ilyen helyzetben nem kapnak szakszerű támogatást, akkor fennáll a veszélye, hogy olyan döntésekbe egyezzenek bele, amelyeket nem saját maguk hoztak. Következésként a poszttraumatikus zavarokat sem lehet kizárni.

A pontos információk és az autonómia megőrzése

Mielőtt a szülők a prenatális diagnosztikával kapcsolatba kerülnének, tehát még az első ultrahang előtt, erkölcsi szempontból szükséges, hogy teljes körűen felvilágosítsák őket a prenatális vizsgálatok kockázatairól, hogy milyen döntési helyzetbe kerülhetnek és milyen kényszerű döntésekkel kell adott esetben szembenézniük. A nőket pontos információkkal kell ellátni arról, hogy mi vár rájuk. Ez a felvilágosítás, amelyet nem lehet pusztán írásbeli információközlésre szűkíteni, nem tisztázhatja, hogy a prenatális diagnosztika mit jelent személyesen az adott szülőknek. Ezért van szükség a megfelelően képzett személyek által nyújtott szakszerű tanácsadásra. Ez rendszerint nem várható el az orvosoktól, különösen az időhiány, de a képzettség elégtelensége miatt sem. Az ő feladatuk azonban az, hogy a nők és partnerük figyelmét felhívják a tanácsadás lehetőségére és hangsúlyozzák annak jelentőségét. A valóságban sajnos gyakran nem ez a helyzet. Monika Hey, aki 21-es triszómia miatt szakítottatta meg a terhességét, a következőt kérdezi: „Eleresztettem volna a fülem mellett az orvosi, pszichoszociális és pénzügyi segítség ajánlatát (...)? Nem vettem volna figyelembe a lehetséges pszichikai következményekre és a kezelésük módjára történő utalást? Nem hallottam meg a kontaktszemélyek, az önszolgáltató csoportok, és más támogató lehetőségek ajánlatát?”⁹

⁹l. m. 93sk.

A prenatális diagnosztikai vizsgálatok előtt és alatt nyújtott szakszerű tanácsadás — különösen akkor, ha valamilyen súlyos lelettel van dolgunk — segíthet a nőknek, hogy a lehető legjobban megőrizzék autonómiájukat a prenatális diagnosztikával szemben. A jó tanácsadás időt és teret hoz létre, hogy nyugodtan és kívülről jövő

kényszer nélkül lehessen a prenatális diagnosztikával kapcsolatos személyes kérdéseket tisztázni. Így elmélyülten foglalkozhatnak a nők ellentmondásos érzelmeikkel, tudásukkal és erkölcsi felfogásukkal. Ezáltal képesek lesznek saját álláspontjukat a prenatális diagnosztikával kapcsolatban meghatározni, és eldönteni, hogy a prenatális vizsgálatok közül melyeket akarják igénybe venni és melyeket nem. Világosabban fogják látni a félelmeiket és a reményeket, és így felkészültebbek lesznek egy lehetséges döntési dilemmát és próbára tett erkölcsi meggyőződésüket illetően.

Az egyén erkölcsi felfogásának tisztázása

Mindenekelőtt az egyén erkölcsi felfogásának tisztázása dönt a prenatális diagnosztika alkalmazásával kapcsolatban. Mennyiben vonná maga után egy esetleges pozitív lelet a terhesség-megszakítás megfontolását? Ha erkölcsi okokból a terhesség megszakítása nem merül fel opcióként, akkor lehetséges, hogy autonóm módon lemondjunk a prenatális diagnosztika alkalmazásáról. Hiszen a megbetegedések és testi hibák többsége nem gyógyítható. Ennek következtében a prenatális diagnosztika alkalmazása — statisztikailag nézve — a nők 3 százalékának¹⁰ esetében azzal a következménnyel jár, hogy a gyermekük élete és halála felől kell dönteniük. Egy ilyen döntési kényszer túlnyomórészt a Down-kór esetében áll fenn. Ez esetben legtöbbször nem az életminőség súlyos csökkenéséről van szó, tehát ezek a gyermekek, megfelelő társadalmi és orvosi segítség nyújtása esetén, jó fejlődési lehetőségekkel rendelkeznek. A prenatális diagnosztika által diagnosztizált súlyos károsodások számszerűen meglehetősen ritkák. Még ilyen leletek esetében is, amelyek a gyermek életképességét meglehetősen rövidre jósolják, meglehetősen lenne a nők számára, ha a terhesség megszakítása helyett a gyermeküket megszülnék, hogy a születés után elbúcsúzhassanak tőle. Azáltal, hogy módjuk van a sorsot hibáztatni, jobb gyász munkára nyílik lehetőség. Könnyebb ezzel együtt élni, mint azzal a tudattal, hogy az abortusz mellett döntöttek.

¹⁰Fordítva nézve az esetek 97 százalékában a lelet negatív.

Tanácsadás és társadalmi elvárások

Szükséges, hogy ilyen témákat tanácsadás keretén belül tudjanak átbeszélni, ha elébe akarnak menni annak az érzésnek, hogy belerángatták őket a prenatális vizsgálatokba, ahol már nem képesek valódi döntéseket hozni. Mégis, a tanácsadás még nem maga az erkölcsi megoldás. Fontos, de nem elégséges. Hiszen a tanácsadás csak az egyéni szintre korlátozódik. A prenatális diagnosztikával kapcsolatos problémák azonban ezen túlmutatva, társadalmi szinten is érvényesülnek. Itt fontos látni a prenatális diagnosztika társadalmi elfogadottságát, amelyet sok más egyéb mellett, bevett egészségügyi eljárásaként ajánlanak fel minden nőnek, annak ellenére, hogy terápiás célok nem indokolják. Ennek következtében a prenatális diagnosztika — legalábbis implicit módon — szelekciós célt szolgál, amennyiben a nőknek lehetővé, sőt elvárássá teszi, hogy a beteg gyermekek sorsáról döntsenek. Ennek során hatalmas társadalmi nyomás alá kerülnek, hiszen azzal az elvárással találják szemben magukat, hogy lehetőleg csak egészséges gyermeket hoz-

zanak a világra. Gyakran halljuk, hogy egy beteg gyermek világra hozása a mai diagnosztikai lehetőségek segítségével már elkerülhető. Ellenségesen bánik a mai társadalom a fogyatékkal élőkkel, és a prenatális diagnosztika által a nők csak a társadalmi nyomásnak engednek? Mit jelent azonban fogyatékkal élni?

A fogyatékoság mint szociális konstrukció

A modern társadalmak többsége hiányos fogalommal rendelkezik a fogyatékoságról, amennyiben azt elsősorban szenvedéssel, szerencsétlenséggel és tehetetlennel kapcsolják össze. Ennek következtében a fogyatékoságot lehetőleg elkerülendőnek tekintik. Ezért fogadják el általánosságban a prenatális diagnosztikát, mivel a szülők is egészséges gyermekekre vágnak. Úgy tűnik, hogy a fogyatékosággal való együttélés ellentétben áll a jó életéről alkotott elképzelésekkel.

**Elkerülhető és
el nem kerülhető
fogyatékoság**

Mi által jön létre ez az ellentmondás? Bizonyos, hogy a modern társadalmakat nem lehet egyszerűen és felületesen fogyatékosellenesnek nevezni, inkább csak ambivalens képet mutatnak. Egyrészt elfogadják a prenatális diagnosztika alkalmazása által a születés előtti szelekciót. Másrészt a fogyatékkal élőkkel szemben bizonyos fajta szolidaritás nyilvánul meg a különböző integrációs és fejlesztő lehetőségek segítségével, amelyek néhány évtizede még egyáltalán nem léteztek. Ennek a kettősségnek az az alapja, hogy a prenatális diagnosztika által lehetővé vált, hogy különbséget tegyenek az *elkerülhető* és az *el nem kerülhető* fogyatékoság között. Ezzel egy olyan felfogás érvényesült, amely — a születés morális határvonalából kiindulva — megszorítás nélkül elismeri minden megszületett ember jogát — legyen az fogyatékkal élő, vagy sem — az emberi méltósághoz és az élethez. Ugyanakkor a határvonal születésnél való meghúzása etikailag kérdéses, hiszen az emberi méltóság gondolata lényegének mond ellent, miszerint a méltóság minden embert egyformán megillet. Mégis széles körben elfogadott ez a határ.

**Egyenlő bánásmód
vagy előnyök**

Amennyiben a prenatális diagnosztika elsősorban szelekciós célt szolgál, mégpedig a fogyatékkal élő emberekre vonatkozóan, akkor jogosan tehető fel a kérdés, hogy az előbb említett szolidaritás valóban őszinte-e a fogyatékkal élő emberekkel szemben. Tisztelettel találkozunk ezek az emberek és méltóságuknak megfelelően bántanak velük? Vagy talán jobban megfelel az igazságnak, hogy az egyenlő bánásmód leple alatt valójában ezen emberek rejtett lenézése történik? Nem lehetséges, hogy az egészséges emberek a valóságban előnyt élveznek az úgynevezett fogyatékos emberekkel szemben?

Ez az előny a gazdaság, a technika és a tudomány szociális rendszereinek a dominanciájából származik, amelyeknek az egészségügyi rendszer is alá van rendelve, jobban, mint bármikor korábban. Azál-

tal, hogy az élet minden területe rendszerek logikájának van kiszolgáltatva, kialakul a normalitásnak egy bizonyos képe, amelynek csak úgynevezett egészséges emberek tudnak megfelelni. Olyan kritériumok tartoznak ebbe a normalitást meghatározó képbe, mint a teljesítmény, a mobilitás, az intelligencia vagy a hatékonyság, amelyek messze kirekesztik a fogyatékkal élő embereket, hiszen ők ezeknek az elvárásoknak nem, vagy csak korlátozott mértékben tudnak megfelelni. A fogyatékoság ezáltal társadalmi konstrukcióvá válik, hiszen nem maga a fogyatékoság, hanem a normatív konstrukciótól való eltérés a probléma. Ennek a normának viszont csak bizonyos emberek képesek megfelelni, míg az attól eltérők kirekesztődnek.

A fogyatékoság ezzel „a normálistól, a teljes mértékben működőképes élettől való negatív eltéréssé lesz, amely az életminőséget majdnem szükségszerűen beszűkíti”.¹¹ A fogyatékoságnak negatív eltérésként való konstrukciója lehetővé teszi az emberi élet teljesnek tekintett változatának a stabilizálását, tehát a normalitás reprodukcióját. Hiszen minden „kirekesztés igazolja a nem fogyatékosok kitüntetett helyzetét, hogy a normalitást meghatározhatják és önmagukat e normalitás prototípusának kiálthatják ki. Ehhez kapcsolódik az a követelés, hogy másokat lenézhessenek és a társadalomtól, valamint annak forrásaitól távol tartsanak, számukra kevesebb életet, szexualitást, örömet, sikert és hatalmat engedélyezzenek. Ebben az értelemben kell a normalitás meghatározására irányuló stratégiákat a hatalom gyakorlásának eszközeként felismerni, amennyiben ezek elítélnék másokat, akik a normától eltérnek.”¹²

A prenatális diagnosztikát illetően ez a normalitás meghatározását célzó stratégia a személyes élet szintjén a normalitástól való eltérés elkerülésének a stratégiájaként jelenik meg. Amit korábban a szülőknek adottként kellett elfogadniuk, az ma szelekciós döntés tárgya lett, amelyet a társadalmilag konstruált normalitás, az emberi élet teljesnek ítélt változata határoz meg. A normális ilyen módon lesz normatívvá és hozza létre a normativitást.

A szemlélet megváltozása mutatja, hogy mennyire egyoldalú és ezzel kérdéses a normalitás ilyen módon való felfogása. A fogyatékkal élők saját magukat normálisnak tekintik. Úgy normálisak, ahogy vannak, hiszen ők ilyennek ismerik magukat. Mindenesetre nem képesek a normalitásukat a társadalomban érvényesíteni. Egyrészt azért, mert kisebbségben vannak és ezért a megszokott normalitás logikájával szemben állnak. Másrészt, mivel a többség által meghatározott normalitás gyakran képtelen arra, hogy a normalitástól eltérően gondolkodjon — és mindenekelőtt éljen. Hiszen szigorúan véve pont az a normális, hogy különbözünk. Ez igaz az úgynevezett egészséges emberekre éppúgy, mint az úgynevezett fogyatékos emberekre, akik nem ritkán csak azért élnek meg saját magukat fogyatékosként, mert nem bontakoztathatják ki saját normalitásukat.

Következésképpen ír erről a testileg fogyatékos író, Jürgen Knop: „Nem találom az életemet undorítótnak. Számomra ez a testi állapot

¹¹Andreas Lob-Hüdepohl: *Biopolitik und die soziale Inszenierung von Behinderung*. In Konrad Hilpert – Dietmar Mieth (szerk.): *Kriterien biomedizinischer Ethik*, i. m. 234–254, 240.

¹²Birgit Rommelspacher: *Behindernde und Behinderte. Politische, kulturelle und psychologische Aspekte der Behindertenfeindlichkeit*. In uő. (szerk.): *Behindertenfeindlichkeit. Ausgrenzungen und Vereinnahmungen*. Lamuv, Göttingen, 1999, 7–36, 33.

A normalitás egyoldalú felfogása

¹³Jürgen Knop: *Die Starken übernehmen, was die Schwachen nicht leisten können.* In Christine Swientek: *Was bringt die Pränatale Diagnostik? Informationen und Erfahrungen.* Herder, Freiburg im Breisgau, 1998, 92–100, 92, 94.

¹⁴Fredi Saal: *Warum sollte ich jemand anders sein wollen?* Verlag Jakob von Hoddis, Gütersloh, 1996, 87.

¹⁵Michael Krispl: *Vom Licht ins Dunkel?* In Franz-Joseph Huainigg (szerk.): *Aus dem Bauch heraus. Pränataldiagnostik und behindertes Leben.* Dom-Verlag, Wien, 2010, 106–115, 115.

¹⁶Irène Häberle: *Die prophetische Aufgabe des Menschen.* Neue Wege 90 (1996) 245sk.

normális. Ami nehezzé teszi az életemet, nem annyira a fogyatékos-ság, hanem azok a korlátok, amelyeket nem fogyatékosok, többnyire tudattalanul, állítanak fel. Itt nem az utcára, vagy a középületekben épített akadályokra gondolok, hanem a meg-nem-érteni-akarás akadályaira. (...) *Az életminőségem csak akkor korlátozott, ha azzal a mércével mérik, hogy mit teljesítek és mit engedhetek meg magamnak.*¹³ Hasonlóképpen értelmezi saját magát Fredi Saal, amikor a következőket írja: „Bár spasztikus benuálással jöttem a világra, de nem egy fogyatékos társadalmi státuszával. Úgy kellett megtanulnom meg, hogy magamra fogyatékosként tekintsek — mégpedig alaposan!”¹⁴

Hogy ezeket a tanulási folyamatokat elkerülhessük, szükség van a különbözőség elismerésére, mégpedig egyéni és társadalmi szinten egyaránt. Csak így lehet felismerni, hogy a fogyatékkal élő emberek mennyire igenlik az életüket, ami minden „akadály és diszkrimináció ellenére (...) összességében értékes, vagy egyszerűen szép”.¹⁵ Létüket semmiképpen sem lehet a pusztá szenvedéssel és boldogtalansággal azonosítani. Az ilyen ítéletek normalitástól függő elképzelésekből fakadnak, amelyek azt a célt szolgálják, nehogy az »egészséges« emberek a »fogyatékosokkal« való találkozás során felfedezzék, hogy maguk is mennyire »fogyatékosok«. Mindenekelőtt a testi fogyatékkal élők, valamint a Down-szindrómások lehetnek képesek arra, hogy az adott korlátok között olyan életminőségre tegyenek szert, amely mögött az úgynevezett egészségesekek olykor messze elmarad — vegyük például, hogy ez utóbbiaknak szinte semmire sincs igazán idejük.

Irène Häberle ezért beszél a fogyatékkal élő embereknek a mai társadalomban betöltött prófétai szerepéről, hiszen „az ember esendőségét teszik láthatóvá. Ez bizonyos esetben a sikereseket, az erőseket, az egészségesekeket, a szépeket és a rátermetetteket is érinti. (...) Egy, a korlátaink és gyengeségeink állandó elfojtásában és az egymástól való tartós félelemben leélt élet halálos. Szükségünk van az elégtelenségünk felismerésére, arra, hogy rá vagyunk utalva másokra, ha túl akarunk élni, és a bizalomra is, hogy elfogadjanak és szeressenek, úgy, amilyenek vagyunk. Pontosan itt kezdődik a fogyatékkal élők prófétai szerepe. Arra mutathat rá, aminek köszönhetően tulajdonképpen élünk: elsősorban nem a rátermettségünkre vagy teljesítőképességünkre, hanem a bizalomra és az emberiségre van szükségünk. Egy látható hiányosságokkal és gyengeségekkel rendelkező ember nem képes a korlátait illetően csúsztatni, legalábbis nem olyan könnyen, mint a látszólag teljesen ép és egészséges emberek.”¹⁶

Egy jó élet víziója

Azért ilyen elfogadott a mi társadalmunkban a prenatális diagnosztika, mert mi, az úgynevezett egészségesekek csúsztatunk a korlátainkat illetően és ámítjuk magunkat? Ha komolyan feltennénk ezt a kérdést, akkor felismernénk annak szükségességét, hogy utánagondoljunk, miképpen nézhet ki egy valóban *emberi* társadalom.

Ehhez azonban szükséges, hogy rendelkezünk víziókkal a jó élet lényegét illetően, amelyek — akkor is, ha csak megközelítően és csak kis lépésekben valósíthatók meg — újra és újra annak megvalósítására ösztönöznek.

— Egy jó élet víziója, ahol minden ember méltóságát mindenfajta teljesítménytől függetlenül tisztelik;

— egy jó élet víziója, ahol a bevett normalitástól való eltérések nem kirekesztéshez és az emberi kibontakozás korlátozásához vezetnek;

**Az emberi méltóság
tisztelete**

— egy jó élet víziója, ahol a még meg nem született gyermekeket ajándéknak és nem minőségileg biztosított tárgynak tekintik;

— egy jó élet víziója, ahol az emberi sebezhetőség a normalitás kategóriájába tartozik;

— egy jó élet víziója, ahol a fogyatékkal élő embereket „másként normálisnak” tekintik.

A jó élet ilyen víziói végső soron Istennek az emberről alkotott víziójában gyökereznek. Ennek a víziónak megfelelni annyit tesz, mint hogy azt, „amit Isten saját ügyévé tett: az ember méltóvá tételét”¹⁷ a gyakorlatban megvalósítani törekszünk. A méltóság tisztelete pedig minden embert ember-volta alapján megillet. Magában foglalja minden ember alapvető egyenlőségét, anélkül, hogy az egyéni különbséget figyelmen kívül hagyná. Az ember-létet illetően azonban ezek a különbségek jelentéktelenek, amiből az következik, hogy senki sem többé vagy kevésbé ember azért, mert egészséges, vagy mert fogyatékkal él.

¹⁷Jürgen Werbick:
*Den Glauben
verantworten. Eine
Fundamentaltheologie.*
Herder, Freiburg im
Breisgau, 2000, 396.

Az, hogy a prenatális diagnosztika kontextusában a meg nem született gyermekek élethez való joga egyre inkább egészséges voltuktól válik függővé, ellentmond az emberi méltóság átfogó koncepciójának. Itt ehelyett egy olyan felfogás mutatkozik meg — amint azt II. János Pál pápa *Evangelium vitae* kezdetű enciklikájában megfogalmazta —, amely „az életet csak bizonyos feltételekkel fogadja el, és elutasítja, ha sérült, fogyatékos vagy beteg” (14. pont).

Kovács Gusztáv fordítása

Preimplantációs diagnosztika

JOHANNES PLATZER

Etikai reflexiók az élet kezdetét érintő felelősségről

Bevezetés

1969-ben született Grazban. Katolikus erkölcssteológus. Jelenleg a Grazi Egyetem Morálteológiai Intézetének, valamint a Grazi Orvostudományi Egyetemnek az oktatója.

A preimplantációs diagnosztika (PID) az anyaméhbe való beültetés előtt az embrió genetikai tulajdonságait vizsgálja. Ez úton lehetővé válik, hogy például olyan pároknak is egészséges gyermekük születhessen, akiknél bizonyos örökletes betegségekre való hajlam áll fenn. A PID csak a mesterséges megtermékenyítés keretén belül lehetséges. (Érdeemes megjegyezni, hogy az első lombikbébi 1978-ban született, és csak 1990-ben sikerült először a gyermek nemét beültetés előtt meghatározni.) Az eljárás során a négy-, illetve nyolcsejtes embrióból egy vagy két sejtet távolítanak el, amelyet genetikai vizsgálatnak vetnek alá, hogy a súlyos megbetegedés lehetőségét jelző genetikai eltéréseket kimutassák. Ebben az esetben még úgynevezett „totipotens” sejtekről van szó. Ez azt jelenti, hogy teljes egyedé, tehát emberré képesek kifejlődni. (A pluripotens sejtekből ezzel ellentétben nem fejlődhet ki teljes egyed.) A PID nyomán csak azokat az embriókat ültetik át az anyába, amelyek nem mutatnak semmiféle hajlamosságot súlyos, genetikailag meghatározott betegségekre vagy fogyatékosságra. A genetikailag „hibás” embriókat megsemmisítik.

Ausztriában a hatályos reprodukciós medicinát szabályozó törvény (*Fortpflanzungsmedizinengesetz*) tiltja a PID-t. A kancellári hivatal mellett dolgozó bioetikai bizottság már 2004-ben foglalkozott a kérdéssel, és jelentős többséggel fogadtak el egy állásfoglalást a PID engedélyezésének törvényi korlátozásairól (például egy súlyos örökletes betegség magas kockázata esetén).¹ Jelenleg a törvény átdolgozása folyik, amely valószínűleg a jelenlegi szabályozás liberalizációját fogja eredményezni.

Németországban 2011 óta bizonyos megszorításokkal ugyan, de engedélyezett a PID. Elsősorban azon párok számára tették hozzáférhetővé, akik súlyos örökletes betegségekre való hajlamot hordoznak, vagy akik esetében halvaszüléssel vagy vetéléssel kell számolni.

A visszaéléseket elkerülendő, kötelezővé tették a tanácsadáson való részvételt, valamint egy bioetikai bizottságnak is hozzájárulását kell adnia az eljáráshoz. A PID-t továbbá csak néhány, megfelelő engedéllyel rendelkező központban végezhetik el. Ezt a döntést hevesen vitatták országszerte. A kritikusok a „feltételekhez kötött nemzés” (*Zeugung auf Probe*) veszélyétől óvtak. A katolikus egyház

¹Vö. Bioethikkommission beim Bundeskanzleramt: *Präimplantationsdiagnostik (PID). Bericht der Bioethikkommission beim Bundeskanzleramt.* Wien, 2004.

oldaláról többek között azt bírálták, hogy az embriók szelekciója az emberi méltóság megsértését jelenti, amely minden embert életének kezdetétől megillet. Evangélikus oldalról viszont nem jött létre hasonló egyetértés a kérdés bírálata kapcsán.

Etikai szempontok

A preimplantációs diagnosztika egy sor orvosi, természettudományos, társadalmi, jogi és nem utolsósorban erkölcsi kérdést vet fel. Az etikában folyó vita legtöbbször a következő kérdések körül forog:

— Mit jelent a tisztelet az emberi élet korai szakaszában? Mikor kezdődik egyáltalán az emberi élet? Mely időponttól fogva tekintethetjük az embriót emberi méltósággal rendelkező személynek, amely feltétlen védelmet érdemel? Mit, pontosabban kit tekintünk személynek?

— Van-e különbség az „in vitro” és az „in vivo” fogant embriók között azok ontológiai, morális és jogi státuszát tekintve? A lombikban fogant embrió élete kevésbé érdemes a védelemre az anyaméhben fejlődő embrióénál?

— Mérlegre tehetjük-e az emberi embriót más javakkal szemben? (Például az embrió védelmét azzal a kívánsággal, hogy a szülőknek saját, genetikai károsodástól mentes gyermeke szülessen?)

— Milyen hatással lehet az emberi genomba történő beavatkozás az emberiségnek mint fajnak az önfelfogására nézve a jövőbeni generációk esetében?

— Hol van a határ a preimplantációs diagnosztika preventív, az öröklött betegségek és a súlyos fogyatékoság elkerülésére irányuló, valamint az úgynevezett „pozitív eugenikai”, nem orvosi alapon történő alkalmazása között?

Az ilyen és hasonló kérdésekre adott válaszok gyakran ellentétes eredményt hoznak, és legtöbbször világnézeti és vallási meggyőződésen alapulnak. Ehhez társul még az a tény, hogy a pluralisztikus-individualista társadalomban a különféle világnézeteket és vallási tanokat egyre kevésbé lehet párbeszéd által közös nevezőre hozni.² Nemcsak különféle világnézetek és vallási tanok versenyeznek egymással, hanem a vallási közösségeken belül is egymástól eltérő vélemények létezhetnek az említett kérdéseket illetően. Így például a zsidóság és az iszlám nagyobbik része elfogadóbb nézeteket képvisel a PID-val kapcsolatban, mint a legtöbb keresztény egyház.³ Az orvostudomány által kínált lehetőségek körének a bővülése és a már bevett preimplantációs és prenatalis eljárások azt mutatják, hogy a már megszokott újításokról csak nehezen mondunk le egy „magasabb szintű felelősség” miatt. Amint a következő, a PID mellett és ellen felsorakoztatott érvek is mutatják, nem mindegy, hogy érintettként (például azok a szülők, akik örökletes betegséget hordoznak), egy kívülálló kvázi-objektív né-

²Vö. Jürgen Habermas: *Religion in der Öffentlichkeit. Kognitive Voraussetzungen für den „öffentlichen Vernunftgebrauch” religiöser und säkularer Bürger.* In uő.: *Zwischen Naturalismus und Religion.* Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2005, 119–154.

³Vö. Silke Schicktanz – Peter M. Wiedemann – Christof Tannert (szerk.): *Kulturelle Aspekte der Biomedizin. Bioethik, Religionen und Alltagsperspektiven.* Campus, Frankfurt – New York, 2003.

zópontjából, vagy bizonyos érdekek képviselőjeként tesszük fel ezeket a kérdéseket.

Érvek a PID mellett és ellen⁴

⁴Vö. Bioethik-
kommission beim
Bundeskanzleramt:
i. m. 9–18.

A PID támogatói elsősorban az érintett pár szenvedésére hivatkoznak: az „egészséges gyermekhez való jogot” biztosítani kellene a diagnosztizálható örökletes betegséget hordozó pároknak. Emellett a PID törvényi tilalma és az Ausztriában érvényes abortusz-szabályozás közötti ellentmondásra hivatkoznak. Ausztriában az első három hónapban elvégzett abortusz nemcsak a nem kívánt terhesség esetében nem büntetett, tehát gyakorlatilag megengedett, hanem az „embryopathikus indikációk”⁵ megléte, így a 21-es triszómia (Down-kór) esetén is. A preimplantációs vizsgálat tehát a kisebb rosszat jelentené a „feltételekhez kötött terhességgel” (*Schwangerschaft auf Probe*) szemben. Továbbá a lombikban lévő, négy- vagy nyolcsejtes stádiumú embrióknak kevesebb védelem jár, mint az anyaméhben lévőknek. A PID nemzeti tilalma egy meglehetősen kérdéses egészségügyi turizmushoz vezetne a szomszéd államok irányába, ahol a PID megengedett. Ezt csak tehetősebb rétegek engedhetnék meg maguknak, ami a szociális igazságosság követelményét sérti. Ugyanakkor a PID mellett érvelők között is egyetértés látszik abban, hogy csak súlyos betegség esetén szabadna engedélyezni, nem pedig kívánt tulajdonságok szerinti aktív szelekció céljára („pozitív eugenika”).

⁵Embryopathikus
indikációnak azt
nevezzük, amikor a
terhességmegszakítást
az embrió
megbetegedése, vagy
valamely fejlődési
rendellenesség
diagnosztizálása nyomán
hajlják végre.

A PID ellenzői mindezzel szemben azt hozzák fel, hogy minden emberi embrió oszthatatlan emberi méltósággal rendelkezik és ebből fakadóan fogantatásától fogva feltétlen védelem illeti meg. Mivel a PID esetében az embriók célzott kiválogatásáról van szó, ez magában hordozza az emberi élet társadalmi szelekcióját és egyben instrumentalizációját. Ebben az összefüggésben a fogyatékkal élők képviselő szervezetek azzal érvelnek, hogy a PID állami bevezetése a fogyatékkal élők diszkriminálásához vezet. A legfőbb veszély az, hogy magában hordozza egy új, korlátok nélküli eugenika lehetőségét. További probléma, hogy a PID alkalmazási köre korántsem korlátozódik azokra a területekre, amelyeket a támogatói általában emlegetnek. Mivel a PID a csírapályába történő beavatkozások, valamint embriók klónozása esetében is szóba jön, engedélyezése utóbbi eljárások szélesebb körű elfogadásához vezethet. Ezzel ajtót nyitna egyéb vitatott eljárások számára is.

Vitatott kérdések

A következőkben három vitatott kérdéstről lesz szó. Bár mindhárom probléma-terület alapvető és meglehetősen széles, mégsem lehet őket egy világnézetileg semleges jogállam keretein belül minden érintett számára kielégítően megoldani. Ezért szeretnék a kö-

vetkezőkben amellet érvelni, hogy a vita során elsősorban azt a kérdést kell szem előtt tartani, hogy mit jelent felelős szülőnek lenni, akár a család szűkebb világa, akár az „emberi család”, tehát az emberi faj felől nézve. Itt elsősorban Jürgen Habermasnak a liberális eugenikával kapcsolatos gondolataira fogok hivatkozni.

⁶Jürgen Habermas:

Die Zukunft der menschlichen Natur. Auf dem Weg zu einer liberalen Eugenik?

Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2005, 115sk.

Habermas mindenekelőtt arra a kérdésre keresi a választ, hogy egyedi életvezetésünket és morális önfelfogásunkat tekintve milyen jelentőséggel bír az a tény, hogy nem rendelkezhetünk testi létezésünk genetikai alapjaival. Ma viszont már azzal a kérdéssel kell szembenéznünk, hogy „a későbbi generációk azzal a helyzettel találhatják szembe magukat, hogy többé már nem osztatlan szerzői saját élettörténetüknek — és ilyen módon nem is vonhatók többé felelősségre”.⁶

PID és abortusz: Kisebb rosszat jelent a PID a „feltételekhez kötött terhességhez” képest?

Első pillantásra a PID támogatóinak érvei közül a legerősebbnek az tűnik, hogy a lombikban történő vizsgálat a kisebb rossz az (Ausztáriában törvényellenes, ámbár az első három hónap során nem büntetett) abortusszal összehasonlítva. Itt azonban érdemes bizonyos megkülönböztetéssel élni: a preimplantációs diagnosztika igénybevétele, amely megengedi a genetikailag terhelt embriók szelektív elpusztítását, etikai szempontból néhány ponton különbözik a terhesség-megszakítástól. A nem kívánt terhesség elutasítása esetében ugyanis a nő önmeghatározáshoz való joga ütközik az embrió védelemre való rászorultságával. Ezzel szemben a PID esetében a meg nem született életének a védelme kerül mérlegre a gyermekre vágyó szülőknél a kívánságával, hogy a nem megfelelő egészségi diszpozíciókkal rendelkező embrió beültetését elutasítsák. A szülők ezt az ütközést már akkor számításba veszik, amikor az embrió genetikai vizsgálatát kérik.

Továbbá nem azért nem büntetik a terhesség-megszakítást, mert a meg nem született élet kevésbé méltó a védelemre, mint a már megszületetté, hanem arról van szó, hogy az anya–gyermek viszony különleges voltát és az ezzel járó konfliktusokat figyelembe kell venni. Ezen kívül az, hogy bizonyos esetekben nem tudunk eleget tenni annak a követelménynek, hogy az életet védelmezni kell, nem jelenti azt, hogy más esetben ennek felfüggesztését igazolni lehetne.

Magasabb szinten az előzetes „minőség-ellenőrzés” nyomán egy további szempont merül fel, mégpedig az, hogy itt tulajdonképpen egy bizonyos preferenciák és értékorientációk mentén feltételesen létrehozott emberi élet instrumentalizációjáról van szó. Az élet ilyenfajta tárgyiasítása végső soron hatással van saját önfelfogásunk azon részére, hogy mit is értünk ember alatt.⁷

⁷Uo. 121sk.

A PID és a „morális státusz”: milyen státusszal rendelkezik a korai embrió?

Az embrió morális státuszának a kérdésével kapcsolatban először az emberi élet kezdetének pontos meghatározhatóságát kell tisztázni. Empirikus úton nem lehet egyértelműen tisztázni, hogy az emberi élet tulajdonképpen mikor kezdődik. A személy-volt kérdése is nehézségeket vet fel a korai embrió esetében. Az emberi élet

első napjaiban az egyes sejtek totipotenciájának következtében biológiailag nem beszélhetünk egyedről. A korai embrióból potenciálisan több egyed is kifejlődhet. Az egyediség klasszikus meghatározása pedig feltételezi az individuális létet. Amint az egyes ember halála esetében, úgy az emberi élet kezdeténél is különbséget kell tenni a metafizikai szint és az empirikusan tapasztalt biológiai folyamatok között. Így Jürgen Habermasszal együtt megállapíthatjuk, hogy csak világnézeti, illetve vallási alapon lehet a morális státusz egyértelmű meghatározásához eljutni, legyen az keresztény metafizika, vagy naturalista világnézet. Az embrió morális státuszának a meghatározása tehát a pluralisztikus társadalmakban és egy világnézetiileg semleges demokratikus államban „értelemszerűen vitatott kell, hogy maradjon”!⁸ Nem szükséges tehát, hogy osztatlan egyetértés uralkodjon a kérdés megítélését illetően, az érveknek viszont általánosan érvényes plauzibilitással kell rendelkezniük.

⁸Uo. 61.

Bár keresztény nézőpontból az emberi élet feltétlen védelme az alapvető javakhoz tartozik, a fenti kijelentéseket a katolikus morálteológiának szem előtt kell tartania. Az emberi élet kezdetének, illetve annak védelmének a kérdését illetően a „tutorizmus” (lat. *tutus* = biztos) jelenik meg felelősségteljes magatartásként. A „tutorizmus” azt mondja, hogy ha egy döntés bizonytalan következményekkel jár, akkor a két lehetőség közül a biztosabbat kell választani, ebben az esetben az emberi élet védelmét. De még erre a felfogásra is igaz, hogy azt egy plurális társadalomban mindenki számára érthető, a vallási és ideológiai nézeteket meghaladó nyelvre kell lefordítani.

PID: terápia és tökéletesítés. Hol húzhatjuk meg a „negatív” és a „pozitív” eugenika közötti határt?

Alapvetően azt mondhatjuk, hogy a géntechnikai beavatkozások nem önmagukban jelentik a problémát, hanem alkalmazásuk módja és köre. Itt észlelhető egy bizonyos egyetértés a tekintetben, hogy a tisztán szelekcióra irányuló genetikát el kell utasítani. Ráadásul világossá vált az is, hogy a ma ténylegesen létező orvosi lehetőségeket az emberi élet tervezhetőségét illetően sokszor meglehetősen túlbecsülik. Ennek ellenére az embriók negatív és pozitív kiválogatása közötti átmenet ugyanolyan csúszósnak tűnik, mint az orvosi és nem-orvosi alapon történő szelektálás. A szülőknek a gyermekük számára kívánt „jobb jövő” legitim vágya, és a társadalmi eugenika nem legitimálható kívánságának éles elválasztása ezért nem lehetséges.⁹ Ráadásul a „beteg” és „egészséges” meghatározása különböző tényezőktől függ, és ezért nemcsak orvosi, hanem társadalmi-történelmi adottságoknak is alá van vetve. A terápiás és tökéletesítő eugenika közötti határvonal meghúzásának a terhe mindig megmarad, még akkor is, ha adott esetben ténylegesen súlyos kromoszómazavarokat lehet megállapítani.

⁹Vö. Hille Haker: *Hauptsache gesund? Ethische Fragen der Pränatal- und Präimplantationsdiagnostik.* Kösel, München, 2011.

Végül fel kell tenni azt a provokatívan hangzó kérdést, hogy egyáltalán van-e különbség aközött, hogy egy „lehetséges gyermeket” vizsgálunk meg a kémcsőben, hogy rendelkezik-e valamilyen örökletes betegséggel, vagy a genetikai állományt úgy módosítjuk,

hogy ezáltal a gyermekben bizonyos adottságok fejlődjenek ki. Más minőséggel bír tehát a genetikai változást célzó beavatkozás a gyógyító célzatúval szemben?

Az első pillantásra azt mondhatjuk: természetesen! Valóban létezik különbség aközött, hogy egy jövőbeni gyermeket születése előtt későbbi súlyos betegségektől meg akarunk óvni, illetve hogy bizonyos képességek és tulajdonságok tekintetében kíséreljük meg a fejlesztését. A kérdésre pontosabb választ keresve azonban hasonló nehézségekkel kerülünk szembe, mint a korábban már tárgyalt vitatott pontok esetében. Ezért tűnik ésszerűnek az emberi természet moralizálásának a kérdését a középpontba állítani, amely — túl a világnézeti vagy vallási alapállástól — nyilvánvalóvá teszi a bioetikai viták egy átfogóbb szinten való szabályozásának a szükségességét.

Összegzés: az emberi faj öninstrumentalizációjának erősödő tendenciájával szemben

A „posztmetafizikai” gondolkodásáról ismert Jürgen Habermas a biogenetikával kapcsolatosan egy mélyebbre hatoló felelősség mellett érvel — a szülők, és az „emberi faj” irányában is. Gondolatai, a bemutatott apóriákat szem előtt tartva, még inkább érdemesnek mutatkoznak arra, hogy továbbvigyük őket. Az a lehetőség, hogy embereket már a születésük előtt megváltoztassunk és befolyásoljunk, oda vezethet, hogy az emberi faj már nem tekinthet magára szabad, felelős és természetes lényként többé, mivel „a személyes voltot megelőző élet instrumentalizációjával az emberi faj önfelfogása a tét, amely meghatározza azt, hogy mi továbbra is erkölcsi ítélő- és cselekvőképességgel rendelkező lényként tekinthetünk-e magunkra”.¹⁰ A PID által teremtett lehetőségeket tekintve Habermas arra figyelmeztet, hogy „a későbbi generációk azzal a helyzettel találhatják szembe magukat, hogy többé már nem osztatlan szerzői saját élettörténetüknek — és ilyen módon nem is vonhatók többé felelősségre”.¹¹ Ez a generációkon átívelő heteronom meghatározottság minden ember alapvető egyenlőségét és szabadságát is sérti.

Hans Jonas már 1987-ben drámai módon írta le ezeket a lehetőségeket, amikor kifejti, hogy a jelenlegi hatalom döntései az elkövetkezendő generációk lehetőségeit is meghatározzák.¹² Ebben az összefüggésben értendő Adornónak a felvilágosodás önpusztító dialektikájáról vallott felfogása, miszerint a természet feletti uralom a fajnak a természettel szembeni kiszolgáltatottságában üt majd vissza.¹³

Ezzel végül nyilvánvalóvá válik, hogy a PID támogatói és ellenzői által a széles nyilvánosság előtt felsorakoztatott érvek legtöbbször elégtelennek bizonyulnak, mivel antropológiai alapfeltevéseit nem teszik nyilvánvalóvá, vagy csak felszínesen teszik azokat reflexió tárgyává. Az emberi faj jelenlegi önfelfogása azonban éppen a jövőbeni generációk életét határozza meg. Az, hogy mit értünk ember alatt, elsősorban a nevelés és a kultúra által határoz-

¹⁰Jürgen Habermas:
Die Zukunft der menschlichen Natur,
i. m. 121.

¹¹Uo. 115sk.

¹²Hans Jonas:
Technik, Medizin und Ethik. Zur Praxis des Prinzips Verantwortung.
Suhrkamp, Berlin,
1987, 168.

¹³Vö. Theodor W. Adorno: *Kulturkritik und Gesellschaft. Prismen. Ohne Leitbild. Eingriffe. Stichworte. Anhang*.
Suhrkamp, Berlin,
1970, 628.

ható meg és formálható. Mégis, az ember természetes voltába történő beavatkozások — amely természetesség az emberi szabadság tudatosításának az előfeltétele — egy végső soron visszafordíthatatlan és aszimmetrikus viszonyhoz vezetnek az élő és a még meg nem született emberek között, ami szintén hatással lehet az önfelfogásunkra. Itt kevésbé az ember ontológiai értelemben vett lényegi definíciójáról van szó, hanem sokkal inkább egy felelősségtudatos társadalmi magatartásról.

A jelenlegi és a jövőbeni biogenetikai kihívások olyan bioetikai kérdések megválaszolására kényszerítenek minket, hogy mi kik vagyunk, és mindenekelőtt miként akarjuk meghatározni magunkat. Mindenesetre ezek a kérdések már nemcsak az egyéni életvezetés, vagy a családok és más közösségek tekintetében merülnek fel, hanem túlnyúlnak azokon. Az embriókon végzett genetikai tesztek tekintetében ez konkrétan azt jelenti, hogy a PID esetében nemcsak a fenntartható családi élet privát kérdése forog kockán, hanem megítélésekor mindenekelőtt a szülői és az orvosi felelősség, az orvosi etika, a szociáletika és a politikai felelősség együttműködésére van szükség. A kihívás itt elsősorban az érintett, nehéz helyzetben lévő, és már sok szenvedésen átesett családokkal szembeni felelősségteljes és emberhez méltó magatartás megvalósításában áll. Az említett apóriák ellenére sem menekülhetünk el a felelősségteljes magatartás terhétől, hiszen az „emberi faj” tagjai vagyunk.

Kovács Gusztáv fordítása

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

Timothy Radcliffe

Vesd bele magad!

Élet a keresztség és bérmálás kegyelmében

TIMOTHY RADCLIFFE:

Vesd bele magad!

Élet a keresztség és bérmálás kegyelmében

A keresztelés legtöbbször számunkra inkább egy kedves családi ünnepség hangulatát idézi fel, középpontjában az újszülött csecsemővel. A neves angol domonkos könyve viszont feltárja olvasói előtt a keresztségben kibontakozó csodálatos világot, az Isten életében való részesedés végtelen gazdagságát. Nagyon reálisan és kritikusan tekinti át az átlagos keresztyén élet szürkeségét és töredékességét, rámutat viszont arra a lehetőségre, amit a keresztség és a bérmálás szentsége nyit meg előttünk. Humoros stílusával, ugyanakkor mélyen elgondolkodtató meglátásaival meghívja az olvasót: legyen bátorsága arra, hogy „vesse bele magát” az igazi keresztyén élet kalandjába, ahogyan az első keresztyényeket alámerítették a keresztelő medencében, élje át minél teljesebben a keresztség és a bérmálás kegyelmét.

Ára: 2900 Ft

Szülői felelősség és reprodukciós medicina

KOVÁCS GUSZTÁV

1980-ban született Kőszegen. Tanulmányait Pécsen, Ausztráliában és Ausztriában végezte. 2008-ban a Pécsi Egyetemen teológiából doktori címet szerzett. Jelenleg a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola adjunktusa.

¹Peter L. Berger:
*The Heretical Imperative:
Contemporary
Possibilities of Religious
Affirmation.* Collins,
London, 1980.

A (poszt)modern társadalmakban az életutak egyik legfontosabb formáló ereje a tömegek számára elérhető technikai lehetőségek tárháza. Éppen ez az egyik oka annak, hogy a mai ember — Peter Berger kifejezését használva — szükségképpen „eretnek”, hiszen a minket körülvevő technika pusztán létével nemcsak választási lehetőséghez juttatja, hanem választás elé állítja őt.¹ Ez utóbbi kijelentés különösképpen igaz a reprodukciós medicinára. A fogamzásgátló tabletta elterjedése a 20. század második felében a női és a férfi életutakban egyaránt radikális változást hozott. Lehetővé tette, hogy a gyermekvállalás tudatos döntéssé alakuljon, lehetőséget teremtve a fogamzás elkerülésére olyan életszakaszokban, amikor nem képesek, vagy nem akarják a gyermek fogantatásából következő felelősséget vállalni. De nemcsak negatív módon, a gyermekáldás elkerülésével írják át a hagyományos életpályákat az orvostudomány által nyújtott lehetőségek, hanem a mesterséges megtermékenyítés különböző módszereit felajánlva a gyermekvállalás időpontjának szinte korlátlan meghatározásának az ígéretével kecsegtetnek.

A reprodukciós medicina lehetőségei azonban nemcsak az életutakat írják át, hanem azok morális tartalmát is megváltoztatják. Azzal, hogy a gyermekáldásból gyermekvállalás lesz, a szülői felelősség is kiéleződik. Míg korábbi korokban a gyermekről való gondoskodás a születéstől kezdődött — előtte legfeljebb mágikus praktikák álltak rendelkezésre —, addig ma ez jóval korábbra kitolódik. A prenatális diagnosztika révén már az anyaméhben belül (szó szerint) képet nyerhetünk a magzatról és nyomon tudjuk követni a fejlődését. A preimplantációs diagnosztika pedig már az anyaméhbe ültetés előtt információval szolgál az embrióról. Bár első látásra mindez problémamentesnek tűnhet, hiszen a tudásunk növekedését eredményezi és felelősebb szülői döntésekhez vezethet, ha alaposabban szemügyre vesszük, láthatóvá válik, hogy a szülői felelősségről alkotott eddigi elképzelésünket alapjaiban írja át, sőt teszi sok szempontból érvénytelenné.

A morálteológiai tankönyvek ugyan részletesen foglalkoznak a fogamzásgátlás és az emberi reprodukció orvosi módszereivel, a szülői felelősség kérdését szinte kivétel nélkül figyelmen kívül hagyják.² Különösen igaz ez a szülő-gyermek viszony antropológiai alapjaira, valamint a kérdésre, hogy a tudás és a lehetőségek növe-

²Üdítő kivétel Gerhard Marschütz *Theologisch ethisch nachdenken* című könyvének 2011-ben megjelent második kötete (Echter, Würzburg).

³Vö. Julia Diekämper:
Reproduziertes Leben.
Biomacht in Zeiten der
Präimplantationsdiagnostik.
Transcript, Bielefeld,
2011.

kedése milyen változást hozott a szülői felelősségről alkotott felfogásban, annak tartalmát és elosztását illetően. A tartalmát illetően, hiszen akár már fogantatás előtt lehetőség van bizonyos döntések meghozatalára, például a gyermek fizikai tulajdonságait tekintve. Elosztását illetően pedig abból a szempontból, hogy a technikai lehetőségek pusztá léte által kikényszerített döntéseknek a felelősségét nem tisztán a szülő, hanem az orvos, a szabályozáson keresztül a (bio)politika,³ a kimondott-ki nem mondott elvárásokon keresztül pedig a társadalom is viseli.

A következőkben két kérdésre szeretnék válaszolni: Mi jellemzi a szülői felelősséget általánosságban? Valamint, miképpen írja át ezt a reprodukciós medicina által kínált lehetőségek logikája?

A szülői felelősség antropológiai jellemzői

A szülői felelősség általánosan érvényes antropológiai faktum, melynek az alapja, hogy minden ember szülőktől származik és fogantatásától fogva viszonylag hosszú ideig szüksége van a gondoskodásukra. Ezt mindenki, aki az emberi nemhez tartozik, elmondhatja magáról. A reprodukciós medicina korlátait éppen ez a banális, ugyanakkor alapvető, az emberi állapotot meghatározó jellemző húzza meg. Továbbra is minden ember anyától születik — a mesterséges anyaméh létrehozására tett kísérletek eddig kudarcra végeztek; fiziológiai koraszülöttek vagyunk (Portmann), hiszen egyéni fejlődésünkhöz továbbra is szükségünk van mások gondoskodására és a megfelelő szociokulturális környezetre, és hordozzuk elődeink genetikai örökségét.⁴ Mindhárom határvonal azt mutatja, hogy az ember létének kezdetétől fogva nem önmagában, elszigetelten létezik, hanem másokkal kapcsolatban. Ez minden emberi lét előfeltétele, ami a szülői gondoskodás követelményét is megalapozza. De miért különleges a szülői felelősség? Mi különbözteti meg és mi köti össze más felelősséggel? Mi teszi a szülő-gyermek viszonyt, valamint a családi viszonyokat különösen jelentőssé más emberi viszonyokkal szemben?

⁴Vö. Adolf Portmann:
Biologische Fragmente
zu einer Lehre vom
Menschen. Benno
Schwabe, Basel, 1944.

**A szülői ősfelőlősség:
totalitás, kontinuitás,
jövő (Hans Jonas)**

⁵Hans Jonas: *Das Prinzip*
Verantwortung.
Suhrkamp, Frankfurt,
2003, 234.

⁶l. m. 235.

Hans Jonas *A felelősség-elv (Das Prinzip Verantwortung)* című könyvében nagy teret szentel a szülői felelősségnek és antropológiai megfontolások alapján próbálja megragadni az alapvető jellemzőit. Számára a szülői felelősség „minden felelősség időtlen ősképe (...) genetikai és tipológiai szempontból, de bizonyos mértékig ismeretelméletileg is, mégpedig közvetlen evidenciája miatt”.⁵

Jonas szerint az újszülött „a pusztá lélegzetvételével” szólít fel a törődésre és a gondoskodásra, és ez a felszólítás nem szorul további bizonyításra, hanem közvetlen evidenciaként mutatkozik meg: „Nézz oda és tudod” — írja.⁶ Az ember persze lehet bizonyos esetekben „süket”, és nem hallja meg a felszólítást, vagy más egyéb körülmények miatt ellenállhat annak, az újszülött felől érkező fel-

hívás azonban „nem tűr ellentmondást”. Jonas a létezés és a kötelesség, az ontológia és az etika közötti hidat az újszülött puszta jelenlétében megmutatkozó felszólításban találja meg: „Pontosan azt gondolom, hogy jelen esetben egy egyszerű ontikus létező léte mélyén — immanens és látható módon — valamiféle felszólítás rejlik, amely még akkor is hallatná hangját, ha nem táplálnák természet adta ösztönök és érzelmek, vagy egyenesen ellenkeznének vele.”⁷

⁷Uo.

Jonas azonban nem áll meg a gyermek irányából érkező felszólításnál, hanem az arra adott válasz természete is érdekli. Azt kérdezi, hogy mi az, ami megfelel a gyermek valóságának. A szülői felelősség sajátosságát az adja, hogy „természettől fogva fennálló”, mert nem függ „előzetes hozzájárulástól, visszavonhatatlan és nem lehet felmondani sem; és globális”.⁸ Megkülönbözteti a hivatallal járó felelősségtől, hiszen egyrészt ez utóbbi alapját egy előzetes egyezség képezi, amit bizonyos feltételekkel vissza lehet vonni, vagy akár fel lehet mondani, másrészt mindig egy bizonyos jól meghatározott cél elérésére szól.⁹ A szülői felelősség alapja azonban természetből adott, ami nem felmondható és nem visszavonható, ami a kapcsolatban résztvevő felek uralmán kívül áll. A szülői gondoskodás „ős-felelősség” két okból is: egyrészt az emberi lét egyik alapvető vonásának, a felelősség vállalására való képességnek, másrészt az emberi lét „nem autark” voltának a tapasztalatából kifolyóan, melyet mindenki „elsőként” tapasztal meg.¹⁰

⁸l. m. 178.

⁹Uo.

¹⁰l. m. 184–185.

Jonas három kulcsfogalommal — totalitás, kontinuitás, jövő — írja le a szülői felelősség természetét. *Totális*, mivel tárgyának egészére vonatkozik: „A gyermek teljes valójában és az összes lehetőségével együtt, nemcsak közvetlen szükségleteivel tárgya” a gondoskodásnak.¹¹ Arra irányul, hogy a gyermek létezzen és a lehető legjobb módon létezzen. Ez feltételezi azt, hogy *folyamatos* is, hiszen ha valóban az emberi létezés egészére vonatkozik, ami egy folyamat, akkor nem tűr semmiféle megszakítást. A gyermek élete nem ismer szünetet, ahogy a szülői gondoskodás sem. Másrészt minden szülői gondoskodó tett a gyermek múltjának és jövőjének metszéspontján helyezkedik el, ami szintén lehetetlenné teszi, hogy a felelősséget pontszerűen, csak bizonyos időre vagy szempontokra vonatkozóan gondoljuk el.¹² Ebből fakad a szülői felelősség harmadik jellemzője, hogy a *jövőre irányul*. Célja a felnőtté válás, ami feltételezi a nyitott jövőt: nem elég alapos előrelátással gondoskodni a gyermek jövőjéről, hanem tiszteletben kell tartani az élet és a személy spontaneitását és szabadságát is.¹³

¹¹l. m. 189.

¹²l. m. 196.

¹³l. m. 198.

Szimmetria és uralhatatlanság (Jürgen Habermas)

Míg Jonas antropológiai kiindulópontból határozza meg a szülői felelősség jellemzőit, addig Jürgen Habermas *Az emberi természet jövője. A liberális eugenika útján?* című könyvében etikai kiindulópontot választ a generációk közötti viszony, és ezen belül a szülő-gyermek viszony normatív tisztázására. Jonasnál a gyermeknek a szülői gondoskodásra való ráutaltsága, tehát a szülő és a gyermek közötti aszimmetria a döntő motívum. Habermas érdekes módon éppen

a generációk közötti viszony szimmetrikus voltát hangsúlyozza. A szimmetria persze nem általánosan, hanem abban az értelemben érvényes, hogy mostanáig egy generációnak sem állt a hatalmában, hogy az utána következő nemzedék genetikai örökségét meghatározza. Habermas szerint azzal, hogy bizonyos eugenikai törekvések az utódok örökölt testi tulajdonságait meg akarják változtatni, az említett szimmetrikus viszony felborul. Véleménye szerint, ha a felnőtt generáció „az utódok genetikai örökségét a saját mérlegelése alapján akarná meghatározni” és alakítani, az azzal járna, hogy olyan uralomra tehetnének szert felettük, amit „eddig csak tárgyak, nem pedig személyek felett” gyakorolhattak, hiszen ezzel megváltoztatnák „önmagukhoz való spontán viszonyuknak” éppúgy, mint az „erkölcsi szabadságuknak” a szomatikus alapjait.¹⁴ „Akkor az utódok felelősségre vonhatnák genomjuk készítőit és a testi kiindulási helyzetük általuk nemkívánatosnak ítélt életrajzi következményei miatt.”¹⁵ Habermas szerint tehát a szülő és gyermek közötti szimmetria éppen abban áll, hogy egyik sem rendelkezhet a másik genetikai örökségével, és így nem is vonható felelősségre ezért. Ez a fajta uralhatatlanság pedig az erkölcsi értelemben vett egyenlőségnek is az alapja.

Ezt még egyszer aláhúzza a szimmetriából fakadó felelősségre vonatkozóan: a „megtermékenyülés folyamatának az uralhatatlansága” szükséges előfeltétele annak, hogy valóban „önmagunk lehessünk” és az „interperszonális kapcsolataink egalitárius természetű” érvényre jusson.¹⁶ „Ha valaki egy másik emberrel kapcsolatban visszafordíthatatlan, annak testi alapjaiba mélyen belenyúló döntést hoz, a gondoskodásnak a szabad és egyenlő személyek között fennálló szimmetriája korlátozódik.”¹⁷

Habermas érdekes módon az emberi természetben, az ember testi voltában találja meg azt a biztos alapot, amelyre önazonosságunkat, élettörténetünket és kultúránkat felépíthetjük. A generációk és a szülő-gyermek viszonyban jelen lévő, a genetikai leszármazás uralhatatlanságából fakadó szimmetria nyújtja azt a biztos alapot, amelyre a konkrét, történetileg, társadalmilag és kulturálisan kereteken belül a valóságos kapcsolat felépíthető.

Bár Habermas elméletét rengeteg kritika érte, mégsem lehet kétségbe vonni, hogy nagyon tisztán rámutatott az „uralhatatlanság” motívumának a jelentőségére az emberi kapcsolatokban, közöttük a szülő-gyermek viszonyban, ami a moralitás képességének az előfeltétele.

**Túl a jogon
(Onora O'Neill)**

Habermashoz hasonlóan Onora O'Neill is olyan elemekre hívja fel a figyelmet a szülő-gyermek viszonytal kapcsolatban, amelyek az uralhatatlan, pontosabban a kikényszeríthetetlen kategóriájába esnek. Kritizálja a szülői felelősségnek kizárólag a gyermekjogokon keresztül való megközelítését, mert szerinte, ha pusztán a jog kategóriáján át nézzük a gyermekek életének erkölcsileg releváns kérdéseit, akkor „homályos

¹⁸Onora O'Neill:
*Children's Rights and
Children's Lives. Ethics 3*
(1988) 445–463, 460.

ablakon” keresztül próbálunk látni, és lemaradunk az igazán fontos részletekről.¹⁸ A gyermeket ugyanis sokkal több illeti meg, mint ami a jogokból levezethető. A gyermeknek jár ugyan a gondoskodás, ezt azonban nem tekinthetjük azonosnak azzal, hogy a hátrányos helyzetű és elnyomott társadalmi csoportoknak is joguk van a társadalmi gondoskodásra. A lényeges különbség egyrészt az, hogy a gyermekek függését nem „mesterségesen”, tehát társadalmi cselekvés révén idézték elő, hanem természettől áll fenn, valamint, hogy ezen a függésen nem lehet politikai döntések, vagy társadalmi cselekvés által változtatni: „A döntő különbség a (korai) gyermeki és az elnyomott társadalmi csoportok függősége között az, hogy míg a gyermekkor az életnek egy korszaka, amelyből aztán a gyermekek normális esetben kiemelkednek, és amelyből segítik és sürgetik is a kiemelkedésüket azok, akik a legtöbb hatalommal bírnak felettük. A gyermeki függés megszüntetése ugyanis bizonyos módon érdekében áll azoknak, akik a gyermek élete felett rendelkezhetnek.”¹⁹ O'Neill szerint, ha valóban „törődünk a gyermekünk életével”, akkor nem jogokra alapozzuk a gyermekünkkel szembeni magatartásunkat.²⁰

¹⁹l. m. 462.

²⁰l. m. 463.

A szülőség többet jelent a jogok által garantált minimumnál. Olyan alapelvek, mint a „ne árts”, természetesen a szülői magatartás számára is irányadóak, ugyanakkor a szülői gondoskodás és nevelés ennél sokkal gazdagabb tartalmú kell, hogy legyen.²¹ Nem nevezük jó szülőnek azt, aki a gyermek jól definiálható szükségleteit, mint a megfelelő lakhatás, oktatás, táplálkozás, ruházat, kielégíti, de ugyanakkor nem adja meg a gyermek számára azt, amit hétköznapi nyelven „szeretet” szóval jelölünk. Ez utóbbit, ami a szülői gondoskodás többletét jelenti, nem lehet jogi formában meghatározni, a szülői gondoskodásba azonban normatív módon beletartozik: „Bár nem lehet kifejezetten állítani, hogy a gyermekeknek joguk lenne a családi élet vidám hétköznapijaira, bizonyos szórakozásra, vagy figyelemre, érzelmre és megértésre, mégis a legtöbb ember úgy gondolja, hogy a szülőknél felelőssége és kötelessége, hogy olyan otthont és légkört teremtsenek, amelyben a gyermekek az előbbiek bizonyos (kulturálisan meghatározott) változatát megkapják, és azok a szülők, akik ezt nem teszik meg, az egyik legalapvetőbb kötelezettségüket mulasztják el a gyermekeikkel szemben.”²²

²¹Onora O'Neill:
*Autonomy and Trust in
Bioethics.* Cambridge UP,
Cambridge, 2002, 66.

²²Idézi Hille Haker:
*Ethik der genetischen
Frühdiagnostik.* Mentis,
Paderborn, 2002, 249.

A szülői gondoskodásban jelenlévő többletet a jog azért nem tudja adekvát formában meghatározni, mert a szülő–gyermek kapcsolat esetében nem szerződéses, hanem természettől adott viszonyról van szó. Ha pedig nem döntés és választás útján jött létre, akkor fel sem mondható.²³

²³Vö. i. m. 249.

**A pluralitás iskolája
(G. K. Chesterton)**

Az utolsó szerző, akit a szülő–gyermek viszonyról elemzésénél segítségül hívok, kilóg ugyan az előbbi sorból, hiszen nem filozófusról, hanem íróról és esszéistáról van szó, aki a fentieknél jóval korábban élt. Mégis érdemes G. K. Chesterton néhány gondolatát szemügyre venni, hiszen a családi származási viszonyok uralha-

tatlanságának az utód szocializációjával kapcsolatos értékére nagyon világosan mutat rá.

Chesterton szerint a család az az intézmény, ahol az utódok a társadalmi pluralitás képességét abszolút értelemben eltanulhatják. Ez abból fakad, hogy a családok nem választott, hanem származási- és sorközösségek. A család lényege Chesterton szerint abban áll, hogy „irracionális”.²⁴ Ha a tudatlanság fátyla mögött (Rawls) kellett volna megalkotnunk a szabályokat, amely alapján jövődóbeli szüleinket és családtagjainkat kiválasztjuk, akkor szinte bizonyos, hogy nem abba a családba születünk, amelyben jelenleg élünk. Valószínűleg olyan elveket követtünk volna, amely a saját érdeklődésünknek, érdekeinknek és céljainknak — feltéve hogy tudunk ezekről a fátyol mögött — megfelel. Ha pedig így lenne, akkor a Habermas által hangsúlyozott uralhatatlanság, és a Jonas-i feltétlenség a családi kapcsolatokat illetően elveszne. Chesterton az egyéni élet és a társadalmi lét kiszámíthatóságával állítja szembe a családot: „Míg az ember egy racionálisan kiválasztott csoporthoz tartozik, addig furcsa szektás atmoszféra veszi körül. Csak amidőn irracionálisan választ, akkor vannak körülötte emberek. Életében ekkor kezd kibontakozni a kaland. A kaland ugyanis, természeténél fogva, olyasvalami, ami elérkezik hozzánk. Olyasvalami, ami választ bennünket és nem mi választjuk őt. (...) Midőn, születésünk által családba érkezünk, belépünk a világba, mely kiszámíthatatlan, melynek megvannak a maga különös törvényei; belépünk egy világba, amelyet nem mi alkottunk. Más szavakkal, midőn belépünk a családba — tündérmesébe érkezünk.”²⁵

²⁴Gilbert Keith Chesterton: *Eretnekek*. (Ford. Lukácsi Huba.) Szent István Társulat, Budapest, 1991, 115.

²⁵l. m. 115–116.

A család *per se* az élet és a társadalom pluralitásának az iskolája: „Ha az ember meg akarja tudni, vajon képes-e szembenézni a hétköznapi emberiséggel (az eredetiben: a hétköznapi emberiség változatosságával — K. G.), legjobban teszi, ha aláereszkedik egy találmányra kiválasztott házkéményben, és megpróbál boldogulni — amennyire csak lehetséges — az odabent lakó emberekkel. Pontosan ezt cselekedtük azon a napon, amidőn megszülettünk.”²⁶

²⁶l. m. 115.

Chesterton a generációk közötti viszonyban jelenlévő irracionálitást, uralhatatlanságot és kiszámíthatatlanságot dicséri, és rámutat arra, hogy milyen jelentőséggel bír a személyes lét és a személyek közötti viszonyok szempontjából. Ezzel csatlakozik a három előtte bemutatott filozófushoz, hiszen mindegyiknél megtalálható a feltétlenség és az uralhatatlanság eleme. Jonasnál, a nyitott jövő, Habermasnál a generációk közötti szimmetria, O’Neillnél pedig a szülői szeretet kikényszeríthetlenségének a motívumában. A 20. század második felében azonban éppen ez a kiszámíthatatlanság és uralhatatlanság vált kényelmetlenné a szülői felelősséget illetően.

A szülői felelősség és a reprodukciós medicina

A reprodukciós medicina kínálata egyszerre válasz bizonyos társadalmi igényekre és erő, ami ezeket előhívja. Egyaránt támogat és in-

²⁷Hille Haker: *Elternschaft und Präimplantationsdiagnostik – Desiderate der öffentlichen Diskussion.* In Konrad Hilpert – Dietmar Mieth (szerk.): *Kriterien biomedizinischer Ethik. Theologische Beiträge zum gesellschaftlichen Diskurs.* Herder, Freiburg, 2006, 255–274, 258.

Életerv és gyermekvállalás (fogamzásgátlás és social freezing)

²⁸Elisabeth Beck-Gernsheim: *Die Kinderfrage heute. Über Frauenleben, Kinderwunsch und Geburtenrückgang.* C. H. Beck, München, 2006, 113–114.

dukál bizonyos társadalmi folyamatokat. Hille Haker a következő változásokat nevezi meg, amelyek a szülő–gyermek viszony átalakulását jelzik, és amelyek szorosan kapcsolódnak a reprodukciós medicina által nyújtott új lehetőségekhez.²⁷ A rokoni kapcsolatok egyre inkább a *választott kapcsolatokhoz* válnak hasonlóvá. Fenntartásuk tudatos döntést igényel. Hasonlóképpen jelentőssé válik a választás szerepe a szülők esetében, hiszen az elvált és újonnan megkötött házasságok és élettársi kapcsolatok nyomán létrejövő úgynevezett „patchwork” családokban a biológiai mellett új *szociális szülők* töltik be az apai, vagy az anyai szerepet. Az életutak megváltozása következtében az első gyermek születése kitolódik, a *gyermek vállalása* pedig egyre *tudatosabbá és tervezettebbé* válik, részben a fogamzásgátlási lehetőségeknek köszönhetően. A tudatosság és a tervezés pedig nemcsak a gyermekvállalás időpontjára, hanem azon túlra is kitolódik: a *várandósság* időszakára, sőt a *gyermek egész életére*.

A szülői felelősség és gondoskodás tehát ma már nem a gyermek születésétől, nem is a gyermek fogantatásakor kezdődik, hanem jóval előtte. A gyermekvállalás kifejezés 1960 után nyerte el igazi értelmét, amikor az Egyesült Államokban először engedélyezték a kombinált fogamzásgátló tablettá széles körű, családtervezési céllal való használatát. Öt éven belül már több mint hatmillió amerikai nő használja, és pillanatok alatt elterjed világszerte. Ennek köszönhetően „a döntési szabadság lett az új ígéret: a nők maguk dönthették el, hogy mikor akarnak gyermeket és hányat. Várhattak, amíg a gyermek beleillett az életük többi céljai közé. És adott esetben akár a gyermekvállalással szemben is dönthettek.”²⁸ A tablettá, más fogamzásgátló módszerekkel együtt, lehetővé tette, hogy a gyermekvállalás egyre inkább kitolódjon. A premodern társadalmak jelszava „a szerelem csak később jön” volt, különösen a megrendezett házasságok esetében, hiszen először a gazdasági és társadalmi alapot kellett megteremteni, majd az életközösségben kialakulhatott az érzelmi kapcsolat is. A tablettá bevezetésével a „gyermek csak később jön” jelszó lett irányadó: a gyermekvállalás csak akkor tekinthető felelősnek, ha az egyéni életerveket, valamint a gyermek jövőbeli lehetőségeit tekintve a lehető legoptimálisabb körülmények közé születik. A nehézség ebben éppen az, hogy a hagyományok feloldódásával, az egyének a korábbi szoros társadalmi kötelekeiből való kiszakadásával és a hagyományos tapasztalatból származó tudás érvénytelenné válásával, valamint a társadalomban jelenlévő értékpluralitás következtében az egyén vállán nyugszik a gyermekvállalással kapcsolatos döntés összes terhe. Ez felerősíti azt a tudatot, hogy az utódok vállalt és kívánt gyermekek, akiknek a fejlődéséhez a szülő köteles a lehető legoptimálisabb körülményeket biztosítani. Ugyanakkor megjelenik a „védekezés kötelezettsége” is: „Az új morál neve tudatos, racionális, technikailag biztos védekezés. (...) Szinte az lesz gyanús, aki a kor-

²⁹l. m. 116.

látlan fogamzásgátlási lehetőségek korában nem él ezzel a lehetőséggel. A védekezés szükséges rosszból felvilágosult állampolgári kötelességé változik” — írja Beck-Gernsheim.²⁹ A gyermekvállalásnak racionális tervezettség irányába való eltolódásához tehát erőteljesen hozzájárulnak az új fogamzásgátló lehetőségek. Ezzel a nyilvánosság kontrollja még inkább megnövekedett a privát szféra felett, ahová a gyermekvállalás hagyományosan tartozik: nem szabad gyermeket vállalni, ha az nem felel meg a nyilvánosság, elsősorban a munka és a gazdaság (sokszor ki nem mondott) normáinak.

Szintén a teherbeesés elhalasztását szolgálja, bár éppen ellenkező módon, annak a lehetőségét tolja ki időben az egyre inkább elterjedő *social egg freezing* (oocyta krioprezerváció) gyakorlata. A petesejtek lefagyasztása lehetővé teszi, hogy a nő olyan korban is vállalhasson genetikailag tőle származó gyermeket, amikor ez már biológiailag nem lehetséges, vagy már túl magas a kockázata, hogy a termelt petesejtek valamilyen rendellenességet hordoznak. Eredetileg olyan nőknek ajánlották fel ezt a lehetőséget, akiknél bizonyos egészségügyi beavatkozások nyomán a petesejtek sérülhettek, vagy az illető meddővé válhatott. Most azonban (még) egészséges nőknek teszik hozzáférhetővé. Ezzel látszólag az életterv és a gyermekvállalás összehangolása történik meg, folytatva a fogamzásgátlókkal elindult folyamatot.

Bár első pillantásra mindkét eljárás az áldozatvállalás terhét veszi le a szülők válláról — hiszen akkor érkezik a gyermek, amikor szeretnék. (A valóságban ez persze a legritkábban van így.) A másik oldalon viszont éppen a nyilvánosság tesz terhet a majdani szülők vállára azzal, hogy a saját logikáját érvényesíti a privát szféra ellenében: a termelékenységet a termékenységgel szemben. A nyilvánosságban való részvétel, éppúgy, mint a gyermekvállalás lehetősége is, az egyénre bízott optimális tervezéssel érhető el. A kérdés az, hogy vajon a gyermekvállalás tervezése milyen mértékben a gyermek iránti felelősség, és mennyire a gyermek feltételes elfogadásának a kifejeződése. Senki sem kérdőjelezi meg, hogy a gyermekvállalás körülményei fontosak, az azonban mégis aggályos, ha a társadalmi normák erre való hivatkozással szorítják az életrajzi tervek peremére a szülői gondoskodást. Amint Elisabeth Beck-Gernsheim fogalmaz: „Az új jelszó szerint a nőknek alaposan mérlegelniük kell a gyermek születése számára legoptimálisabb időpontot és ennem megfelelően meghatározni azt. Ezzel azonban szemben áll kőkemény tényként, hogy ez a mitikus optimális időpont szinte sohasem létezik.”³⁰ A gyermekvállalással járó kockázat és a jövőnek nyitottként való elfogadása éppen hogy a szülő-gyermek kapcsolat lényeges és kiiktathatatlan része.

³⁰l. m. 117.

**A feltételes szülő
(prenatális
diagnosztika)**

Amint a fenti két eljárás a történelem során eddig nem ismert lehetőségeket hozott a termékenység korlátozásával és időbeni kitolással, ugyanúgy a prenatális diagnosztikai eljárások is. Az anyaméh eddig kíváncsi szemektől elzárt világa most szó szerint

³¹Gerhard Marschütz:
i. m. 153.

láthatóvá válik. Ez pedig megváltoztatja a várandósság tapasztalását és a születendő gyermekhez fűződő viszonyt is. A „jó remény” időszakát felváltja a „prenatális diagnosztika által biztosított jó remény” szakasza.³¹ A különböző eljárások során a szülő azt reméli, hogy meggyőződhet arról, hogy gyermekével minden rendben van. A kérdés éppen az, hogy mit jelent, amikor az orvos azt mondja, hogy „minden rendben” van. Bármilyen éles is legyen a gyermekről alkotott kép, azok a kritériumok, amely mentén hétköznapi nyelven egészségesnek vagy betegnek nyilvánítunk valakit, meg lehetőségen homályosak. A prenatális diagnosztika olyan normákkal szembesíti a szülőket, amelyek legtöbbször idegenek tőlük, hiszen azt keresi, ami rendellenes, ami a háttérben meghúzódó „optimális kiindulópont” dogmájának nem felel meg. Ez utóbbit azonban a prenatális diagnosztika rendszere nem tudja sem garantálni, sőt, hozzájárulni sem képes, hiszen legtöbbször olyan rendellenességek kimutatására irányul, amelyre nincs gyógymód. Ennek következtében — és ez a legerőteljesebb kritika a prenatális diagnosztika jelenlegi gyakorlatával szemben — a negatív diagnózis többnyire automatikusan a magzat elvetéséhez vezet.

Ez a logika élesen ellent mond a szülői felelősség fent említett jegyének, legfőképpen a kontinuitás elvének, hiszen azt sugallja, hogy a szülő-gyermek viszony bizonyos feltételek mellett — ha valami nem kívánatosba és uralhatatlanba ütközik — felmondható. A feltételes szülőség gondolata éppen azt számolja fel a szülő-gyermek viszonyban, ami a lényegét képezi. Ez a kapcsolat nem valamilyen feltételtől függően, szerződés módjára jön létre, hanem természetből való, és ennek megfelelő kötelességek fakadnak belőle, amely épphogy a gyermekben az uralhatatlan tiszteletére szólítanak fel, ami öröklött tulajdonságaiban és nyitott jövőjében egyaránt jelen van. Fontos, hogy ezt a kritikát ne individualizáltan értsük, hanem sokkal inkább mint kulturális, vagy intézményi logikát, ami a szülő-gyermek viszonyt is a csinálhatóság és uralhatóság Prokrusztész ágyába akarja kényszeríteni.

**A választás elé állított
szülő (preimplantációs
diagnosztika)**

Ugyanez igaz a preimplantációs diagnosztikai eljárásra is, ami tesztel kívül, laboratóriumi körülmények között létrehozott embriók közötti szelekciójára irányul. Jelenleg a legtöbb európai országban a beültetésre szánt embriók szelekciója tilos, vagy csak nagyon szűk korlátok között, bizonyos súlyos, étellel összeegyeztethetetlen rendellenességek esetében engedélyezett. Pozitív eugenikai célokra csak kevés helyen engedélyezett, bár főként keleti országokban előszeretettel használják a módszert a gyermek nemének meghatározására, míg az Egyesült Államokban több klinika kínál lehetőséget az szülők kívánalmainak megfelelő embrió kiválasztására. A szülő-gyermek kapcsolatot illetően a legnagyobb kihívás a laboratóriumi körülmények között létrehozott távolság. Az anya és a gyermek közötti közvetlenséget a fizikai távolság és a különállás élménye határozza meg. A gondoskodás az orvos és az általa használt technikán

keresztül valósul meg. A preimplantációs diagnosztika a gyermekről való tudás és a gyermekkel való kapcsolat elválasztását jelenti: a (lehetséges) szülők már sok mindent tudnak a (lehetséges) utódok fizikai tulajdonságairól — legalábbis azon a szinten, amennyire képesek megérteni az orvos által közvetített ismereteket —, ugyanakkor a szülői gondoskodás tartalmát kifordítva éppen úgy kell gondoskodniuk róluk, hogy egyesek esetében lemondanak a gondoskodásról és a kapcsolat kibontakoztatásáról. Ez a logika ellentétes mindazzal, ami a szülői felelősséget jellemzi, hiszen itt a gondoskodás csak az optimális fizikai kiindulóponton vonatkozik és felmondható, az utód jövője manipulálható és szükség esetén bezárható, a pluralitás pedig nem kívánatos.

Ki a felelős?

A fenti kritika arra a logikára érvényes, amit a reprodukciós medicina lehetőségei intézményesített formában megvalósítanak. Fontos azonban megjegyezni, hogy ebből az általános logikából még nem lehet az egyéni magatartásra egy az egyben következtetni. Nem gondolom, hogy a várandós szülők többsége a prenatális diagnosztikát azért veszi igénybe, mert gyermekükhöz fűződő viszonyukat eleve feltételekhez kötik. Nem hiszem azt sem, hogy a mesterséges megtermékenyítés útján fogant magzatot kevésbé szeretnék a szülei, és kevésbé tisztelnék személyként, mint más, természetes úton fogant gyermeket. Ugyanakkor fontos látni, hogy az intézményesített magatartás az egyéni cselekvést, valamint a társadalmi és egyéni morált is meghatározza. A változó szülő-felfogás megváltozott szülői magatartással jár. Nemcsak az egyéntől függ, hogy miképpen viszonyul például a fogyatékosághoz, hanem a társadalmi értékítéletektől és normáktól, valamint a belőlük fakadó kényszerektől.³² A reprodukciós medicina a modernitás logikájához igazodik: a gyermekvállalás az egyén vállalt terhelő választás, annak minden előnyös és hátrányos elemével együtt. A kérdés a következő: Valódi választási lehetőséget jelent az egyéni felelősség ilyen mértékű hangsúlyozása? Nemcsak kibúvót a közösséget terhelő társadalmi felelősség alól? A gyermekvállalás szabadsága éppen nem azt jelenti, hogy minél több technikát minél kevesebb szabályozással alkalmazunk, hanem azt, hogy a szülői felelősséget és a belőle fakadó gondoskodást a lehető legtágabb értelemben, megszakítás nélkül és a gyermek jövőjét szem előtt tartva a lehetőségek szerinti legnagyobb társadalmi támogatás mellett valósíthatjuk meg.

³²Eberhard Schockenhoff:
*Menschen mit
Behinderung in einer
gerechten Gesellschaft.
Eine theologisch-ethische
Perspektive.* ET-Studies 1
(2013) 3–27.

A kutatás a TÁMOP 4.2.4. A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése országos program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

VASADI PÉTER

A Hölgy

Bernadette facipőjének
 kőzáporszerű kopogásában
 bebukdácsolt a barlangba,
 s nyomban térdre esett.
 Hallgatta zihálását.
 Bánta is ő a bámészkok
 hökkenetét. Nézett a fal
 embernyi hasadékába,
 halványul-e sötétje.
 Semmi. A mély lyuk fekete.
 Kuncogott valaki; ő az.
 Mint átvilágtott koraest
 derengett a sötét. Óvatos
 ragyogás. Éleit vesztve
 lány lett, s fényszította
 szelídséggel elborította
 kettejüket. Nem mozdultak.
 Megjöttem, mondta a Hölgy.
 ...Tőled fényesedek, súgta
 neki a lány... Jól vagy?
 ...Jól? Nézz ide, mekkora
 lettem a madár-se-látta
 örömben, hajam is hosszabb,
 forog körülöttem a szoknya,
 harangoz, szebb vagyok, égek
 csöndben, s szüntelenül,
 és mindig csukva a szám,
 elvetted kevés szavamat,
 mit mondhatnék!, sikította
 elfélénkülve a lány.
 Hogy tudsz így nézni?
 ...A Hölgy előre hajolt,
 úgy nevetett: Ez a fényes
 szótlanság a mi beszédünk.
 Folytassuk, ha szeretnéd.

Lelet

*Amire elnézőn mondjuk:
hát ez olyan emberi — az
csaknem emberi sem.
Sokasodik a „majdnem”;
fölpörög, nekilódul, fut
s hamar abbamarad; kérdem,
nem láttad, hova lett?
Néz körül tanácstalanul:
Előbb még errefelé...
...Kiürül minden stadion.
S elszáll a győzelmi kiáltás,
mint egy varjúcsapat.*

TURCZI ISTVÁN

Máté evangéliuma

*Nyomomban az éjszaka.
A hold mint durva kavics ütődik homlokomhoz.
A szél spiráljai hajamba csimpaszkodva
borzolják a kövek bőrét.
Szürke folyosókon a felhők is utánam erednek.
Idegeim kihűlt higanyba mártva,
testem ízekre tépi és felszívja a várakozás.
Megvillan az ég: arcom kivilágított sziklafal.
Mozdulataimat
pásztázza
a csend.*

A szavak túlfelén

*nedves rettegés formázza az öröklét törékeny vonzatait.
A természet végső arca dermedt golgotákon vándorolva
száműzi a spongyamagányt.
A sötétben valaki a vállamra teszi a kezét,
ÉS A NEVEMEN SZÓLÍT;
lélegzetem mint a gyufaszál sercenése.
Ilyen lehetett egykor a keresztre feszítés:
mítoszteremtő, hajléktalan boldogságtörődék.*

A 121. genfi zsoltár

Paradicsomról szó sincs
egyidős velünk a megtöretés
köröskörül tiltó alma-paragrafusok
aktapöckölő illedelmes arkangyalok
hajbókoláshoz szoktatott büro-gráciák
gyanakvó kerub-tekintetek emésztő
tüzebe mártva megsemmisülten
összeránduló erezett kezek.

Oly kevés a k ö z e l s é g
a kikezdetetlen hű szavak
és kívülről oly igen nehéz
megőrizni híven törvényeink
mert törvényeinkkel egyidős
a fájdalom és a megaláztatás
minden hamuból kikelve
mégis makacs lobbanás
minden hamuból kikelve
ú r f e l m u t a t á s.

Az időtlen szenvedélyben
megkeseredett testünkre
kiütköznek öt sebből vérző
megátalkodottságaink —
Ezután másként lesz egészen
„Téged az Úr megőrizzen
lelkedet megmentse veszélytől
mostantól fogva mindörökké”

*mint gyertyagyújtáskor
a közelgő éj szerteröppenő szilánkjai
szétmállik fogadkozásaink ostyateste.*

Videre

„Utánam nézel, és nem tudod, mit látsz.”

(F. Dürrenmatt: *A vak*)

Ó

délutánok függőágyán
álomittasan ringatózva mormol valamit

*birtokba venni a sötétséget
tárgyakkal birkózni nap-nap után
legyőzteni megsemmisülni*

*A bútorokba testszagú homály evődik
behúzott függönyök pisszegése
köröskörül áttetsző celluloidmagány*

*ujjbegyén
mint Braille-írásban a kezdőbetűk
fennakadnak tündöklő évszakok*

*a gyermekkor hányszor visszapergetett
védtelen tekercei
mama-emlékű játszóterek*

*apa nélküli fehér-karácsony
pisztáciatorta gumielefánt
emlékei tűnéspontján végül feketeség*

*HALLJA: fordul a világ
talán másképp mint régen
talán nagyobbat*

*Szemében máglyák
megkésétt galileo-mosoly
egészen apró épphogy szájára csöppen*

*csermelycsönd
végtelen belső zubogás
:*

*ha már semmi sem maradt
ha már nincs kihez szólni
és örök tél jön fagypont alatt*

*bármekkorát fordul a világ
a karosszékben akkor is megnyugtató
elragozni egy latin igét*

Határ Győző, a reneszánsz ember

BUDA ATTILA

1953-ban született Zalaegerszezen. Irodalomtörténész, az ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet Toldy Ferenc Könyvtárának vezetője. Legutóbbi írását 2013. 1. számunkban közzeltük. — Elhangzott 2013. november 16-án Gyomaendrődön, a Határ Győző Emléknapok keretében.

Van Leonardo da Vincinek egy kései kartonja, amely elkészülte után hamarosan elpusztult, s ma már nem látható eredeti teljességében. A képet azonban mégis ismeri az utókor, mert még idejében különböző másolatok születtek róla. E mű az *Anghiari csata* címet viseli, s többek között Rubens is készített róla egy másodpéldányt. Később erről a duplikátumról, s annak egyes alakjairól is újabb kópiákat festettek: ma már kevésbé ismert festők, grafikusok ecsetje, ceruzája dolgozott, miközben a téma azonos maradt, csupán a megfogalmazás keresett új formát, ahogyan a stíluseszmények változtatták arcukat, s ahogyan a sor elején halkán fülbe súgott üzenet módosulhat a sor végére érve. Fennmaradt így a másolatok másolatai között egy félprofilban ábrázolt arckép is, melyet az említett, elveszett karton valamelyik képi leszármazottja után rajzolt egy ismeretlen festő. Az erőteljes vonalakkal ábrázolt idősebb férfi a csata hevében a horizonton túl észrevehetett valamit, mert pillantása messze száll, mintha már semmi köze sem lenne a körülötte zajló eseményekhez, mintha jövőjét látná vagy esetleg éppen ellenkezőleg: felvillannának előtte életének fordulópontjai. Páncélja, vértje éppen csak hogy képletes, s bár arcán felfedezhető a kalandor mérésége, ott vannak mellette a szellem és a lélek mélyülő ráncai is. Ez a metszet juthat az olvasó eszébe, amikor Határ Győző műveit újraolvasva, rálapoz az *Üvegkoporsó* című kötet elején látható fényképre. Mert valóban, tagadhatatlan, hogy a Határ Győző-jelenségnek vannak reneszánsz vonásai. Az alkotó, életútja és munkássága ugyan kétségkívül huszadik századi, mégsem légből kapott a címbe is olvasható megállapítás. Arra gondolva, hogy a reneszánsz felfogás megkívánta az érdekes élet és az érdekes művek egységét, úgy, mint előtte még egyetlen korszak sem, Határ Győző kései utódként megfelelt a századokkal korábbi újjászületés elvárásának.

A kalandokkal teli évek a múlt századközépen eleve adva voltak. Irodalmi érdeklődéssel építész-mérnöki pályát választani nem szokásos döntés, bár az a körülmény mindenféleképpen a személyiség javára válik, ha a hobbi, a szenvedély nem esik egybe a kenyérkereső foglalkozással. Aztán a huszadik századi magyar história furcsa bakugrásai: a történelmi változás előtti és utáni rezsimek börtöne, a lázadás, következményeképpen a meg-megszakadó irodalmi élet, a fordítói pálya, mindaz, ami az *Életút* kötetéből kiderül. A kényszerű emigráció, a beilleszkedés nehézségei, a lassú munkára és egzisztenciára találás sok-sok gondja-baja. A hazától elszakadó menekült-lét legkeserűbb felismerése, hogy idegenben

azokkal is közös a sorsa, akikkel odahaza kezét sem fogott volna... S az élet végén mintegy ajándékként kapott lehetőség, a visszatalálás és a befogadás által igazolt, elismert oeuvre.

A másik aspektus az érdekes műveké, melyekről a kritikusok már eddig is sok találó megállapítást tettek. Tudnivaló, hogy Határ Győző szinte minden műfajban és műnemben publikált, célul tűzve ki a műfaji határok elmosását. Tematikai bősége mellett hasonló gazdagságú, mással össze nem téveszthető nyelvet hozott létre, melynek egyik legjellemzőbb vonása a hagyomány felhasználásának és megszüntetésének dichotómiája. Arany-fekete borítójú kötetei sok irodalomközeli pályatárs, olvasó könyvespolcain megtalálhatók. Méltatói általában kiemelték alkotásainak filozófiai alapvonását és megformálásuk szürrealista/szürreális jellemzőit. Ezeket így hát tudottnak lehet venni. Érdemes megvizsgálni azonban művészetének két olyan vonását, amelyre eddig kevesebb fény esett, ezért nem annyira ismertek, néhány szót ejtve tehát Határ Győzőről, a hazafiról, és Határ Győzőről, a levélíróról.

*

Hogyan szeretik a magyar költők hazájukat? Maradva az elmúlt, huszadik századnál, idézni lehet Ady Endrét („Kicsi országom, földedre hullva”), Babits Mihályt („Enyhe dombsor, lankatag magyar föld!”), esetleg Kosztolányi Dezsőt („Lombok, virágok és színes kavics / a sínek mellett. Hullámos Palics”) vagy Rónay Györgyöt („Táblabírák, színészek, néma pórok / szívós sorsában léted alkotódott”). Költőink, íróink, ha perlekedve is, ha súlyos átkok kimondójaként, nemzeti vétek felsorolójaként, sorscsapások megjövendölőjeként — de mégis reménykedve, ha másképp nem, Vörösmarty reményével néztek népünkre és hazánkra. Határ Győző keserősége és pesszimizmusa azonban egyedülálló a magyar irodalomban, mint ahogyan különlegesek a kiváltó élmények is. A felismerés, a nyomában járó elmúlhatatlan csalódással, hogy az óhajtott szabadság 1945 után sem köszöntött be, legfeljebb néhány szólamban és a jelszavakban, s a megdöbbenés, hogy az új rabságnak hirtelen hány új támogatója és haszonélvezője támadt magyarazzák a *Türelmfogytán* című vers alábbi sorait:

*megültem börtöneid Magyarország
és már
nincs türelmem hozzád*

*mások visszatorolnak odamarnak
én már
csak átállépní akarlak (...)*

*a sírt hol nemzet süllyed el ne másnak
hányd fel
tulajdonodul ástad*

*népmilliók szemén ez a mély
közöny
ül — gyászkönnyet ne remélj*

Hát szabad ilyen békétlenül szólni egy magyar költőnek szülőföldjéről? És vajon szabad-e 1948-ban az egyik vezető (majd néhány hónap múlva már csak az egyetlen) irodalmi lapban olyan kritikát közölni a *Heliane* című regényről, mely szerint az emberellenes, kultúraellenes alkotás, s nem bírálni kell, hanem leleplezni?¹ Ismerős szavak, nemde bár? Egy évtizeddel korábban Európa más részein ezekkel a vádakkal gyújtották meg a könyvmáglyákat. Az autonóm személyiség, a független gondolkodó minden kormányzás számára veszélyes, s a hatalom bizony nem elvont fogalom: emberi lelkekben izzik, s lobog. A felsőbbség csak arcot vált, míg az állam polgárai változatlanok. Akik körön kívülre kerülnek (többnyire ugyanazok), visszavonulnak (ha tudnak), a többiek alávetik magukat, vagy beállnak a magánszorgalmú kutyák közé. Akik pedig megkapaszkodtak belül, megalkotják az Új Törvényt és az Új Erkölcsöt. De mi van a fennkölt eszmék mögött?

*a tolvajt meg kell menteni
ha egyszer így esett
és nincsen nála jobb magyar
s nevénel ékeőbb*

*a tolvajt meg kell menteni
mert szellemóriás
mit árt a kéz ha enyves is
míg fejtől — glóriás*

*a tolvajt meg kell menteni
amíg napos csibe
ki győzi ha taréja nőtt
a száját tömni be?*

*a tolvajt meg kell menteni
ki volna nála jobb
ki minket méltán képvisel?
vivőát a tolvajok!*

A huszadik századi európai közgondolkodás egyik végzetes tévedése volt a politikai baloldal és a szellemi baloldal azonosítása. Ebből az álomból hosszú ideig nem sikerült teljesen felébredni. Hogyan is sikerült volna, hiszen még az érintettek egy része is hagyta megtéveszteni magát. Menekülve az éppen elmúlt szörnyűségből, egy még kegyetlenebb borzalom karjaiba vetve magát. Mentheti a helyzetet az utókor számára némiképp az a tény, hogy az utóbbi,

¹Király István: *Három regény – három kórtűnet*. Csillag, 1948/5. 54–55.

valódi arcát álarcával és kicsikart hittel takarta el. A kényszer, az önbecsapás, az élve maradás vágyának keservét kevesen ábrázolták olyan pontosan, ahogy az *Írói baloldal* című vers következő részletei mutatják:

*megejt a köd ha rászokunk
sugártörő a pára
mi délibábot mázsolunk
a reszkető határra
lovuk a gém körül tolong
itat a Kán a hordák
— mi szélmalomokkal harcolunk
de végzetünk az ország*

*maholnap úgy gondolkozunk
mint ebrudalt királyok:
ha bajt ha gondot oldozunk
agyunkra száll a hályog
Kopók nevébe' sarcolunk
a Jók hogy majd elosszák
— mi szélmalomokkal harcolunk
de végzetünk az ország*

*mi görcsösen betűvetünk
betyársoldján a kornak
a gazda hol betévedünk
bagót ad silbakoltat
ha szánkkal hozzátartozunk
fejünket nem motozzák
— mi szélmalomokkal harcolunk
de végzetünk az ország*

*

²Két kiragadott példa az utóbbi néhány évből: „Hadúr megfizet érte, reméljük!” Ilyés Gyula és Gara László levelezése 1939–1966. (Sajtó alá rend. Kulin Borbála, szerk. Józán Ildikó.) Balassi, Budapest, 2007; Cs. Szabó László és Gál István levelezése. (Szerk. Gál Julianna, Gál Ágnes.) Argumentum, Budapest, 2012.

A harmincas-negyvenes évek második felétől pályát kezdő írók, kritikusok levelezéséből az utóbbi két évtizedben több kötet is megjelent.² A dokumentumgyűjtemények közül néhány kritikai visszhangot is kiváltott, a róluk szóló írások részletesen vizsgálják és értékelik ezt a közties műfajt. A felmerülő kérdések egy része azt boncolgatja, hogy mit illusztrál ez a műfaj, illusztrál-e egyáltalán valamit. Nyilván van a megjelent kötetek között ilyen is, meg olyan is. Nyilván az is előfordul(hat), hogy amelyik gyűjtemény az egyik olvasónak, egyik szakembernek jelent valamit, az a másiknak nem. Sőt, mivel ez is történeti műfaj, esetleg csak megírásuk, kiadásuk után száz évvel. Vagy akkor már igazán nem. Csak egy lehetőség nem következhet be. Hogy egy érdekes személyiség, egy érdekes élet postára bízott, talán nem mindig a fennmaradás szándékával írodott életjelei, melyek ugyan az alkotások felől nézve melléke-

seknek is tűnhetnek, ámde az írói személyiség lenyomatait őrzik, ne kapjanak nyomdafestéket. Határ Győző legendás levelező volt, írógéppel írt, rajzos fejléccel ellátott, lendületes kézírással aláírt küldeményei be-bekopogtak a hazai s a határokon túli, rokon törekvésűnek érzett barátokhoz, alkotótársakhoz. Londoni hagyatéka ma már közgyűjteményben, a Petőfi Irodalmi Múzeum raktári polcain található. Áttekintése, elolvasása nem esik korlátozás alá, s levelezése néhány darabjának felvillantásával talán a kutatók érdeklődését is fel lehet kelteni iránta.

A szabad és könnyű postajárás Határ Győző életének csupán utolsó, nagyjából másfél évtizedig tartó időszakát jellemezte. Az emigránsok ugyanis egykor, a szülőföldtől való megválás utáni évek elején igen nehezen, legfeljebb családjuk itthon maradt tagjaival vált-hattak hosszú sorokat. Később, a viszonyok gyenge változásával (minden hatalom elkezd egyszer felpuhulni!) engedélyt kaptak a kiválasztottak nyugatra utazni, ami magában hordozta a korábbi ismeretségek felújítását. A hatvanas évek közepétől viszonylag biztonságosan és nyugodtan lehetett készülödni, betartva egy-két, nem elviselhetetlen politikai játékszabályt. Könyvek is útra indulhattak a határokról innen és tova, persze állandó és éber ellenőrzés mellett, hiszen végig fennmaradt a tiltott művek, igaz, szűkülő kategóriája. Eleinte ritkán értek célba a küldemények, főleg Magyarországon, de a nyolcvanas évek elejétől a posta már megbízhatóbban működött. Az egyre szabadabbá váló légkörben mutatkozott meg igazán, hogy milyen erős szálak kötötték egymáshoz a földrajzi távolság ellenére az emigrációs és a hazai irodalmat, s annak egyes képviselőit.

Határ Győző hazai levelezése is a nyolcvanas évek elején vált intenzívvé. Természetes, hogy először a régi ismeretségek felújítására került sor, s az egymással váltott levelekben a személyes élet apró tényeinek közlése mellett a hazai megjelenés, az irodalompolitika, az irodalmi alkotások, valamint a történelem változásai jelentették a legkimeríthetlenebb témaköröket. Kiderül egy 1980 augusztusában Lengyel Balázsnak írt levélből,³ hogy még a gondok is ugyanazok:

³Határ Győző további levelei is Lengyel Balázsnak íródtak, a jegyzetek csupán a legfontosabb körülményeket, névfeloldásokat adják meg. Dátumok: London, 1980. augusztus 17., London, 1984. március 24., London, 1987. április 8., London, 1994. február 17.

⁴Tervezett munka, teljes egészében nem készült el, az okok részben a levélben olvashatók. Lengyel Balázs hagyatékában részletei olvashatók.

⁵Czibor János és Sarkadi Imre.

(...) leveled olvastán mindinkább megérlelődött bennem az a meggyőződés, hogy nemcsak azt a könyvet az újhaldasokról:⁴ ezt az előadást is neked kellene megírnod. De lehet-e, megírható-e? Mert míg odahaza rendelkezésedre áll az adattár, és pedig az adatok zavarbaejtő bősége, „regárdal” kell lenni szent tehenekre, kegyeleti legendákra, személyes érzékenységekre, konstrukciós irodalomtörténetre, stb. De ne hidd ám, hogy itt s akárcsak egy kurta előadás erejéig is, goromba őszinteséggel fel lehet tárni az iszapörvények igaz történetét: itt is élnek olyanok, akik azóta „megigazultak”, de a Te fekete könyvedben gondolom benne vannak; s itt is vannak olvasók csóstitül, akik szívében holmi kegyeleti legendákat melengetnek s jaj annak, akik kultusz-övezte bálványukat egy ujjal is illetni meri. Azt hiszem, kevesen ismerték olyan jól és olyan közelről Cz. Jánost és S. Imrét,⁵ a két szesztestvért, mint én s még jól emlékszem az egyiknek a sikasztására a

⁶Keszi Imre.

Fehér Holló kiadónál (Sárközi Márta volt jó hozzá s nem csinált belőle rendőri ügyet) mert a másik sikkasztása bagatell volt: 300-oldalas regény-kéziratot vitte el (mind a négy példányban, azzal az ürüggyel, hogy rádiós sorozatot csinál belőle) s soha többé nem láttam viszont. Vastagabban felrakott színekkel viszont pl. K. Imréről⁶ nem kell írni, mint ahogy H. Géza⁷ tette az ÉSBEN.

⁷Hegedüs Géza az Élet és Irodalom 1980. évi 25. számában cikket közölt, Keszi Imre emlékezte címmel.

De nem csupán a gondok, hanem a következtetések is:

⁸Torchecul: egészségügyi papír (fr.).

*(...) A legújabb kártékony divat az, hogy kötetekbe az illusztris szerzők be-
leöntik a papírkosarat (a legnagyobbaknál olykor a mosodacéduláig, sőt,
a Költészet Testetöltéseinél már a torchecul⁸ is belekerül.) E kötetekben a
kárunkulus együtt úszik „forgáccsal-törmelékkel”. <...>⁹ Nyilván azért,
mert ma napra a Honban minden kiadódik (feltéve hogy a tabu-témáktól
távolmarad).*

⁹Olvashatatlan átírás.

Határ Győző szókimondása szépirodalmi munkáiban sem mindennapi, ám a levél műfaja egyes esetekben sokkal alkalmasabb volt a személyes gondolatok tolmácsolására, mint a művészi alkotás. Levélben gyorsabban lehet reagálni, meghittebb és őszintébb hangnemet lehet használni. Érdemes megfigyelni, milyen gondolatokat ébresztett benne Domokos Mátyás egyik 1986-os tanulmánya:

¹⁰Domokos Mátyás *Leltárhány* című emlékezése az Újhold-Évkönyv 1986-os második kötetében jelent meg először.

(...) nekem is van „leltárhányom”,¹⁰ magánjellegű, semmi köze a cudar időhöz, rendszethez, ideológiákhoz (s ez az a gondolatsor, amelyet repeső örömmel bontogatott leveled elindított, magadra vess). Az én magánleltárhányom az elvetélt opuszok jegyzéke, azoké, amelyeket kirugott kezemből a megélhetés hajszája; a rosszkorjött betegség; a váratlan beázás, ami elárasztotta a tetőemeletet; a vasárnapi istennyila, amikor istennyilaföldelő szolgálat nincs etc., etc. A láthatatlan óriásbakancs, ami kirúgta kezemből, amikor a munkadarabot munkába vettem, eszméje megfogant és épp a műhelyhangulat is ideálisnak mutatkozott. Magánleltárhányom folytatása: hogy 30 évig nélkülöztem barátságokat, prezenciátokat és annak elmepolarizáló hatását. Ennyi idő kellett, amíg kitisztultak a rólatok alkotott (és berögzött) mentális portré vonásai (kivált L. Pistáról¹¹ kell elmondanom, igaz töredelemmel, hogy mellé- és félreismertem, vagyis helytelen beháromszögelés alapján tartottam számon) és ha mind e veszteségeket össze-számlálom, úgy érzem, nincs a teremtesen vesztes, csak én.

¹¹Lakatos István.

Végül egy Márai Sándorról szóló levélrészlettel érdemes zárni e kis válogatást, mely azon túl, hogy nagyon tanulságos, felveti: Határ Győző leveleit értelmes munka volna összegyűjteni és kellő szerkesztés, jegyzetelés után megjelentetni. Talán előbb a már közgyűjteményben lévő, neki írt leveleket, azután pedig ezek nyomán az általa írottakat. E munkában a fővárosi kutatók mellett a gyoma(endrődi) szülötteknek, lokálpatriótáknak, a város vonzáskörében élő értelmiségieknek is megvan a helyük. E levelezésgyűjtemény egész biztosan

sok vonásban kiegészíténé, módosítaná mindazt, ami jelenleg az elmúlt néhány évtized irodalmi közéletéről ismert, s nyugodtan feltételezhető, hogy a hasonló gyűjteményes munkák számtalan fehér folt eltüntetésében, új kapcsolatok, viszonyok, összefüggések megmutatásával szolgálnának egy teljesebbé váló képet.

¹²Lengyel Balázs az 1991-ben megjelent, *Varázstükrök között* című kötetében írt hosszabb tanulmányt Márai Sándorról.

(...) *Márai-tanulmányod*¹² rámszégyenített: rám, és még sokunkra. Amolyan Hüvelyk Matyi, arasznyi báb minden nagy író, amikor az örökké-szaladó felületes olvasó az 5 millió „n” helyett, amennyit életében összeírt, a Mestert az utolsó 5 ezer „n” alapján ítéli meg, amennyit tőle utoljára, valamikor, sebtiben megolvasott-és úgy-ahogy felidéz. Felháborító igazságtalanság, sőt intellektuális becstelenség az íróval szemben — de ki az, aki olykor nem esik bele maga is az örökké-szaladó, váltig-felületes olvasó hibájába? Jómagam valahányszor ezen a gonosz és kegyetlen, elintéző „sommás verdikten” rajtakapom magam, szőrcsuhába nem öltözöm ugyan, mert az akadályozna a munkában, de visszaeső jelleggel szégyennapot tartok és egy hétig szájszagú a lelkiismeretem. Hüvelyk Matyinak nézni és egy legyintéssel elintézni nagyjainkat amúgy is kamaszos atavizmus (vagy posztmodern nyegleség); mainapság ritkábban esem bele ebbe a halálos bűnbe, mert lelassult lélektani tempómmal jobban meggondolom elharmarkodnivalóimat, no meg közel a lekortyanás földi garatjához s már amúgy is féllábbal a pokolban, iparkodom elkerülni az ilyenfajta bűnt, amely a Szentelő Lélek ellen való. Ennyiből is láthatod, az endofázia milyen belső kísérőzenéjével olvastam lélektermékenyítő Márai-dolgozatodat: sok mindent emlékezetembe idéztél, amiről már-már megfeledkeztem, újfent kibontakoztak bennem a Mester hagyatékának hatalmas arányai és, némi-leg fáradtan, újra tisztelkedem nála.

FECSCKE CSABA

Emlékszel?

emlékszel az esőre
a vékony szálú nyári esőre
az égből kukucskáló angyal
lengedező hajára
nevetgélő csöndes eső volt
az eget a földhöz fércelő
türelmes eső
emlékszel a gyöngéd fájdalomra
ahogy pici patáival végigkocogott
kipirult arcunkon
emlékszel kivel ültél a titokban
elkötött csónakban
aki szégyenkezve loccsintotta rád

szeme kékjét és simogatta
libabőrös lábadat
nagyokat csobbant az evező
mintha azt akarta volna mondani
ne menjetek el
maradjatok itt a kamaszkor peremén
a titkok senkiföldjén
emlékszel
van mire emlékezned
vagy csupán légvárat építgetek
akaratlanul elorozva saját
valódi történeted

És mit csinál a muskátli éjszaka?

a házban suta árnyékok találkozása
szavak váladéka a nyelven a száj
ha szól mintha seb szakadna fel
indiszkkrét óra az ingoványos múltból
idecipelt komor komódon melynek
oldalára hajdan gyerekezek róttak
kusza hieroglifákat becsukódott szem
zsalugáttere mögött tolakodó képek
titkolódzó érzések a sok nyarat
megszenvedett bőr alatt
rég megfeneklett gesztusok némasága
nyomasztó —
a kint felejtett nap háborítatlanul végzi
a maga munkáját elszabadult a nyár
meddig tart egy nyár hol kezdődik
véget hol ér amikor már hosszú hajú
esők verdesik válladat mi értelme
egy nyárnak szomorúság a búcsúzáshoz
régii zöldekre emlékezik
a fáradt fűcsomó az idő koptatta udvaron

és mit csinál a muskátli éjszaka

PETRŐCZI ÉVA

János utcai emlék

Óminak

*Emlékszem,
kontyodat esténként
sarkig érő,
hószínű copffá varázsolták
kicsorbult körmű,
tömpe ujjaid;
kis szertartás volt ez,
mindig így kezdtél szelíd
hangodon sok-sok régi,
családi mesébe,
s még álmomba is elkísért
a fehér tündér-fonat
végtelen, csitító lebegése.*

Karinthy koponyája

(Egy 1936. III. 17-én készült röntgenfelvételre)

*Tumor cerebelli,
vagy Lindau-daganat,
mindkettő szépen muzsikál;
hallod, mintha dalolna
Valaki, ott, a kisagyban.*

*De vigyázz, ne ragadjon
magával a ritmus:
danse macabre-os udvari bál ez,
vagy út a sötétbe,
fedeles hintón, fekete Landauerén.*

*Hetvenhét éves röntgenkép.
A CT dédszüelője.
Szűkülő erek koszorúzta
szürke gomolygás.*

Jaj, mennyi, mennyi félelem.

2013. Nagyszombat

Reggelek

*Már nem hiszem
szavát a Hegyi beszédnek,
hiába boldogok, akik boldogok,
estére náluk is besötétedik,
estére ők is hazatérnek,
ki tudja hogyan s hová — szegények.
De nem is rájuk gondolok.
Vajon a somlyói barát
a hegyen lakik még?
És fut-e, ha tiszta az ég,
egy szál csillag Keletre,
mintha haza sietne?
És hány boldoggal találkozik?
Antalnak hívták — jut eszembe,
koporsó volt az ágya,
de nem aludt benne,
hajnalig fájt a feje.
De nem is órá gondolok.
Reggel a világ egy új halott,
azt sem tudja,
hol van az ég,
a sötétség hol maradt.*

Erőtlenül

*Meglátogat olykor egy vasember,
úgy sejtem: idegen,
egyik szemére vak,
a szavát nem értem.
Hellyel kínálok
— Magyarország messze van —,
magam is afféle távolból jöttem,
ha nem is tegnap, de
fáradtan
hajtom fejem
egyetlen éjszakára
sok éve, sok halálra.
Aztán hátat fordít, rozsdásan menetel,
mintha belőlem szakadt volna,*

*mintha engem teregetne
darabonként, kesztyűs kézzel.
Előbb beszélni feled el,
aztán kisebesedik a nyelve,
kihűl a tenyere,
s hogy ne tudjak utána menni,
rácstól szögél az égre.*

Fehér fohász

*Más ez a csend, Uram,
más ez a nyughatatlan nyugalom.
Ajkamon, mint marni gyáva
vipera, ide-oda hányódik az ima,
felelne rá, ha volna mit,
ha a vétekeknek volna még szava.
De mit mondhat, aki
maga is úgy lett,
miként a csillag, a víz, a fa?*

*Hetedik napja egymaga van,
fekhelyemen élet lélegzik,
s én Péter vagyok és János, Jakab és Máté,
mindenki, aki gyáván alszik,
akit a csoda megrészegít.*

*Koldulni jöttem, Uram,
egy kis nyomorúságot:
időt, s a fehér éjszakák után
néhány élő napot,
hadd nézzem még a tekintetet,
úgy hiszem, utolsó volt, amit
egyik kezed végül
a földre ejtett.*

Este a faluban (5)

*Áruld el, Uram,
van-e más ország,*

hol az éjszakai égbolt kerítésén át
megszökhethet, ki elindult hozzád,
kit jóllakattak már a borzongással?
Áruld el, te csak tudod,
a fák lombját ki táplálod,
mi okozza fáradtságod?

Hát vigasztal, hogy
oszlódott múlttal vert halottak
minden éjjel, minden nap
koporsóban szállítják hozzád a szenteltvirágot?
Egyiknek álma sem nyugodt,
lángösvényen, tűzmezsgyén
járni kéne, de nem tudnak
a jelöletlen túlvilágon
vértanúi a pokolnak.
S mit keresnek az ajtómban,
kiket a harangszó rég elbúcsúztatott?
Kinek már semmi nem fáj,
annak mindent szabad?
Mintha csak tavaszi vonulás volna,
vissza vonulnak, vissza.
S valóban,
mind tovatűnt,
ki útra kelt,
már egy sincs itt.

Tegnap Izidor ült mellém.
Sok napja porlik ajkán
a bűnbánó ima.
Nem tudhatom, a nagykabátot
hol szaggatta cafatokra,
csak lobogtatja, mint győztes harcos a háborúban,
lobogtatja tenyerét az égbolton,
májusi arca van, ráismersz, jó Uram?

Virágozik az aranyág,
délutánra beborul,
csak egy madár kotorász,
mint ki késve sem indul,
mint ki szégyell repülni
a gyászmenet felett.
Csak a fehér szél süvít,
összesöpri halottjait.

A gondolat születése

*Ahogy az elmében fölépül
a gondolat kispasztikája
előbb csak sejtéseket végeül
fényeket rak egy kéz a vázra*

*megforgatja elkerekíti
múgondjában korholó báj van
aztán tüzet gyújt kiegészíteni
a homloküreg kohójában*

*s mikor kialszik az utolsó
lángnyelv az elme elsötétül
lángol a nyelv mégis a szótól
ahogy beszél gondolat nélkül*

Bármiért mindenkinek

*Egy korty kávéban hány ember hite
lázás szorgalma munkás szenvedélye
s hány út kellett hogy eljusson ide
hogy áldott mérge szívedet elérje*

*ha megnyitod a csapot víz zubog
ha villanyt gyűjtasz világot teremtesz
mennyi lelemény ötlet mit tudod
ki mit tett hozzá édes életedhez*

*és a könyvek a hallatlan betűk
Föniciából Atlantiszon át
hozták a tudásnál bölcsebb derűt
mert hozták őket írnokiskolák*

*Istennek hála hogy hálás lehet
az ember bármiért mindenkinek
s míg elmereng egy csésze feketén
az éj romjai közt felkel a fény*

A Walzer hármasság

I. L.-nak és H. T.-nak

1971-ben született. Író, szerkesztő, a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának a tanára Pécsen. Legutóbbi írását 2012. 11. számunkban közzöltük.

Mindig én érkeztem először. Az ablak mellett foglaltam helyet, a kis fali fülke előtt, közel a nagy üveglakhoz, mégis félig takarásban, s belemerültem az ismeretlenség illatos, langymeleg tavacskájába. Újra és újra kibetűztem a Walzer kirakatüvegére ragasztott Bárdosi Németh János verset: *Nyár a Bálícs-tetőn, s szellemileg, lelkeleg hátradőlve hagytam magam mögött a feladataimat. A verset azóta is kívülről tudom: „Nyár, nyugalom, bor, így fog udvarába, / könnyű szesszel és orpheuszi-dallal, / s míg fölmutatván, áldozat gyanánt fogy / a tele korsó, úgy fogy gond és élet.”*

Bámultam a Ferencesek utcájának törzsközönségét, mintha nem is én lennék kirakat mögött, hanem ők. Csak néztem ki az üvegen révedezve, öntudatlan ön-lelkigyakorlatozva. Az üvegen át pazarul hullott be a terembe a hold és az utcai kandeláberek kevert fénye, pompás arany és ezüst fodrokat hintve e belső varázsvilágra. A felszolgáló kisasszony kérés nélkül hozta a kávémat, amelyhez mindig járt egy megmagyarázhatatlan, cinkos mosoly is, mintha lett volna valami közös titkunk. Talán volt is. Valami szellemi összetartozás-érzés volt ebben a mosolyban, holott soha egyetlen nem hivatalos szót sem váltottunk. A barna kávéházi asztalok, az íves tonet székek, s Mucha szecessziós falikárpitja — a *Tavas* — volt a tanúja mindennek. A kávé rossz volt, keserű, de nem számított, mert megint ott voltam a „szentélyben” és vártam a többieket. S ez minden felülírt.

Csak húsz percre, fél órára volt szükségem, hogy átlássam, belakjam a helyet, aztán sorra jöttek, jöhettek a többiek: Laura és Tamás, s újra együtt volt a Walzer hármasság, ahogy magunkat neveztek. Bor került az asztalra — Tomi mindig vöröset ivott, félédeset, ha jól emlékszem, Laura és én maradtunk a száraz fehérnél. Előkerült a cigaretta és a pipa, s mi pillanatok alatt elmerültünk a kávéházi füst illékony párájában. Csak néztük, ahogy a füstcsíkok minden alkalommal — valami éteri kreatitásnak köszönhetően — más és más alakzatban tekeredtek elő a parázsló dohányból. Hol kéken, hol lilán, hol egészen tejfehéren, majd pillanatok alatt áttetsző színtelenségben. Összeölekeztek, szétváltak, hogy aztán feloldódjanak a nagy, közös kávéházi füstben, ami ködként ülte meg a kis helyiséget, jótékony homályba burkolva a lelkek nagy terheit.

Tulajdonképpen Laurával ketten vittük a beszélgetést, mert Tamás halk visszafogottságában mintha csak kívülről szemlélte volna materiális világunkat. Volt a lényében valami a füst finomságából. Szinte átkulcsolt minket gondolataival. Úgy tűnt, mintha fejben, minden pillanatban verset írt volna, s ezért nem is nagyon zavartuk.

Ha azonban jobban végiggondolom, én sem beszéltem sokat, mert aki pipázásra adja a fejét, annak gondoskodó szülőként kell e kényes szerszáma figyelnie, s ez a tevékenység nem nagyon engedi a vokális kilengéseket. Laura angyalka azonban — ahogy magunk között hívtuk — állandó tevékenységi lázban égett, s a női lélek természetének megfelelően, mint férfigagányunk természetes ellentéte, helyettünk is kimondta a kimondandót. Ebben a munkamegosztásban folyt, folydogált a délután, s mi a medúzák könnyedségével lebegtünk a magyar irodalom szellemi óceánjában: hittük, hogy mi is részesei vagyunk valami nagy titoknak, az alkotás misztikájának.

Hónapok, évek teltek el így, s közben semmi sem változott, csak Tamás hajának a hossza hozott némi változatosságot életünkbe. Hol egészen rövidre vágva, hol copfosan ült a megszokott helyén, s kezében ott pulzált az elmaradhatatlan cigaretta. Stratégiai partnernek nevezte barátnőjét, akiről évekig azt sem tudtuk, hogy létezik, s féltévente meglepett minket egy-egy újabb kötetének tiszteletpéldányával. Tamás lénye megfeythetetlennek tűnt. Egyfelől maga volt a béke, a jó szándék és a kiegyensúlyozottság, másfelől mindvégig volt benne valami a kereső ember bizonytalanságából. Önmagába rejtőzködő élete is ennek a lelki keresésnek volt az álcája. Számomra légiés lénynek tűnt, mint egy angyal, vagy egy tündér, akiből varázsütésre bújtak elő a könyvek. Laurával álmélkodva figyeltük, ahogy Tamásból szinte megállíthatatlanul hömpölyögnek a gondolatok, de ahelyett, hogy azt megosztotta volna velünk, könyvekké formálta őket. Versek, esszék, recenziók, tanulmányok, sőt mesék születtek meg ebben a különös lélekben, amelynek mélysége a nagy misztikusokéval vetekedett a szememben. Barbár betolakodónak éreztem magamat a jelenlétében. Finom, fehér kezeihez képest az én kerti munkában kergesedett mancsom egyenesen blaszfémiának tűnt. Szava halk volt, mozdulatai megfontoltak.

Laura ezzel szemben maga volt a hagyomány, a gyökerekig nyúló népi hitvilág képviselője, de valami olyan finom anyagból szöve, amely titokzatossá tette lényét. Nem véletlenül neveztek őt Tamással angyalkának. Pontosan olyan volt. Szelíd mosolya, finom rezgésű hangja, fehér bőre, s indiánokéhoz hasonlóan ébenfekete haja különös jelenéssé tette, s mi férfiak, megilletődve hallgattunk a jelenlétében. Ugyanez a finomság és valami megfoghatatlan titokzatosság lengte körül írásait is. Ha létezik a magyar irodalomban testileg-lelkileg átélt költészet, akkor az ő lírája bizonyosan olyan volt. A szinte unikálisnak számító öndefináló pszichológiai mélységeket feszegető tartalom, s a rövid, tömör, a klasszikus strófákat s központozást mellőző forma ontológiai egységet képezett költői egzisztenciájával. Nem lehetett éles határt húzni a kettő között: a kontúrok összemosódtak. A kettő egy volt: saját maga volt költészetének eleven metaforája. Ugyanolyan távol állt tőle a kordivat diktálta mindenféle öncélú nyelvi akrobatizmus, mint az alibi témák semmitmondó köldöknézetése. Ezt tapasztaltuk Tamással költészeté-

nek összetéveszthetetlen formai karakterjegyeiben: a gondolategy-
ségek meghökkentő és önkényes sor- és versszakördeléseiben, ezt
öltözködésében, megszólalásaiban s egész megjelenésében.

Kettejük mellett én csak amolyan álmodozónak éreztem magamat,
akinek addig terjedt a tehetsége, hogy egyfolytában azon ábrándoz-
tam, hogy miről fogok majd írni. Így aztán persze sohasem írtam
semmit apró-cseprő cikkekcskéken kívül.

Egy alkalommal Laura azzal az ötlettel állt elő, hogy szerkesszünk
közösen egy esszékötetet, amelynek fő vezérmotívuma a hit és az
irodalom, a misztikum és az esztétikum kapcsolata lehetne. Tamás-
sal lelkesen bólogattunk, s a következő hetek, hónapok ennek a lá-
zában teltek el. Az volt a koncepciónk, hogy a kötet teljes perspektí-
váját adja a kortárs, élő magyar irodalomnak, s mint ilyen egyenlő
mértékben képviseltesék benne magukat férfiak és nők, idősebb és
fiatalabb szerzők, s a különféle írószervezetek tagjai is azonos súlyt
kapjanak. Úgy terveztük, hogy hívók és nem hívók, családosok és
szinglik, budapestiek és vidékiek egyaránt legyenek a szerzők kö-
zött. Egyszóval szinte a lehetetlenre vállalkoztunk, de mi ezt akkor
még nem tudtuk. Egymást követték a szerkesztőségi ülések, a meg-
beszélések, leveleket fogalmaztunk, fülszöveget írtunk, borítót ter-
veztünk, kiadót kerestünk.

Emlékszem, egyik délután a hideg, csontig hatoló téli szelek elől
szó szerint bemenekültem a párás kávéházi wellnessbe szokásos ösz-
szejövetelünkre, s forralt bort rendeltem, hogy kicsit átmelegítsem el-
gémberedett tagjaimat. Természetesen hármunk közül most is én ér-
keztem elsőnek. A forró ital gőzölgő illata összeölelkezve pipám
füstjével, otthonos tekergéssel bújta be ornyílásaimon keresztül egé-
szem lényem legmélyéig, s éreztem, hogy ezekért a pillanatokért ér-
demes élni. A többi vendég is hasonlóan fázós begubózással fészke-
lődött, s percekig nem lehetett mást hallani a teremben, csak a kanalak
és a csészék zsongító csilingelését és az újságlapok sercegését. Néhány
asztallal odébb a Jelenkor főszerkesztője kávézott, szembe vele a kö-
zeli antikvárius fiú jellegzetes térdig érő halászgatyájában bújta né-
hány új szerzeményét. Télen is ilyen nadrágokban járt, vastag zokni-
val fedve csupaszon maradt lábszárát. Az asztal alatt ott feküdt
elmaradhatatlan kuttyója, egy gyönyörű golden retriever. Egy pilla-
natra olyan volt a kávéház, mintha száz évvel visszarepültünk volna
az időben: békebeli, fényes és végtelenül otthonos. Elrévedő tekintet-
tel ücsörögtem az asztalnál, s a körül jártak a gondolataim, mint álta-
lában, hogy tudniillik, mit is írjak, mivel szerepeljek készülő antoló-
giánkban. Ez komoly fejtörést okozott, mert úgy éreztem egyetlen
gondolatom sincs a témában, ami hiteles lehetne.

Az üveges bejárati ajtó váratlan feltárlása és a hirtelen besüvítő
decemberi szél azonban visszarántott a valóságba, és én kissé bosz-
szúsán irányítottam tekintetem az ajtóban álló új jövevény felé. Egy
meghatározhatatlan korú, szakadt öregasszonyon állapodott meg a
szemem, aki tanácstalanul vagy inkább elveszve állt a bejáratban.

Erősen hunyorgott, nyilván igyekezett hozzászokni a benti szűrt fény szabta láthatárhoz, majd ingatag léptekkel, vastagtalpú cipőjével erősen csoszogva megindult a pult felé. Nem törődött vele, hogy minden szem rá szegeződik, csak vonult tovább előre, mintha ott sem lettünk volna. Rikácsoló hangja, amellyel két krémest és egy pohár vizet rendelt, sértette a fületem. Közvetlenül a mellettem lévő asztalhoz ült le, de csak úgy, félfenékkel, mint aki mindjárt indul is tovább. Kendőjét és kabátját sem vette le, ami szintén közeli távozására utalt. Titokban örültem a dolgok ilyen állásának, mert jelenléte sehogy sem illett bele irodalmi borongásaim világába. Nem voltam felkészülve a nyomor ily közeli szemlélésére, ingerülten utasítottam el magamtól még a gondolatát is.

Az öregasszony arca végtelenül ráncos volt, szája erőltetetten kifestve, szeme ideges madár módjára rebtent hol ide, hol oda. Görbe ujjaival a kabátja szélét matatta, lábával folyamatosan verte az ütemet a földön. Nem itt járt közöttünk, ez nyilvánvaló volt. Valami olyan mérhetetlen szomorúság lengte körbe egész lényét, hogy nem tudtam levenni róla a szememet. Még akkor sem, amikor a pincérkisasszony gyanakodva elé tette a krémest, és ő szótlanul enni kezdett. Lassan, módszeresen evett. Minden falatot alaposan megrágva, az utolsó morzsát sem hagyva veszendőbe. Egy húzásra megitta a sütemény mellé kapott pohár tiszta vizet, majd láthatóan vergődő lélekkel pár percig még ülve maradt. Mintha nem tudta volna elszánni magát az indulásra. Amikor végre felkelt, arcán halálos fáradtságot véltem felfedezni. Egy pillanatra átsuhant rajtam tekintete, majd minden átmenet nélkül, hatalmas csattanással bezuhant az asztalok közé. Rémülten ugrottam fel a helyemről, de az ijedtség megbénított, mint ilyenkor általában, és csak álltam ott tétován és tehetetlenül. A kis pincérhölgy eszmélt a leggyorsabban, talán voltak már efféle tapasztalatai, s így rögtön igen szakszerűen látta el a nénit, aki vélhetőleg elájult. Hanyatt fektették, lábát feltették egy közeli székre, kendőjét és kabátját meglazították. Mindannyian ott álltunk felette és őt bámultuk. Arca színtelen volt, vagy inkább szürke, szeme valahova a távolba meredt, s látszott, hogy nem tud magáról.

Csak lassan, percekkel később tért vissza a mi világunkba. Szemében újra megcsillant az élet, de ez már korántsem ugyanazt az idegesen ide-oda rebbenő világot tükrözte, amelyre érkezésekor felfigyeltem. Ebben már valóban volt élet, sőt valami megnyugvás-szerű bizonyosság is. Mint aki látott, tapasztalt valami olyat, amiről mi, kívülállók, semmit sem tudhatunk.

Abban a pillanatban tudtam, hogy miről akarok írni abba a bizonyos esszékötetbe. Arról a keskeny senkiföldjéről, az itt és az ott közötti ajtóról, amely most ilyen váratlan ajándékként tárulkozott fel előttem. Visszaemlékeztem pár évvel ezelőtti hasonló esetemre, amikor a munkahelyemen egyik pillanatról a másikra elsötétült körülöttem a világ, amiről azt hittem, hogy az a valóság, s egyben feltárult valami olyan „másvilág”, amiről eladdig sejtelmem sem volt.

Tudtam, hogy ahonnan most ez az én ihletet adó kávéházi nénikém éppen visszatérőben van, az valami olyan állapot, amelynek kibontása az alkotás misztériumáról is fellebbentheti a leplet.

„Az én útvesztőjében ugyanis másfajta törvények regnálnak, mint idekint. A szavak gyengék ennek a belső világnak a bemutatására. Definiálhatatlan, kozmikus és mégis van az egésznek valami bizalmas otthonossága, megingathatatlan békéje. Egy tekintet az egész, amely folyvást a lélek bensőjére irányul. Paradox, de amikor elveszítjük az eszméletünket, végül is magunknál maradunk, csak nem tudjuk, hogy pontosan hol. Az erekben zuhogó vér száguldásának biológiája és a külső világot más dimenzióban érzékelő eszmelet közötti kompenzációs mezőbe kerülnünk. A kettő egy pillanatra elcsúszik egymáshoz képest, s ez lesz az a metapillanat, ami olyan enigmatikus ismeretekhez juttat minket, amihez foghatóval a hétköznapi életünkben nem találkozhatunk. Azt érezzük, hogy nem valahol vagyunk, hanem mindenhol. Lényünk milliárdnyi sejtre bomlik, s szétterül a mindenségben. Nyugodt, édes érzés kerít hatalmába minket, mint amilyen egy végtelennek tűnő mély, metaforikus álom. Könnyűnek érezzük magunkat, s az Istenben rejlő végtelen szabadság megnyugvása tölti el lelkiünket. Ez az állapot úgy van túl rajtunk és tehetségünkön, hogy közben bennünk van. Egyszerűen szétfeszíti határainkat. A mindeneket éltető egyetemes nedv keringése határozza meg. A tinta feketéje beleájul a papír fehérjébe, s megtermékenyítő könnyedséggel szüli fenséges sorait. Semmit sem kell tennünk, csak hagyni, hogy tollunkból peregjenek a betűk, mint a kaszálandó termésből a búzaszemek. Kint is vagyunk, meg bent is. Az alkotás háttérében álló apokaliptikus hevület és a legprózaibb materializmus kettőssége hozza létre a művet.”

Ez az, amit egyesek ihletnek, mások megvilágosodásnak, megint mások pedig egyszerűen csak tehetségnek neveznek. Én ájulásnak neveztem el, s azon nyomban bepötyögtem gépembe legújabb eszszémet ugyanezzel a címmel, aztán egy kattintással visszaküldtem az éterbe, hogy a többiek véleményét meghallgassam róla.

Az egész ájulásos jelenet mindössze pár percig tartott, s a kávéházi élet hamar visszatért a megszokott kerékvágásába. Az idős néni felkelt, ugyanolyan fülsértő rikácsolással, mint korábban, megköszönte a segítséget, s a tőle már megszokottnak mondható csoszogással hagyta el a Walzert. Mire Laura és Tamás megérkeztek, már semmi nyoma sem volt ennek a kis incidensnek. Nem is mondtam nekik semmit, nem akartam, hogy előttem olvassák el, csak azzal a megdicsőült fénnel a szememben mosolyogtam, amely azok birtoka, akik valami nagy igazságra jöttek rá.

Aztán egyszer csak a Walzer bezárt, mert már nem lehetett dohányozni egyetlen zártterű nyilvános helyen sem. Felborult az egyensúly a világunkban, s oda lett a hármasság megnyugtató biztonsága. Pedig a dohányzás nem gasztronómiai, még csak nem is egészségügyi kérdés, hanem kultúra kérdése. A biológiai szükséglet ebben az esetben olyan marginális kérdés, amellyel szemben az alkotás füstbe burkolódzó misztériuma egyfajta lírai szakralitással bír. Pragmati-

kus szakemberek döntöttek az ihlet misztikumáról, s lélektelenül kiirtották azt. Olyan ez, mintha henteseket engedtünk volna a műtőbe, vagy úri vezetőket a Forma 1-es versenyzők közé. A kávéház egyik sarkalatos része a füst volt, amely az alkotó szellem inspirálójaként, mint az őstörténetben emlegetett Úr lelke, lebegett az asztalok és az irodalmi gondolatok felett. Az ájulás párája. A Walzerben sokáig még az ajtókat sem engedték kinyitni, nehogy elillanjon ez a különös légköri jelenség, most pedig mi magunk is kiszorultunk az utcára. Az ügy ezzel teljesen reménytelenné vált. Mert a kirakat túloldala az irodalmi profán, a híg levegőjű változás, a legrealisztikusabb ébrenlét. Ez az ébrenlét pedig nem kedvezett hármasságunk irodalomba ájulásának. Egy darabig még lézengtünk különféle belső udvarokon, zártabb teraszokon, lakásokban, de az a különös, illékony csomó, ami eddig összekötötte lelkünket, elveszett, s mire az esszékötet a polcokra került, mi már nem találkoztunk többet. Az ájulás idealizmusát a józanság realizmusa váltotta fel. Ezzel valami végleg elveszett.

LACKFI JÁNOS

Az emlékezet kastélya

Molnár Mátyásra gondolva

*Akkoriban csupa harc és küzdés volt az életem,
soha egy percnyi enyhület, sehol egy talpalatnyi
hely, ahol lábamat megvetve homlokomról
letörölhettem volna a ráfröccsent vért
s a verejtéket. Sebeim duzzadtan liktettek,
helyenként szederjesen begyulladtak,
és alig gyógyultak meg, máris újakat szereztem
helyettük. Sebeket kaptam is, de adtam is, úgy éltem,
mint az igazi férfiak, íjamat feszítve, mázsás,
kétkézes pallosomat forgatva fejem felett,
muskétám csövében akkurátusan rendezve el
salétromot, fojtást, magam öntötte ólomgolyót.
Tíz-tizenkét éves voltam, ebben a korban ez,
azt hiszem, így normális.
Kifeszített pányvóán aludtam, akár Simonyi óbester,
hogy sáros ne legyen makulátlan huszáregyenruhám.
Felmásztam a tükörsíma falon, mint Jean Valjean.
Seblázban fetrengtem, mint Nyehljudov herceg.
Tele voltam elveszett illúziókkal, mint Balzac hősei.
A tengerészrum maró ízétől arcizmain meg sem
rezzentek, és én nyertem a matrózkonyhán
a bádögbrérs moslékivó versenyt is.
Egy frissen letört hajtás és egy összetiport szöcske*

elárulta nekem, ki járt az ösvényen, hány éves, férfi vagy nő,
indián vagy fehér. A világnak nemigen voltak titkai
előttem. Többezer éve éltem, a lelkem csupa ránc,
láttam a kínai nagy fal építését és a piramisok munkálatait,
hordtam a követ Bábelhez, amíg nem kellett szótárt
használni, faragtam angyalszobrot, amely azóta is
négy emelet magasán áll a Notre Dame homlokzatán.
Kőműves Kelemenné alatt szakszerűen gyűjtöttem
meg a máglyát, s míg égett a test, kurucok és labancok
közti küzdelemről rajzoltam képregényeket.
Olthatatlanul szerelmes voltam az összes várúrnőbe,
fehér térdharisnyát és piros úttörőnyakkendőket viseltek,
zongoraóra után meghívhattam őket ötvenfilléres
fagyira. Ezek után érthető, ha nem találtam
csodálatosnak, hogy keresztapám, aki hatalmas
kosár fényes, piros szabolcsi almával, vonaton
érkezett hozzánk, egy valódi kastély várura.
Igaz, nem viselt sisakot, mellvértet, egy hosszú
listát tudtam volna összeállítani neki a várúri
viselet kötelező kellékeiről, de hát ilyen a kor
szava, elnéztem neki, öltönye volt meg
nyakkendője, és irodája a boltívek alatt,
mi is lakhattunk a vastag falak közt,
emlékszem egyszer esőben annyi miniatűr
béka ugrabugrált a vár előtti hatalmas lépőköveken,
mint egy rémmesében, szürkült és cuppogtak,
cuppogtak és szürkült, borzongató és vicces,
suhogtak évszázados fák, és ahogy
végigvezettek minket a világos, múzeumszagú
termeken, Mátyás keresztapa megmutatott
egy titkos átjárót, melyről aztán tényleg csak
Vay Ádámnak volt tudomása, meg persze neki,
és biztos voltam benne, hogy ez nem minden,
nem lehet ennyi az egész, ezt én könyvekből
jobban tudom... Igazság tekintetében a szürke
valóságra hagyatkozni botorság, a valódi világ
a könyvekben található, gyanítottam, hogy
a lényegről nem beszél, hogy egy csomó titkos,
még titkosabb és legtitkosabb átjáró található
a kastélyban, pontosabban nem található,
mert soha senki nem talál rá, éppen ez benne
a rejtély, egyediül Molnár keresztapa tudja.
Mára ez bebizonyosodott, hiszen ő maga is
eltűnt az egyik ilyen alagútban, nyoma sincs már,
visszhangzó hahotáját elnyeli a sok-sok
köbméternyi kő, a bolthajtások alatt
azóta is mulat rajtunk, kishitűeken.

Berszán Lajos gyimesfelsőlóki plébánossal

POMOGÁTS BÉLA

Berszán Lajossal, a gyimesfelsőlóki egyházközség plébánosával egy jó év-tizede ismerkedtem meg, midőn csíkszeredai barátaim elkalauzoltak a gyimesi hágóra, és útközben meglátogattuk a felsőlóki templomot, plébániát és iskolát, amely lehetőséget adott arra, hogy a Kárpátok túlsó oldalán élő csángó-magyar kisdíákok (lévén szülőföldjükön nem voltak magyar iskolák) anyanyelvükön tanulhassanak. Azóta mind szorosabbá vált barátságunk, több látogatást tettem Felsőlokon, és midőn vagy négy esztendőn át az Illyés Közalapítvány kuratóriumának elnökeként tevékenykedtem, arra törekedtem, hogy a „csángó iskola” mind erősebb anyaországi támogatást kapjon. Ennek a törekvésnek biztató eredményei voltak, és Berszán Lajos iskolaközpontja azóta is bátran támaszkodhat a magyarországi kormányzatok segítségére — legutóbb egy modern tornatermet sikerült felépíteniök.

A felsőlóki plébános és iskolaigazgató 1943. január 15-én született Sepsiszentgyörgyön, de valójában a háromszéki Zágont tekinti szülőfalujának, ahol egész gyermekkorát töltötte. Édesapját ötéves korában elveszítette, és hamarosan meghaltak a kistestvérei is. Özvegy édesanyja egyetlen gyermekeként Zágóban végezte el az elemi iskola hét osztályát, tizenkét éves korától Gyulafehérváron folytatta tanulmányait, az úgynevezett Kántoriskolában (ez egyházi középiskolának számított). Ennek elvégzése után felvételizett az ugyancsak gyulafehérvári Római Katolikus Hittudományi Főiskolára, a teológiai tanulmányok befejezése után, 1966. április 17-én szentelte pappá Márton Áron püspök. Egy rövid ideig tartó görgényüvegcsúri kisegítő lelkési hivatalt követően az első tényleges állomáshelye Csíkszentgyörgy volt. Itteni másfél éves papi működése során találkozott először csángó hívekkel. Ezután Magyarországban segédlelkészként működött, ahol szórványban élő híveket gondozott. A Mezőségen eltöltött négy év után Torja követtezett, ahol másfél év után a püspök feltorjai plébánossá nevezte ki. A torjai nyolc év után ismét szórvány-településre került, a Beszterce-Naszód megyei Tekére (1980). 1982-től 2000-ig Gyimesfelsőlóki egyházközségének plébánosa volt, itt hozta létre az Árpád-házi Szent Erzsébetről elnevezett gimnáziumot.

Augusztus végén alkalmam adódott arra, hogy ismét meglátogassam Berszán Lajost Gyimesfelsőlókon. Az alábbi beszélgetés ennek a látogatásnak az eredményeként született.

Mondjál valamit életed alakulásáról: hol születted, milyen családban nevelkedted, hogy alakult az életed Gyulafehérváron, milyen emlékeket őrzöl Márton Áron püspökről?

Mikes Kelemen szülőfalujából, Zágomból származom. 1943. január 15-én ugyan Sepsiszentgyörgyön kórházban jöttem a világra, mert édesanyám orvosi segítségre szorult. Mindig nagy szeretettel emlegette Fogoján Kristóf doktor urat, akinek kedvességét és jóságát mindig dicsérte. A sepsiszentgyörgyi kórház nemrég vette fel ennek a kedves örmény orvosnak a nevét, ezt a dolgot nagy örömmel vettem tudomásul. Családunkban öt fiú született, de négy kistestvérem kiskorukban egymás után meghaltak, öt éves koromban pedig édesapám is az örökkévalóságba költözött. Ettől fogva édesanyám özvegyen nevelt és taníttatott, nem kötött új házasságot senkivel, erről nekem így vallott: „Apádat egyetlen férfiban sem találtam volna meg.” „Nem akartam fiam, hogy a te életed alakulásába egy idegen beleszóljon.” Csodálom hősiességét és kitartását, 1984-ben hívta magához a Jóisiten. Papi életem hűségese kísérője volt. Az általános iskolát Zágomban végeztem, ottani tanítóimra, tanárimra hálásan emlékezem vissza. Igaz, hogy néha az iskola nyilvánossága előtt még időnként meg-megszidtak a hittanórák és a templomlátogatás miatt, de éreztem, hogy ezt csak pro forma tették. Ugyanis négy szemközt megdicsértek, amikor megtudták, hogy megyek Gyulafehérvárra. Közülük többen már nem élnek, hálásan gondolok rájuk, hiszen életem alakulásában ők is szerepet játszottak. Gyermekkoromban többször betegeskedtem, mindig meglátogattak, és kedvesen biztattak, bátorítottak.

Életem alakulásában nagy szerepet játszott Buszek László plébános úr. Az ő személyében édesapám helyett édesapára találtam. Ha szabad időm volt, igyekeztem azt nála tölteni, mert sok mindent tanultam tőle és a papi ideált először benne fedeztem fel. Tőle hallottam először a nagy örömhírt: „Márton Áron püspök urat kiengedték a börtönből, a felvételi kéresembled hozzá kell intézni.” Amikor először Gyulafehérváron megláttam a püspök urat, éreztem, hogy Isten embere van köztünk. Sajnos egy idő után már nem jöhetett hozzánk, mert a kommunista hatalom nem nézte jó szemmel sikeres bérma-útjait és azt, hogy népe kitörő lelkesedéssel fogadta és ünnepelte. Ezért következett a tízéves palotafogsága, ezalatt az idő alatt már csak a templomban láthattuk. Időnként azonban Gyulafehérváron székelyruhás csoportok jelentek meg, mert ha ő nem mehetett a híveihez, hívei keresték fel őt. Az Úr Jézus az Evangéliumban egy olyan békéről beszél, melyet a világ nem adhat. Ezt a belső lelki békét sugározta az ő mosolya, magatartása és egész lénye. Az ő egyéniségét látva értettem meg, hogy mit tartalmaz a kegyelmi méltóság fogalma.

Erettségi után a teológiára iratkoztam be. A teológiai évek alatt többször találkozhattunk vele. Minden reggel hét órakor a püspöki kápolnában mutatta be a szentmisét, a papnövendékek pedig hetente kettesével beosztás szerint asszisztáltak a szentmise alatt. Itt láthattam őt hosszasan elmélyülve imádkozni, mise után ilyenkor válthattunk vele egypár szót is. Büszkén emlegethetem, hogy tanárunk is volt, szociológiát és hodegétikát adott elő. Mivel ő nem jöhetett át a teológia épületébe, mi mentünk át hozzá a püspökségre, és a püs-

pöki palota egyik szobájában egészen családias hangulatban hallgathattuk nagyon értékes előadásait. Éreztük, hogy a tiszta igazságot adja elő, azt az igazságot, amelyről Jézusunk mondja: „Veritas liberabit vos”. Ott tapasztaltuk meg, hogy püspök atyánk valójában a leghabzósebb ember, és azok a rabok igazán, akik egy téves eszme megszállottjaiként önmagukat kötik béklyóba és kellemi világuk nem tud szárnyalni az isteni igazság fényéhez.

1966. április 17-én kilencen sorakoztunk fel előtte, hogy a papszentelés szentségében részesítsen. Utána külön-külön fogadta a papszentelésre érkezett hozzátartozóinkat. Mindenképp volt egypár kedves szava. Édesanyámhoz érve mélyen a szemébe nézett, megfogta a kezét és meleg szavakkal köszönt meg, hogy özvegyen felnevelt, taníttatott és oltárig segített. Édesanyám ezt gyakran emlegette és élete legnagyobb kiténtetésének tartotta, annyira, hogy amikor a nagy püspök Márton Áron a ravatalon feküdt, odament közvetlen a ravatal mellé és megsimogatta a püspök úr összekulcsolt kezét.

Miként alakult lelkipásztori tevékenységem még gyimesfelsőlóki szolgálatom előtt?

Első kinevezésem Csíkszentgyörgyre szólt a megüresedett kápláni helyre. Pünkösöd ünnepére érkeztem meg, plébánosom Madarász Ferenc szeretettel fogadott és rám bízta az ünnepi nagymise megtartását. Szülőfalumban, Zágomban és környékén nem találkoztam ilyen nagy katolikus tömeggel, a zsúfolt templomban örömmel köteleztem el magamat ennek a népnek szolgálatára. Örömem még inkább növekedett, amikor hittanórákon először találkoztam lelkes gyermekeseggel. Azon kívül a község fiataljai ifjúsági hittanórákon gyűltek össze, belőlük szerveződött a templomi énekkar. Öröm volt velük dolgozni, egy és fél év után azonban plébánosi kinevezést kaptam Magyarorszárvaskendyre, Kolozs megyébe. Itt már csak összesen százhusz hívem volt. Itt találkoztam a sórványvidék minden gondjával, hiszen a környéken kilenc ortodox parókia között négy filiában és a kicsi egyházközségben százhusz hívemmet lelkesítettem a megmaradásra. Jó hívek voltak, sajnos egyre csökkent a létszámuk, ma már a megszűnt plébániák sorsára kerültek. Általában évente meglátogatom a még megmaradt híveket. Első látogatásom nagybőjtben volt, összegyűltek a templomban, szentmisét végeztem értük, utána könnyes szemmel mondták, hogy első húsvétjukat sajnos pap nélkül kell megünnepeljük.

Következő állomáshelyem Feltorja volt. Torja nagyközség, ezért két plébániára oszlik: Altorja és Feltorja. Torja az Apor bárók ősi fészke. Az Apor bárók családjából származik a vértanú püspök, báró Apor Vilmos. Itt újra találkozhattam nagyobb létszámú hittanra járó gyermekekkel, nagy létszámú fiatalok csoportjával. Öröm volt itt is dolgozni. Amikor elindítottuk Gyimesfelsőlókon a Szent Erzsébet Gimnáziumot, Torjáról is jelentkeztek ide növendékek, így a régi kapcsolat nem szakadt meg a torjai hívekkel.

Újra egy olyan plébániára kerültem, amely plébánia már szintén megszűnt. Beszterce-Naszód megyében Teke nevű község nyolcvanöt hívének lettem a plébánosa. Teke mellett még egy megszűnt plébániát

kellott gondjaimba vegyek, Mezőerkedet. Tacs nevű községben három hívem volt, Lúdvég filiában nyolc férfi és egy negyedik osztályos kislány tartozott a katolikus egyházhoz. A legérdekesebb helyzet Szentmáté nevű községben fogadott, ahol alig volt húsz magyar katolikus hívem, de vasárnaponként a kicsi templom zsúfolásig megtelt, mert százhusz görögkatolikus románajkú hívő annyira ragaszkodott katolikus hitéhez, hogy nem voltak hajlandók az ortodox vallásra áttérni, így csak katolikus templomba jártak. Ezért őket is lelkipásztori gondjaimba vettem. A szentmisén a nyelvében kétféle közösség együtt énekelt és imádkozott mindkét nyelven. A prédikációt két nyelven tartottam, tíz percet magyarul és tíz percet románul. Aranyos gyerekek mindkét nyelven olvasták a szent olvasmányokat és végezték a könyörgéseket. Egyik névnapom vasárnapra esett. Ma is örömmel gondolok vissza arra a napra. A román híveim nevében egy akkor hatodik osztályos román kislány magyarul kívülről megtanulva mondta el köszöntőjét és átadott egy csokor virágot. Amikor könnyes szemmel köszöntem meg ezt az udvariasságot, hogy anyanyelvemen köszöntöttek fel, a hívek válasza az volt, hogy én minden vasárnap megszólalok román nyelven is, úgy tartották illendőnek, hogy ők is az én anyanyelvemen köszöntsenek. Ebben a községben éreztem meg a mennyország előízét és elgondoltam, hogy így fogunk együtt lenni Isten országában is, ahol nem lesz ellenségeskedés, nem lesz nemzeti gyűlölet, hanem testvérekként nagy örömben az egy Atyának leszünk a gyermekei. Ezt meg is mondtam nekik.

Tekei plébánosságom idején találkoztam először három református gyülekezettel. Az ökumenia nevében az egységéltre hívtak meg prédikációt tartani. Szentmátéban egy Árpád-kori templomban szólhattam a református gyülekezethez. A szószékről ahogy széttekintettem, felismertem a templomban az én híveimet, magyarokat és románokat egyaránt. Igazi testvéri találkozás volt ez, máig szép emlékem. Ilyen előzmények után kaptam meg Gyimesfelsőlokra szóló áthelyezésemet.

Milyen állapotokat találtál Gyimesfelsőlokon, milyen kapcsolatba kerültél a vidék népével, mikor és hogyan ismerkedtél meg a Kárpátok túlsó oldalán élő magyarokkal?

Gyimesfelsőlokon 1981. augusztus végétől vettem át a plébánia vezetését Gergely Fülöp plébánostól. Elődöm sokat dolgozott és lelkesen. Megnagyította a plébánia templomát két oldalhajóval és a szentélyel. Rendbe tette a plébániát. Néha úgy éreztem magam, mintha a kézbe csak úgy érdemtelenül belecsöppentem volna. Egy kedves család vacsorára hívott meg. Beszélgetés közben szó esett a gyimesi népviseletről. Az egyik családtag, egy nyolcadikos leányka azt mondta, hogy neki van ilyen ruhája. Kértem, hogy mutassa meg, de amikor ment a ruhaért, utána kiáltottam, hogy jobb, ha felöltöd magadra és úgy mutatod be ezt a viseletet. Nagyon megtetszett nekem a gyönyörű viselet és elhatároztam, hogy az egyházi ünnepeket ebben a viseletben fogjuk megtartani. Amikor először tartottunk elsőáldozást ebben a formában, ötvennégy gyerek vonult be énekelve a templomba, a hívek könnyeiket kezdték törölgetni. Azóta is az elsőáldozók ebben a viseletben járulnak először a szentáldozáshoz. Nemsokára bérmálás kö-

vetkezett. Egyházmegyénk püspöke a segédpüspökkel együtt látogatta meg egyházközségiünket, mert négyszáztizenhárom fiatal készült fel a bérmálás szentségének a felvételére. Mind a négyszáztizenhárom népviseletben várta a püspököket. Olyan szép volt a fiatalok csapata, mint egy virágos mező.

Újra nagy hittanos csoportokkal kellett foglalkozzak és az egyházközség területén két helyen tartottam ifjúsági hittanórát. Néha a hitanterem ajtaját nem tudtuk becsukni, mert hamar elfogyott a levegő a teremben, olyan sokan voltunk. Nagy lelki örömet jelentett számomra, hogy vasárnaponként három szentmisén mindig megtelt a templom. A hívek nagy része állattartással foglalkozik. A legelők a havasokon, néha távol a településtől terülnek el. Ott építettek nyári szállásokat a falu lakói. Nem egyszer történt meg, hogy a hegyoldalon a nyári szállás felé tartó ember összeesett és ott találták meghalva. A helyet, ahol meghalt, emlékkereszttel jelölik meg, és általában a temetés után hat héttel megkértek, hogy áldjam meg az emlékkeresztet, és ha lehet, azon a helyen szentmisét is végezzek. Ittlétem alatt már nagyon sokszor és sok helyen végeztem szentmisét ilyen helyeken, nagyon megragadott ezeknek a szentmiséknek családias hangulata és az az áhítat, amellyel ez a nép végigénekelte és imádkozta az egész megemlékezést.

A csángó népcsoporttal egyébképpen csíkszentgyörgyi káplán koromban találkoztam. Ugyanis a csíkszentgyörgyi plébániához tartozott filiaként két csángótelep: Csinód és Egerszék. Kirándulásnak számított nekem, amikor kimehettem hozzájuk. Mindig nagy szeretettel fogadtak, nagy gyermekcsapat szaladt hozzám, alig várták, hogy megkezdjük a hittanórát és utána számháborút meg egyéb gyermekjátékokat játszódjunk az erdő hűvösében. A hívek fából építettek egyszerű templomot maguknak, igazán jó volt velük lenni. Ezért örömmel jöttem Gyimesfelsőlokra, mert tudtam, hogy kedves emberek közé kerülök.

Mikor és hogyan hoztad létre a lelkigyakorlatos házat, majd a gimnáziumot, milyen munkával építetted fel az iskolát és a templomot, kik voltak ebben segítőd?

A romániai rendszerváltás után nagyon sok keresztény gondolkodású ember Csíksomlyó felé tekintett és készült lélekben a csíksomlyói nagy búcsúra. Ebben a nagy készülődésben levelet kaptam a Keresztény Értelmiségiek Szövetségének debreceni tagozatától, amelyben arra kértek, hogy Pünkösöd szombatja előtt egy nappal megérkezzenek Gyimesfelsőlokra, és Felsőlokról Pünkösöd szombatjának hajnalán együtt szeretnének gyalogos zarándoklatot tartani a felsőloki néppel. A falu népe szeretettel fogadta őket, szállást is adtak nekik. Ezen a közös zarándokúton született meg a gondolat, hogy kellene építeni Gyimesfelsőlokon egy zarándokházat. Támogatásukról biztosítottak, gyűjtést is kezdeményeztek a zarándokház építésére. Pályázatot is nyújtottunk be alapítványokhoz. Egy Németh István nevű cserkésztsízt barátom segített egy pályázati csomagot összeállítani az Ilyés Közalapítványhoz. Munka közben felvetette a kérdést: „Télen mit fogtok csinálni a zarándokházzal, hiszen télen szünetelnek a zarándoklatok. Nem lenne célszerű, ha egy katolikus gimnázium létesülne az épületben, Erdély legkeletibb részében, ott a Gyimesek völgyében, a végeken?”

Kérdése számomra kinyilatkoztatás volt és attól a perctől tudtam, hogy az iskola meg kell valósuljon. A debreceni támogatók beleegyezésüket adták az iskola megvalósulásához, és attól kezdve támogatták az építést. Az alapkövet 1993. május 28-án áldotta meg Bálint Lajos érsek úr a támogatók és a hívek, valamint a gyimesfelsőlaki ifjúság jelenlétében. 1994. szeptember 15-én szentmise keretében nyitottuk meg az első tanévet. Harminc diák lelkesen kezdett a község klubtermében tanulni, mert az épülőfélben levő épületben még nem lehetett iskolai tevékenységet végezni. Közben azonban lázasan folyt az építőmunka, hogy minél hamarabb átköltözhessünk a mi iskolaépületünkbe.

Hálásan gondolok vissza a gyimesvölgyi iskolák igazgatóira, akik óraadó tanárként idejüket áldozták arra, hogy a kezdődő iskola eredményes lehessen. Ugyanakkor köszönettel tartozom Hargita megye akkori főtanfelügyelőjének, Beder Tibornak és csapatának a sok segítségért, amellyel kezdődő iskolánkat jóindulattal anyagilag is és erkölcsileg is támogatták. Ez a jóindulat a mai napig változatlan irányunkban. Azonkívül támogatták az Ilyés Közalapítvány, az Apáczai Közalapítvány és a Mocsáry Lajos Alapítvány. Iskolánk első ballagási ünnepé után megnőtt a Szent Erzsébet Gimnázium diákjainak a száma, sok volt a jelentkező. A jelentkezők létszáma szükségessé tette egy új iskolaépület felépítését. Ebben az építésben a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Budapestről nyújtott hathatós segítséget. Azonkívül sok áldozatos lelkű ember segített önkéntes adományával.

Milyen képzés folyik a gimnáziumban, milyenek a pedagógiai eredmények, milyen tanárokkal dolgozol, hogyan alakult az iskola élete?

A község három távolabb eső helyein működik három óvoda, a három óvoda mellett három I–IV. osztályos iskola. Ez a három kisebb tanintézmény a Szent Erzsébet Gimnáziumhoz tartozik. Ötödik osztálytól kezdve a gyerekek az iskola főépületében folytatják tanulmányaikat. Kilencedik osztálytól párhuzamos osztályokban tanulhatnak tovább, az A osztályban a humán tárgyakat művelik, a B osztályban viszont a reál tárgyakat tanulják kiemelten. Szaktanáraink vannak, akik az oktatásban is jeleskednek, de ugyanakkor a keresztény nevelésben is elkötelezettek. A következő iskolai évben az iskola húszéves fennállását fogjuk ünnepelni. Ez alatt az idő alatt, a tizenkilenc esztendő eredményeként boldogan mondhatom, hogy itt érettségizett növendékeink között van már végzett orvos, gyógyszerész, színésznő, két doktorándus, s a gyimesi iskolákban több olyan tanár tanít, aki korábban a mi növendékünk volt. Volt diákunk a Szent Erzsébet líceumban tanít angol tanárként. Sok orvosi asszisztens és tanítónő dolgozik egészségügyben és a tanügyben, végül, de nem utolsósorban örömmel említhetem meg, hogy három papot is adtunk az egyháznak, a három közül egyik Rómában végzett. További növendékeink különböző egyetemeken tanulnak: a Sapientia egyetemen, Csíkszeredában és Marosvásárhelyen, Kolozsváron a Babeş-Bolyai egyetemen, Marosvásárhelyen az orvosi egyetemen négyen, a jogi karon is vannak hallgatók tőlünk, egy már végzett közülük. A gyulafehérvári papnevelő intézetben jelenleg három papnövendékünk tanul.

Milyen szerepet vállalt az iskola és a kollégium (bentlakás) a moldovai magyar fiatalok képzésében, anyanyelvi kultúrájuk megőrzésében?

Sokan nyilatkoznak a moldvai csángó kérdésben, hozzáértők és hozzá nem értők. Amit mondok erről a kérdéstről, azt tizenkilenc év alatt tapasztaltam meg. Egyetlen növendékem sem panaszkodott arról, hogy otthoni plébánosa molesztálta volna azért, hogy Gyimesfelsőlokra jár, a katolikus iskolába. Pusztina nevű községben növendékeink kérésére több alkalommal misézhettem, magyar nyelven, a misén moldvai csángó növendékeim énekelték az itt tanult magyar egyházi énekeket, valamint az ő hagyományos szent énekeiket is. Lábnik nevű faluban egy fiatal újmisést kért fel arra, hogy az első miséjén az ünnepi beszédet tartsam meg, a meghívást egy feltétellel fogadtam el, azzal, hogy magyarul is szólhassak. Feltételemet elfogadták, minden vita nélkül, így románul és magyarul mondtam el a szentbeszédet. A mikrofont senki nem kapcsolta ki előttem, figyelemmel végighallgattak. Nem akarom tovább sorolni ezeket a példákat, csak azt szeretném hozzátenni, hogy meglátásom szerint ez a nép mélyen vallásos. Akkor tudnánk igazán megnyerni őket magunknak, ha megtanítanánk arra, hogy vallását magyarul is tudja gyakorolni. Ki milyen nyelven imádkozik és énekel, szívében lelkében olyan nemzetiségűvé válik.

Nyáron Verőcére hívtak meg egy táborba, ahol erről a kérdéstről is szó esett. Megindultam a sátor felé, amelyben ezt a kérdést taglalták, és mielőtt a sátorba értem volna, egy férfi a kezembe adott egy hirdető lapot, amelyen most már nem emlékszem, hogy melyik csángó szervezet iskolákat reklámozott a csángó diákok számára. Ez a férfi hívta fel a figyelmemet arra, hogy Hargita megyében mindenütt közeli iskolát ajánlanak a csángó diákok továbbtanulására, s a Hargita megyében működő két katolikus iskola egyáltalán nem szerepel a prospektuson. Nevezetesen a Segítő Mária Gimnázium Csíkszeredában és a gyimesfelsőloki Szent Erzsébet Gimnázium. Meggyőződésem, hogy az ajánlott iskolák tanulmányi szempontból mindent meg tudnak adni az ott tanuló csángó diákoknak is. Ezekben az iskolákban van ugyan heti egy hittan óra, de a vallásgyakorlatra nem tudnak figyelmet szentelni olyan mértékben, mint ahogy egy katolikus iskola azt megtehetné. A lelki nevelést csak a katolikus iskolák tudnák igazán megadni. Ez a szórólap sikerként könyvel el, hogy Csíkszeredában csángó bentlakást hoztak létre. Szóvá tettem ezen a konferencián, hogy összegyűjtik a csángó gyerekeket ebbe a bentlakásba, mintha elkülönítenék magyarul beszélő diáktársaiktól, így egymás közt tovább használják a számukra könnyebben beszélhető román nyelvet, és így egymás közt a beszélt nyelv továbbra sem a magyar. Talán lelkileg is közelebb kerülnének székely diáktársaikhoz, ha nemcsak a tanórákon lennének együtt velük, hanem azon kívül is együtt lehetnének egy kollégiumban.

Gondolom, ezeket elmondva megfeleltem a kérdésre, hogy mit szeretne tenni és mit vállalt eddig iskolánk a csángó fiatalok nevelésében. Talán mindent megmond az a tény, hogy moldvai csángó diákjaink tisztelettel és a megfelelő udvariassággal kérték meg papjukat, hogy szentmisét végezhessek és szólhassak magyar nyelven templomukban. Mikor közölték velem, hogy kérésükre szíve-

sen látnak az ottani plébánián is, szinte nem hittem, de most visszatekintve életem egyik legszebb vasárnapjára emlékezem. Iskolánk tanári karából többen is részt vettek ezen a szentmisén. Ezután hagyományra vált, hogy érettségi előtt álló diákjaink minden esztendőben magyar nyelvű szentmisét kértek, kérve Isten segítségét a néhez vizsgák előtt. Jelenleg is, habár kevesebben, mint azelőtt, vannak iskolánkban moldvai csángó diákok. Szívesen tanulnak, és el kell mondjam azt, hogy nagyon tehetségesek. Ezután is szívesen várjuk őket. Ha egy kis támogatásban részesülnének a Moldvából itt tanulni kívánó gyerekek, nálunk is és a csíkszeredai Segítő Mária Gimnáziumban is több jelentkező lenne soraikból.

Hogyan alakultak az intézmény magyarországi (illetve egyéb külföldi) kapcsolatai? Milyen segítségre lenne szükség az iskola eredményesebb működéséhez?

Erre a kérdésre egy felsorolással válaszolhatok. Az első adományt az Illyés Közalapítvány pályázat útján juttatta el az iskola építésére. Többször is segített megnyert pályázatokkal. Az Apáczai Közalapítványtól iskolai bútorokra, felszerelésekre kaptunk támogatást, majd telekvásárlásra, iskolabóvításra adott jelentős összeget. A korábban létezett Mocsáry Lajos Alapítvány szintén kétszer járult hozzá az iskola fejlesztéséhez. Iskolánk 1994-ben egy osztály létszámú diákkal indult. A 2012/13-as tanévben 490 diákkal dolgoztunk. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának támogatásával épült fel egy újabb, a tanítást szolgáló épület. Ebben az épületben tizenkét osztályteremben folyik az oktatás. Az első épület, ahol kezdetben működött az iskola, bentlakásnak (kollégiumnak) ad helyet. A magyar püspöki kartól is kaptunk támogatást, pár alkalommal Beer Miklós váci megyéspüspök úrtól kapott az iskolánk adományt, valamint tornaterem építésére Kiss Rigó László szeged-csanádi püspök úr jelentős összeget adományozott. Ebből az adományból fedeztük a tervezési és engedélyeztetési költségeket, valamint az építést is megkezdhattuk az alapozástól, és már az építéssel a földből is kiemelkedtünk és állnak a tartóoszlopok is.

A már elkezdett tornaterem építésének folytatására és befejezésére a magyarországi Miniszterelnöki Hivatal utalt ki támogatást. Ezt a támogatási szerződést már alá is írták. Isten előtt tudva van az a sok kedves adakozó, akik az anyaországból adományaikkal segítettek. Kívánom, hogy töltsse el őket az a boldog tudat, hogy ők is részesek abban, hogy itt a végeken, a Kárpát gerincen innen működik egy magyar intézmény, amely szolgálja nemzeti megmaradásunkat és a hit erejével támogatja diákjainkat. A kollégium fenntartására ezen kívül adományok érkeztek Svájcból, Kanadából, Hollandiából és Ausztráliából. Egy karácsonyi ünnepet Svédországban tartottam több településen is, ottani magyar testvéreink szívesen adakoztak és érdeklődtek iskolánk iránt. Több kedves személyes ismerősöm és barátom anyagi és erkölcsileg támogatta az iskolánkat, Isten fizesse meg nekik.

Végezetül megemlítem, hogy a Keresztény Értelmiségiek Szövetségének debreceni tagozata minden esztendőben gazdag Mikulás-ajándékkal keresi fel iskolánkat, megörvendeztetve diákokat, tanárokat és az iskolánkban dolgozó alkalmazottakat.

A Szent Ferenc-i szegénység igazi mélységei

BARSI BALÁZS

1946-ban született. Ferences szerzetes, teológus. Legutóbbi írását 2011. 12. számunkban közzöltük.

Nagy kitüntetés és egyben nagy felelősség is számunkra, kisebb testvérek számára, hogy Szentatyánk — jezsuita létére — a Ferenc nevet vette fel. Miközben örömmel látjuk, hogy a pápa a szegények oldalán áll, és szegényeket felkaroló egyházat akar, el kell gondolkodnunk saját Szent Ferenc-i örökségünkről a szegénységet illetően.

Merthogy Szent Ferenc atyánk szegénysége elsősorban nem anyagi, de még csak nem is társadalmi természetű. Ő nem lemondani akart, hanem épp ellenkezőleg: Krisztusban a mindent akarta. Életformája nem a hatalmasokkal és a gazdagokkal szembeni tiltakozás, még csak nem is a szegényekkel való sorsközösség-vállalás, hanem annak kifejeződése, hogy neki senki és semmi nem kell Krisztuson kívül, illetve hogy mindent és mindenkit csak Krisztushoz való viszonyában akar szemlélni. Szent Ferenc atyánk szegénysége, a Szegénység Úrnővel való eljegyzése a szegénység hatalmas belső dimenzióit tárja fel előttünk, és arra tanít, hogy a szegénység a szeretetben való élet egyik komponense, nélkülözhetetlen eleme, az Istennel és az egymással való kapcsolatban egyaránt. A szegénység, a lemondás, az önküresítés a teremtés logikájához tartozik. Például a legnagyobb művészeknél, festőknél, íróknál, költőknél fokozatos egyszerűsödést, lecsupaszodást tapasztalunk, míg a giccs mindig gazdag, túlburjánzó, tobzódó. A szeretet is, minél igazibb, minél tisztább, annál szegényebb és egyszerűbb. Nem véletlen, hogy Jézus a gyermekeket állította elénk példaképpül: ők tanítanak ilyen tiszta, egyszerű szeretetre, a lelki, értsd: a Szentlélekben való szegénységre, míg a gonosz éppen ellenkezőleg: a birtoklásra, a kisajátításra akar rávenni, és elutasítja az ingyenesség, a feltétel nélküli elfogadás, vagyis a szeretet világát.

Ebből következik, hogy nem attól vagyunk szentebbek, hogy minél kevesebb pénzünk van. (Jézus boldognak mondta a szegényeket, de aki a létminimum alatt, nyomorban él, és minden gondolata akörül forog, honnan teremtsen elő a napi betevőjét, s ezért esetleg a lopástól, sőt a gyilkosságtól sem riad vissza, azt aligha nevezhetjük evangéliumi értelemben boldognak.) A gazdagság önmagában nem bűn, de igenis veszélyforrás, amennyiben megakadályozza, hogy az ember tovább lásson a jelennél, és felismerje az ő igazi érdekét,

az üdvösséget; másodsor, amennyiben bezárja önmagába, s érzéketlenné teszi mások szüksége és szenvedése iránt; harmadszor pedig: amennyiben átveszi Isten helyét az ember szívében, és bálványá lesz. Ezért mondja Jézus, hogy a gazdagnak nagyon nehéz, majd-hogynem lehetetlen bejutnia Isten országába (vö. Lk 18,24–27). A kereszténység első hatszáz évében ezt még értették. A gazdagok nem úgy adtak alamizsnát, mint akik kegyet gyakorolnak, hanem szinte könyörögtek a szegénynek, hogy fogadja el tőlük, és ezáltal bocsánatot nyerhessenek bűneikre. A későbbi korok nemes urai, iskola- és kórházalapító mecénásai még örökölték valamit ebből a mentálitásból, a mai milliárdosok már nem, vagy csak alig. Ma a Mammon gátlástalan uralmának korát éljük, mely milliók éhezése, gazdasági és erkölcsi kizsákmányolása árán valósítja meg néhány ezer kivételezett fényűzését. Ez ellen fel kell emelnünk a szavunkat, és mindennapi életünkben, a családban, a munkánkban nap mint nap ellene kell mondanunk a pénz, az anyagi javak bálványozásának. (Ilyen szempontból akár áldásnak is tekinthetjük az utóbbi évek pénzügyi-gazdasági válságát, amennyiben sikerül kijózanodnunk a korlátok nélküli növekedés, a mindenáron való fogyasztás és a jólét mint végső cél hazug ábrándjából.)

Szent Ferenc atyánk prófétaí éleslátással ismerte fel az ő korában kibontakozó európai pénzgazdálkodás hamisságát, azt, hogy valakik csupán azon gazdagodnak meg, hogy mások pénzét forgatják. A pénz ellen nagyon kikelt, előfordult, hogy amikor egy testvér büszkén mutatta a rendnek adományozott pénzdarabot, a szájába vette, hogy ne kelljen kézzel megérintenie, és így ment el vele a trágyadombig, hogy ott kiköpje. Később viszont volt olyan világi rendi ferences testvérünk, aki pedig Szent Ferenc szellemében éppen a pénzzel foglalkozott: bankot alapított a szegényeknek, kezelte a pénzüket, és nem szedett kamatot. Az ilyenfajta kezdeményezés ma is példaértékű, hasonlóról itthon és a nagyvilágban is lehet hallani. A lényeg, hogy ne mi váljunk a pénz által a Mammon szolgáláivá, hanem határozottan Isten uralma alá vetve fordítsuk azt testvéreink szolgálatára.

Szent Ferencről azt is feljegyezték, hogy megtérése előtt sem tudott úgy elmenni egy szegény mellett, hogy ne adott volna neki valamit. A mi életünkéből sem hiányozhat az alamizsnálkodás, ami nem azt jelenti, hogy feltétlenül sokat kell adnunk, hanem hogy folyamatosan legyünk készek megosztani az anyagi javainkat csakúgy, mint a szellemieket, lelkieket. Az Úr Jézus megmondta, hogy „szegények mindig lesznek veletek”, amiből az is következik, hogy minden korban meg kell találnunk a módját, hogyan segítsünk a leginkább rászorulókon, hogyan enyhítsük a szegénységet, hogyan igyekezzünk kisebbiteni a gazdagok és szegények közti szakadékot. Így jött létre például a két világháború között az „Egri Norma” néven híressé vált, ferences indíttatású magyar szociális modell és a Ferences Szegénygondozó Nővérek rendje. A korabeli német újságok

arról cikkeztek, hogy ahol ezek a barna ruhás nővérek megjelennek Magyarországon, ott a városok tereiről eltűnnek a koldusok. (Jellemző, hogy a kommunista rendszer első intézkedései között volt, hogy ezt a sikeres modellt felszámolta.)

Ma sem másolni kell hát Szent Ferenc atyánkat, nem szalmazsákon kell feküdnünk és télen-nyáron meztláb járkálnunk, hanem érzékennyé tenni magunkat a körülöttünk lévő emberek gondjaira, és hiteles választ keresni azokra. S úgy kell figyelniük Szentatyánkra, hogy amit ő Szent Ferenc karizmájából a világegyház vezetőjeként felmutat, azt mi, az ő kisebb testvérei életvitelünkkel, megnyilatkozásainkkal ne hiteltelenítsük, hanem inkább elmélyítsük, megerősítsük.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

<i>Timothy Radcliffe: Vesd bele magad! Élet a keresztség és bérálás kegyelmében.....</i>	2.900,-
<i>Hogyan él a múlt? Szörényi Lászlóval beszélget Hafner Zoltán.....</i>	1.800,-
<i>Johannes B. Brantschen: Miért van szenvedés? A nagy kérdés Istenhez.....</i>	1.800,-
<i>XVI. Benedek: Isten velünk van minden nap.....</i>	2.900,-
<i>Timothy Radcliffe: Miért vagyok keresztény?.....</i>	2.700,-
<i>Leo Maasburg: Teréz Anya. Csodálatos történetek.....</i>	3.200,-
<i>Keresztutak a Colosseumban a Szentatyával.....</i>	2.900,-
<i>A hit nyelvtana. Esszék ég és föld között.....</i>	1.900,-
<i>Timothy Radcliffe: Miért járjunk misére?.....</i>	2.700,-
<i>Pilinszky János: Keresztről keresztre.....</i>	2.500,-
<i>Walter Kasper – Daniel Deckers: A hit szívverése.....</i>	1.920,-
<i>Joseph Ratzinger: Bevezetés a keresztény hit világába</i>	1.620,-
<i>Wolfgang Beinert: A katolikus dogmatika lexikona.....</i>	3.600,-
<i>A katolikus dogmatika kézikönyve I.....</i>	3.200,-
<i>A katolikus dogmatika kézikönyve II.....</i>	3.200,-
<i>Alois M. Hass: Felemelkedés, alászállás, áttörés.....</i>	2.100,-
<i>Lukács László: Az Ige asztalánál.....</i>	1.740,-
<i>Paul M. Zulehner: A gyermek a család szíve.....</i>	1.520,-
<i>Sylvie Robert: Isten útjain Loyolai Szent Ignáccal.....</i>	2.160,-
<i>Találkozások Isten és ember között.....</i>	1.500,-
<i>A keleti teológia a házasságról, a családról – Sapientia füzetek 22.....</i>	1.360,-
<i>A szerzetesi hivatások gondozása – Sapientia füzetek 23.....</i>	1.200,-
<i>Öt évtizeddel a lelkipásztori zsinat után – Sapientia füzetek 24.....</i>	1.600,-

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

A KÖNYV NEMZEDÉKÜNK VÉGRENDELETE

A könyv egyik nemzedék végrendelete a másik számára, a tapasztalt tanácsa az életet kezdő fiatalnak. A könyvekben található kiterjedt és mélyen magvas gondolatok milliónyi apró igazságból épülnek fel. A teremtő szándék, az ihlet, a fantázia elragadja a szerzőt, majd magával ragadja az olvasót, és mint egy tornádó tölcésére felkapja és távoli, ismeretlen világokba repíti. A regény, a jó könyv nem csupán annyi, amennyit az író beleálmodott, az is benne van, amit az olvasó fantáziája felfedez benne. Az igazán értékes könyveket, ha újra és újra elolvassuk, mindig kissé másként értelmezzük, mindig más értéket fedezünk fel benne. Mintha valaki titokban még írt volna hozzá az éjszaka. A könyv olyan, mint a partitúra a zenész számára, beavatatlannak csak hangjegyek, mint ahogy a könyv is csak betűk sokasága, és a tartalom rejtve marad a felszínes szemlélő előtt, viszont megmutatja kincseit annak, aki kíváncsian és fogékonyan tekint bele. Sajnos, sokan nem hallják ezt a zenét.

Minden könyv más, pedig mindegyikben nagyjából ugyanazok a szavak vannak, csak más sorrendben, és a szerzők mégis újra meg újra rengeteg mindent el tudnak mondani általuk. Az olvasás tehát bensőséges kapcsolat, akár az érzelmes ölelés, ami meghitt és intim: elzár a külvilágtól, nem létezik idő és tér számunkra, ha elragad bennünket a fantázia. Nagyapám mondta annak idején: az alvó, a szeretkező és az olvasó embert nem illik zavarni. A könyv halhatatlanná teszi a szerzőt, a szereplőket, és amíg olvassuk, talán minket is. George R. R. Martin szerint ahány könyvet elolvassuk, annyi életet élünk meg. De legyünk óvatosak, mert a csupán információkra éhes ember mindent összeolvas, fel akarja falni az egész világot, és egész vallást építhet fel magának a könyvekből, ha tévutakra viszik az áltudományos okoskodások. „Timeo hominem unius libri”, vagyis: „félek az egykönyvű embertől” — azaz a félműveltől. Aki sokat és értőn olvas, az a könyvekben talált kincseket adaptálja, és mint kulturális tőkét használja egy életen át. Ahhoz, hogy önállóan tudjon gondolkozni és következtetni, az embernek meg kell ismernie mások gondolkodását, gondolatait és következtetéseit.

Tévedés azt hinni, hogy az olvasóvá nevelés az iskolában vagy az óvodában kezdődik. Aki mese- és beszélgetéshiánnyal érkezik az óvodába, abból majdnem bizonyosan nem-olvasó gyerek, nem-olvasó felnőtt lesz. Az ember életét a

születését követő húsz évben alakítja ki, és ez kihat az egész életére, így aztán nem mindegy, hogy irodalom vagy „iroda-lom”, amit a kezünkbe veszünk vagy a gyerekeink kezébe adunk. Az olvasóvá nevelés első számú felelőse ugyanis maga a szülő, aki elsősorban nem azzal serkentheti olvasásra gyermekét, nem azzal segítheti a nevelődés folyamatát, hogy példát mutat az olvasás és a könyvek szeretetére, tiszteletére, hanem azzal, hogy már nagyon korán mesél és felébreszti a gyermeki fantáziát, majd sokáig ébren tartja a könyvek által.

Vannak egyszer használatos könyvek, az ember elolvassa őket, talán még tetszik is neki, élvezi, de érzi, hogy nem fogja elolvasni újra. És vannak az időtálló könyvek, amelyeket érdemes otthonunkban tartani, birtokolni. Az ilyenfajta csukott könyvben ugyan betűk vannak, de amint kinyitjuk, mint ezernyi pillangó repülnek szerzetész belőle, és egy világ elevenedik meg előttünk képzeletünk szárnyán szállva. Ismeretlen emberek és világok tűnnek fel, amik a második oldaltól már ismerőssé és ismertté válnak. A jó könyvet arról ismerjük meg, hogy akárhányszor olvassuk, mindig más világba vezet bennünket. Persze végül sokkal jobb könyv van az ember agyában, mint amit annak idején papírra vetett az író. A fantázia olyan, mint a metronóm: csak el kell indítani és a zene szárnyalni kezd. Mennyi tudás, ismeret, bölcsesség és érzelem bújjik meg a sorok között!

Egy könyv nem képes gyökeresen megváltoztatni az ember életét, de elegendő mennyiségű és minőségű könyv már képes alakítani és formálni a személyiséget. Minden könyv tágítja az ismereteinket arról a világról, amelyben élünk, amelyben őseink élhettek, vagy amelyekben szeretnénk élni. Nagyon jó azoknak, akik lelki szemeikkel látják is azt, amit olvasnak. A könyvben szabadon szárnyalhat a mi fantáziánk is, ezért a könyvben az olvasó a „filmrendező”, a műértelmező, adaptáló, továbbgondoló befogadó. Inkább legyen szegény egy könyvekkel teli házikóban, mint könyvek nélkül éljek egy palotában. Mert aki nélkülözi az olvasás örömét, az talán nem is él igazán. Mondd meg, mit olvasol, és megmondom, ki vagy. Mert az ember személyiségét elárulja az, amit, amiket olvas. Aki csak olvas, de nem tudja, mit olvasott, nem nagyon különbözik az analfabétától.

A divatos könyvek gyakran talmi ideákat közvetítenek még akkor is, ha közismert szerző írta. A könyvben található önmagáért való, öncélúan ábrázolt történetnek nincs értéke, sem tartós ha-

tása. Ilyenkor nem érezzük a benne megbúvó magas gondolatokat. Az író és az olvasó egymásnak adják életerejüket, gondolataikat, érzelmeiket, fantáziájukat. Előfordul, hogy az író fantáziája szegényesebb, mint az olvasóé. Az olvasó azonosul és helyet cserél a szereplővel. Erre mondják, hogy „beleéli magát” a történetbe.

Az emberben nincs semmi eredeti, mindent, amit tud, a könyvekből tudja, ám ez maga a műveltség. A műveltség nagymértékben alakítja a lélek érzékenységét. A szenzibilis emberek minden adandó alkalmat megragadnak, hogy elmenekülhessenek a fantázia világába, ahol a hősök mindig győzedelmeskednek, szabadságot és reményt találnak a sorok között. A könyvekből tanuljuk meg a könyörületet, az empátiát, a kedvességet, a becületet és a tisztességet. Morális korlátokat építünk, ezáltal válunk emberré, emberivé és igazán szabaddá. A könyv különös hatalom, amely világrészek és évszázadok kapuit nyitja tágra, de levezethet a lélek belső világába is. Az igazán jó könyv nem a könyvespolcon található, hanem az olvasólámpa mellett az asztalon vagy az éjjeliszekrényen, közelünkben. Az olvasás áthidalja az idő, a tér és az ismeretségi kör közötti szakadékot. Az olvasás az egyik leghatékonyabb formája a személyiségfejlesztésnek, ugyanakkor ambivalens, sőt „skizofrén” állapot, mert olvasás közben magadhoz beszélsz, vagy a szerzővel vitatkozol, és ebben a hatékony párbeszédben van alkalmad elgondolkozni az olvasottakon.

Ahhoz, hogy igazán jó könyvet írjon valaki (ha éppen nem ösztönös zseni), tapasztalt és olvasott, vagyis művelt embernek kell lennie, és jó, ha emellett emocionálisan érzékeny és empátikus. Egy jó történet olyan, mint egy különálló kis világ, a könyv pedig lehetővé teszi, hogy akkor léphessünk be az ajtaján, amikor csak kedvünk tartja. Ha egyszer átéltük, már soha, senki nem veheti el tőlünk. A szavak rövid időre szólnak, a könyv egy egész életre.

Talán tiltani kellene az olvasást ahhoz, hogy elterjedjen? Az írás-olvasás képességének romló szintje egyre kevésbé teszi lehetővé az új információk befogadását és az új tudás megszerzését, feldolgozását és gyarapítását. A kulturális értékek felismerésére való hajlandóság, a közművelődés színvonala egyre kevésbé alkalmas arra, hogy használható eszköze legyen az egyén fejlődésének. Az ismeretszerzés létszükséglet, újra és újra megjelenik a munkában és az élet más területein. De az információszerzés, az információ birtoklása önmagában nem elegendő. A műveletlenek, a funkcionális analfabéták nem képesek a józan ítéletre, nem képesek felmérni és megoldani problémáikat, így képtelenek megvalósítani bi-

zonyos célokat, mert nem rendelkeznek azokkal a műveltségi tartalékokkal, amik lehetőséget adnak a továbblépésre. Az olvasás társadalmi célja, tudjuk, a közművelődés színvonalának fejlesztése és a kulturális értékek adaptálása a köztudatba. Évtizedek óta csökken az olvasásra fordított idő, és nő a nehezen olvasók és funkcionális analfabéták száma. A közművelődés színvonalának fejlesztése, az ismeretek megszerzése és a kulturált szórakozás meghatározó eszköze minden bizsonnyal az olvasás marad. A kulturális értékek, normák közvetítése és az olvasásra való motiválás minden nemzedék számára a modern társadalmakban stratégiai jelentőséggel bír.

Az olvasóközpontú olvasásfejlesztés lényege az olvasásra való ösztönzés, és pedig aktív könyvtárosi közreműködéssel, ami az olvasás megszerettetése mellett a felvilágosítás és tájékoztatás révén történik. A könyvtárba látogatók nem csupán megismerhetik a könyvtárosok segítségével az olvasás által megnyíló lehetőségeket, de a jó könyvtáros lehetővé teszi az olvasók számára, hogy azok egymással is megoszthassák olvasmányélményeiket, tapasztalataikat. Az olvasás megszerettetésében fontos szerepet kapnak a család mellett az óvodák, az iskolák, a könyvtárak. A szülő, az óvónő, a tanár, a könyvtáros, közös erővel küzd a gyermek személyiségének fejlődéséért. A divat teremtette ideák mentális tévutakra vihetik a fiatalokat, de a szépirodalom etikai normái egészséges értékrendet formálnak személyiségükben. Az olvasás és a tanulás révén olyan lehetőségek nyílnak meg előttük, amelyek egész életüket, életminőségüket jelentős mértékben befolyásolja. Felnőtt korban az olvasott ember elhelyezkedése sokkal egyszerűbb, mert könnyebben tud kommunikálni és szocializálódni. Egészséges felnőtt csak egészséges gyerekből lesz; hasznos tagja a társadalomnak csak akkor lehet, ha felépíti saját kulturális értékrendjét.

Az olvasás társadalmilag hátrányos helyzetben komoly erőfeszítést jelent, mert stigmaként jelenik meg abban a szociális milióban. Minden gyerek hátrányos helyzetű, aki nem tud együtt haladni hasonló korú társaival. Nem csak a szociális értelemben vett szegénység jelent hátrányos helyzetet, vannak személyiségük rendellenes fejlődése következtében hátrányosak is, mert szociális szülők nevelik őket, akik ingerszegény környezetben élnek vagy szellemi életüket sívárság jellemzi. Ahhoz, hogy az olvasás mindennapi feladattá és szokássá váljon és tartalmassá, igényes szórakozást nyújtson a társadalom minden tagja számára, meg kell teremtenünk az egyenlő esélyt a könyvtárhasználatban is. A hátrányos helyzetű emberek számára a könyvtáraink használata, a könyvtárak megközelíthető-

sége és a könyvtárban való közlekedés és a tájékozódás komoly nehézségekbe ütközik. Ugyanakkor számos törekvésről tudunk az esélyegyenlőség megteremtésére. A nem látó emberek számára például a felolvasó szoftverek segítségével lehetőség nyílik az e-könyvek tartalmának megismerésére, illetve ma már számos hangos könyvhöz juthatnak. A hátrányos helyzetű gyermekek számára a könyvtár művelődési esélyeik, az életben való boldogulásuk, érvényesülésük nélkülözhetetlen eszköze.

Az olvasás a normális élet része, csak akkor adaptálódik az egyén életvitelébe, ha már a családban megkapja azt a mintát és indíttatást, ami természetes életszükségletként és nem kényszerként a szórakozás és a kikapcsolódás eszközévé emeli az olvasást. A szülő képes megszerettetni a gyermekkel a könyvet. Az együttolvadás, a könyv tartalmának megbeszélése vagy családi programként a könyvtár meglátogatása elősegíti az olvasóvá válást. A könyvek tudatos kiválasztása, a helyes szelektálás fontos az igényes és esztétikus olvasáskultúra elterjesztéséhez. Ha otthon ellenőrizetlenül a tévé vagy a számítógép előtt felejtjük a gyereket, könnyen rabjává válik, elfául, és elveszíti érdeklődését a való világ iránt. A részletekbe menően pontos digitális (virtuális) valóság elnyomja a fantáziát, amit a csak könyv képes igazán fejleszteni, mivel csak a szöveg tartalmát kapja belőle az olvasó, minden mást neki kell elképzelni, kiszínezni és értelmezni, főként a tanult minták révén. A gyermek fejlődésének előmozdítása az ismeretekkel és élményekkel való gazdagítása nagyrészt az olvasás révén valósítható meg. Beszédkészségének, szókészletének fejlesztése, az olvasás iránti érdeklődés felkeltése, életben tartása, fejlesztése a rendszeres olvasásra való rászoktatással és az iskolára való felkészítéssel vagy akár saját könyvtár létrehozásával a gyerek számára, motivációt, indíttatást jelenthet az egész életére. A szülői minták, a szülői olvasottsága, kulturális státusa vagy a család viszonyulása általában véve az olvasáshoz, meghatározó. A szülők kompetenciája az olvasóvá nevelésben nem lehet elégszer elmondani alapvetően fontos.

Az olvasói szokások felmérésével képet kaphatunk arról, miket, milyen témákat, milyen szerzőket olvasnak legszívesebben, vagy milyen céllal, esetleg hogyan illeszkedik életükbe az olvasás, milyen emóciókat vált ki belőlük az olvasás, örömteli vagy kényszer számukra ez a tevékenység. Ha a hasonló témákban olvasók összehozzuk egymással, akár író-olvasó találkozókön, olvasókörök szervezésével, ahol megoszthatják élményeiket és tapasztalataikat, esetleg ismereteiket, ezzel örömtelibbé és vonzóbbá tesszük számunkra az olvasást.

Minden korosztályt más és más módon lehet megérinteni, megszólítani és megnyerni az olvasás örömének, mivel egyedi sajátosságai, érdeklődési körük és speciális igényeik eltérőek. Olyan témákat kell keresni, ami leköti a gyereket, érdekli, talán még kutatni is kész érte. A könyvtáros figyelemfelkeltése és tájékoztatása, empátiája, emocionális érzékenysége és toleranciája pozitív hatást gyakorol a könyvtárlátogatóra, de helytelen magatartása esetleg örökre elkedvetlenülítheti a látogatót, akár el is fordíthatja az olvasástól. A hagyományos olvasás kultuszának megőrzése és fenntartása sok erőfeszítést kíván a könyvtáros társadalomtól. Az olvasóvá nevelés gyermekkorban kezdődik, ezért a közkönyvtárak a világ szinte minden országában különös figyelmet fordítanak a család intézményére. A könyvtárosok önmagukban nem oldhatják meg az olvasóvá nevelés feladatait, de olvasóvá nevelés könyvtárak nélkül elképzelhetetlen. A könyvtárba érkező látogatóknak már a bejáratnál találkozniuk kell a könyvtárosok ajánlásával, akár egy plazmatévéen is lehet sugározni folyamatosan az információkat. Ezzel párhuzamosan a könyvtár weboldalán biztosítani kell az információhoz jutás feltételeit. A webes felületen, fórumokon lehetőséget kapnak az olvasók a véleményük és tapasztalataik megosztására. A könyvtárakban ki kell alakítani olyan tereket, zugokat, ahol beszélgethetnek egymással a hasonló érdeklődésű látogatók. A fiókkönyvtárakban a kirakatokba helyezett új könyvek figyelemfelkeltők, vonzzák a tekintetet, és talán behozzák a téma iránt érdeklődő kíváncsi embereket. Ugyanez a helyzet az asztalokon hagyott könyvekkel: amit valakik már elolvastak, az mások számára is érdeklődésre tarthat számot. Fontos lehet a frissen visszahozott könyveket egy helyen tartani, ahol a kíváncsi látogatók szabadon böngészhetnek köztük. A könyvtárak részvételével nyaranta olvasótáborokat lehet szervezni, ahol a természettel harmóniában és a könyvek segítségével ismerkednek meg a gyerekek a környező világ összefüggéseivel, mégpedig vonzó módon játékos formában. A gyermekkönyvtárban családi hétvégéket tarthatunk, ahol szülő és gyerek együtt játszva és versengve mutathatja meg, hogy képes felkutatni a könyvek között az információt, a tudást, a műveltséget.

Az olvasás hatása az oktatásban nap mint nap tetten érhető. Az új ismeretek befogadása aktív olvasás nélkül elképzelhetetlen. A kritikus gondolkodást és a tájékozódást, a szókinccsfellesztést és kifejezőképességet, lényegkiemelő készséget segíthetjük elő, ha az olvasást már gyermekkorban megszerettettük. A gyermek majd felnőttként képessé válik asszociálni, szintetizálni és saját morális értékrendet alakítani ki az olvasott szépirodalmi művek alapján. A lexikális tu-

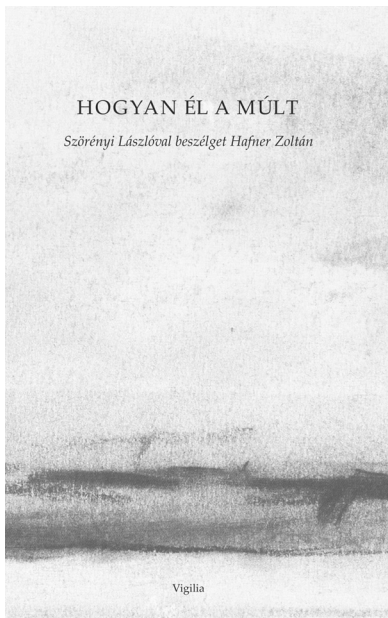
dás révén az ismeretei megnőnek, és ő maga egyre magabiztosabbá és határozottabbá válik. Ha megfelelően vetettük el az olvasás magvát, a gyerekek szívesen bűvárkodnak a könyvtárban, sokat segít az órákra való felkészülésben, a gyűjtőmunka révén folyamatosan gyarapodik ismeretük, a könyv- és könyvtárhasználat elsajátítása révén előnyre tesznek szert kevésbé érdeklődő társaival szemben. Gyorsan megjelenik a kritikus gondolkodás, illetve az együttes gondolkodás képessége azokban a gyerekekben, akik sokat olvasnak. Az olvasás révén képessé válnak az önálló ismeretgyűjtésre és a talált információk komplex feldolgozására. Sokszor nem is a probléma megfogalmazása, hanem a probléma helyes megközelítése a döntő, amely rendszerint az értő olvasáson alapul. Minél több könyvvel ismerkednek meg, annál több összefüggést vesznek észre, majd a siker révén még szorosabbá válik kapcsolatuk a könyvekkel és az olvasással. Akik már gyermekkorban kis kutatókká váltak, azok felfedezik az olvasás örömeit, ráébrednek arra, hogy a tudás elmélyítéséhez sokat kell olvasni, ráadásul tudni kell az ismeretek sokaságából sze-

lektálni, csak a fontos és lényeges információkat elraktározni. Azzal, hogy már gyermekkorban megtanulják az évek során a kritikus gondolkodást, megtanulnak korrekten vitatkozni, érvelni, azzal nemcsak a tudásuk, műveltségük gyarapodik, hanem magabiztosabbak is lesznek. Az olvasás ráébreszt az anyanyelv finomságaira, ráadásul — visszahatóan — felkeltheti az olvasás iránti vágyat. Egy sajátos szenvedély alakul ki, az információ és könyvéhség, ami jótékonyan hat az egyén fejlődésére, és akkor már régen nem a kényszer irányítja az olvasását.

Manapság, mondják, kevés az idő, ezért a gyors információszerzést, illetve a rövidebb olvasmányokat preferálják, az olvasók. Az olvasási intenzitás és elmélyültség csökkenése negatívan hat az olvasási kompetenciára, valamint a szövegértés színvonalára is. Olvasni gondolkodás nélkül értelmetlen dolog, gondolkodni olvasás révén szerzett ismeretek nélkül szinte lehetetlen. Az az ember, aki nem olvas könyvet, alig különbözik attól, aki nem tud olvasni...

SZABÓ LÁSZLÓ ISTVÁN

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

HOGYAN ÉL A MÚLT

Szörényi Lászlóval beszélget Hafner Zoltán

Szörényi László a hazai irodalomtörténet-írás nemzetközileg is elismert tudósa, népszerű egyetemi oktató, akit legendás műveltsége méltán tett szakmai körökön túl is ismertté. Mivel kiváló előadói és mesélőképességekkel rendelkezik, kézenfekvő volt, hogy felkérjük, meséljen nem mindennapi életéről. Szörényi professzor hatalmas tudományos apparátust mozgat lenyűgöző könnyedséggel, és közérthető, élvezetes stílusban beszél távoli korokról és a magyar közelmúltról. A könyv egyúttal számvetés is azokkal a történelmi traumákkal és társadalmi problémákkal, amelyek a diktatúrák elmúltával is velünk maradtak.

Az interjút Hafner Zoltán irodalomtörténész, Szörényi hajdani tanítványa, jelenleg intézeti munkatársa készítette; a kötethez Krasznahorkai László írt bevezető kiesszét.

Ára: 1800 Ft

*Megvásárolható vagy megrendelhető
a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon*

Telefon: 486-4443; Fax: 468-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

TYÚKANYÓ MESÉI 64. A nemzet csalóánya

Blaa Lujza, született Reindl Ludovika szenvedélyes asszony volt és nemcsak imádott közönsége előtt, hanem otthon is, polgári nyugalmat és művészi szeszélyt barátságosan elegyítő szobáiban, de különösen a konyha környékén. Ha levesfőzés vagy más művészi tevékenység közben elfogta az indulat, repkedtek kezéből a tányérok, a levesestál. Férje, Jan Blaha (cseh-osztrák katonazenész) pattogós zenekari ritmusban kapkodta fejét a repülő csészealjak elől.

Bán Mariannról nem állíthatja a művészettörténet, hogy híres énekes-színész lenne, azt sem, hogy levesestálat vagy más cserépedényeket vagdalna környezetéhez. Mégis akad valami, amiben Blaha Lujzához hasonlít: a hajgálás nemes szenvedélye. Ő kerámikus lévén agyagból dolgozik. Abból gyúrja a „tésztát”, vágja, csapkodja, formázza munkáit. Mostanában pecsétjeivel apró betűket nyom agyagdarabkák felületébe, angol és magyar szavak bicegnek a többnyire kékes fehér máz alatt, ki-kicsap a forróság a kemencéből, a művész ilyenkor kipirul és házias mozdulatokkal gömbölygeti a kis tárgyakat. A kompozícióba puhán beesonó macskák nyújtózása, meg a mazatos, hevenyszett motívumok az írások körül, aztán a cipőcskében botladozó lábak, a bábámszokódó pillantások, a csillagokkal és tollakkal ékesített öntudatos fülek persze hamar elárulják, kinek a kemencéjében sülték olyan ropogósa. Mariann szerette ezt a munkát: az agyag is kedvére való, a pecsételés nyomán kirajzolódó szöveg még inkább. Általában sokat olvasott és a leírt mondatokat többnyire fontosnak találta, az írásjeleknek, betűknek meg különben is már hosszú idő óta tudott örülni. Egy római utcátábla rajzos tisztasága, a grúz írás muzikális dallamai, a görög ábécé betűinek nyájas szögletessége vagy a modern falfirkák eddig is közel álltak lelkéhez, de mostanában bizonyos szövegek még a betűk stílusánál is fontosabbak lettek neki. „Az utóbbi években a számomra fontos szövegeket a tárgyaimba írtam” — így hűmögött maga elé, s a keze alól krumplinudliként kipenderülő tárgyak megilletődve hallgatták. Aki közelükbe kerülve maga is forgathatta a tényérbe mászó új „süteményeit”, először az is a szöveg kibetűzésébe mélyedt, s csak később vette észre a régről ismerős motívumokat: a tágszemű babafejeket, a bumfordi kezeket, amelyeknek

rajza mintha már akkor is a grúzok dallamos kaligráfiájára emlékeztetett volna. Ezúttal azonban mégis másról volt szó: valóban a betűk mozgó-kony billegéséről, a szavak konkrét jelentéséről, a szöveg állításainak súlyáról. A kerámikus a formát kereste, a hangot, amely majd méltó módon fejezi ki, amit ő maga is gondol. A kis tárgyak körül kezdettől fogva valami belső fény imbolygott, mely megvilágította, kiemelte és elmélyítette az idézett írások szavait, mondatait, különös jelentőséget adva nekik.

Így olvasgatott, dolgoztatott műhelyében csendesen, sülték a kis agyagtárgyak, hűldögéltek szelíden, a kerámikus asszony azonban nem nyughatott. Egyszer csak úgy érezte, megvan, amit keresett: forma és hang méltó egyensúlya. EX VOTO — toppantott fenyegetően, türelmetlenül, mindenestre szenvedélyesen.

Akkorra már elszaporodtak a kölcsönvett mondatok, tele volt EX VOTO-val az asztal, egymást kergették a sorok otthonosan. „Csere-bere fogadom, vissza többé nem adom” — határozta el akkor a kerámikus és villámsebessen egy kiállítás kezdett tervezgetni, ahol (ha vissza nem is, de) továbbadhatja, amit kedves olvasmányaiból legjobban szeretett idézni. Gyűlt is a közönség, óvatosan közel hajolva a tárgyakhoz betűzgettek az emberek az ákombákomokat. Milyen igaz! — hüledeztek. A szenvedélyes asszony kezéből időről időre útra keltek a szavak, Thomas Jefferson, George Orwell vagy Parti Nagy Lajos válogatott mondatai. A látogatók fejéhez vágta például, hogy „minden ember egyenlőnek született”, hogy „akié a múlt, azé a jövő, akié a jelen, azé a múlt”, és „aki nem hiszi, essen le a nadrágygya”. Felháborodott tenyeréből sorra csusszantak ki és könnyű lövedékeként repültek a levegőben a levesestálnál, csészénél nehezebb szavak, mondatok. A művész régi és leendő hívei nem kapkodták fejüket a rájuk záporozó szövegek elől, fegyelmezetten érdeklődve fogadták a mondatok süvítését, sőt — ahogy Cecilia Bartoli szokta a zenekart biztatni — „tempo, tempo” kiáltással sürgették a művésznőt. Akit fejen talált, az ráébredvén az igazságra, hálásan kiáltotta a „nemzet csalóánya” felé: Hogy volt! Hogy volt!

KOVALOVSKY MÁRTA

Elhangzott Bán Mariann kiállításának megnyitóján 2013. november 18-án a FUGA-ban.

VÖRÖS ISTVÁN: GAGARIN AVAGY JÓSLÁSTAN ALAPFOKON

A regényben „a misztikum keresésének racionális története” jelenik meg — olvassuk a könyv hátlapján, és valóban, a történet tele van az emberiséget foglalkoztató és talán mindannyiunk által megtapasztalt, a racionalitás körébe nem vonható eseményekkel. Váltakozva, nem is váratlanul, nem is meghökkentően hol egészen valóságos, hol teljességgel nem evilági dimenziók élnek egymás mellett, vagy hajolnak át egymásba. Több síkon játszódik a történet, egyrészt a hétköznapi valóságában, ami a 80-as évek Budapestjének hétköznapi élete, másrészt pedig van egy fantasztikumra utaló dimenziója. Ezen a síkon — mely a szereplők belső világának tere — nyer lehetőséget a szellem szabadságának megélésére.

A fejezetek címei a hét neveiből formálódtak, melyek — mindemellett — reflektálnak a főhősök jellemére, vagy küllemére, vagy konkrétan a nevére. Aki el akar jutni valami magasabb rendűhöz, annak hét emeletet, hét lépcsőt, hét hegyet kell megmásznia stb. Itt azonban a hét napjairól van szó, ahol a főhősök szépségük szerint is megfelelnek egy-egy napnak, a legcsúnyább emberhez a hétfő, a legszebbhez a vasárnap rendelődik. Kedd illene Péntek Boldizsárhoz — a főhőshöz —, Szerdahelyi Tímeához a vasárnap. Vörös István öt kamasz: három fiú (Boldizsár, Tamás, Zsolt) és két lány (Tímea, Olívia), valamint tanáraik, szülei és első szerelmi kalandjaik történetét meséli el. A péntek, az 5. nap, magában hordoz bibliai utalást is. A korszak egyik jellegzetessége volt, hogy minden második szombatot tanítottak. Így a tanórákon eltöltött péntek „a családás napja. Vagy a megfeszített várakozás” (264.). A megfeszített várakozás vagy a Megfeszített napja — Nagypénteket juttathatja eszünkbe. Egy másik bibliai utalás ahol Tímea nevet akar adni fogyatékos első szerelmének: „Nekem csak olyan pasi kell, akinek én adok nevet. Istvánnak hívnak? Nem kellesz (...) Elnevezlek, ha felétel nélkül az enyém vagy, ha úgy engedelmeskedsz, mint a lábam. Legyél a részem” (274.). Démoni kifordítása ez az Izajás könyvéből származó soroknak: „Ne félj, mert megváltottalak, neveden szólítottalak, enyém vagy!” (Iz 43,1). De aszociálhatunk Szabó Lőrinc *Semmiért egészen* című versének soraira is. Valóban szolgájává lesz a fiú, és hogy visszanyerje szabad akarát, ahhoz meg kellett válnia férfi mivoltától. Istvánt ugyanaz a lány teszi tisztátalanná (férfivá), mint aki később megtisztítja őt, aki miatt férfiatlanodik. Tímea jelleme,

belső sötétségű tisztasága — ami itt megváltó — az öncsonkítás utáni különös fürdetésben mutatkozik meg. „A szivaccsal előbb a vért törölgette le... Háromszor kellett kicsavarni a szivacsot... a víz egészen rózsaszínű lett... vizet cserélt... a sár eltüntetéséhez fogott hozzá... Hétszer kellett kicsavarni a szivacsot... a víz egészen barna lett... vizet cserélt... a sarat és a vért mosta a testéről... Tizenegyszer kellett kicsavarni a szivacsot... A víz egészen szomorú lett” (293.). Végül a szertartásos mosdást követően nevezi meg a vérző, önkasztrált fiút — aki sebét sárral, levelekkel tapasztotta be: „Nem kéne téged inkább Ádámnak hívni? Nem te vagy az első ember? Megdöbbenően bölcs feleletet adott ez a katatón állapotban lévő test... Nem, én Pistike vagyok, az utolsó ember” (294.).

A főhősöket nemcsak a hét neveivel illeti az író, hanem állatokhoz — melyek szerepeltetése feltűnően gyakori a regényben — vagy hangszerekhez is hasonlítja őket, ez utóbbi már nem a külsejükre tesz utalást, inkább jellemüknek, lelki habitusuknak szól, így lesz Boldizsár „zongoraművész, aki az instrumentuma révén adott hangokkal dolgozik... Tímea ellenben olyan, mint egy hegedűs, neki kell megtalálnia élete húrjait... Neki, mint zongoralelkű embernek, csakis Otília után volna szabad vágnia, de ő erre a hegedűre, sőt talán mélyhegedűre vágyik” (133–134.). Végigkíséri a regényt a gimnázium nevének számtalan említése, az „N Pálné, X Tamásné”, emlékezetünkbe idézve József Attila sorait („Vigyázz, belőled is lehet / N. Pálné, X. Tamásné”). A József Attila versére való utalás azt a második állítást támasztja alá a regény kezdő sorából, hogy ez volt a leggonoszabb szerelmi történet (7.). Az érzelmeiket (és még kevésbé azok erejét) alig ismerő szereplők szerelmi három- vagy sokszögekben keresik a helyüket a másik nem mellett. A szerelem fájdalmas, beteljesületlen oldala Tímea mellett mutatkozik meg a főhős számára, aki Boldizsár „okoskodását nevetségesen butának találta. Az egész alakot éretlennek. Milyen buták is az ilyen okos fiúk, és milyen okos, még az az asztalos is, a házmester fia, hozzá képest” (30.). A könnyű részét Otília mellett ismeri fel, aki „nem tekintett olyan messzire odabent, mint Boldizsár. Belső rövidlátó volt. Más szóval tudott szeretni” (193.).

Érdemes kitekinteni a helyszínek leírásaira is. Tímea otthona ugyan nem is a fő, és nem is a közdökhelyszín, mégis meghatározó pontja a történetnek, főként azok a helyiségek, melyekben valamiképp megnyilvánul szellemisége, ilyen például az alagsor: itt szeretkezik először a házmester fia-

val, miközben egy rozsdás kalitkába zárt zöld madár énekel, „akit, úgy látszik, egyáltalán nem zavart a rabság, a poros hely, mert ő kifelé nézett...” (24.). Meddig lehet csak kifelé tekinteni? Otilia is eljut Tímea pincéjébe: „A nagy szürke vasajtóhoz ért az alagsorban. Valami rossz érzés meleg sugárzott át az ajtón” (269.). A rossz érzés meleg sugárzásának pejoratív értelemben való használata, a szavak fordított értelemben való működtetése utalhat arra a kifordított korszakra, mely egy megbukott eszmének záróakkordja volt.

A víz szerepeltetése is domináns a regényben, szinte minden alkalommal a testiséggel függ össze: Tímea mossa le magáról saját vérének első szeretkezése után; vagy Otilia zuhanyozik, ezt használva csábítás eszközeként. A megtisztulni vágyás is szerepet kap, például Zsolt öngyilkossági kísérletét követően: „Le az arcról az alvadt vért, le magamról mindent, ami gonosz. Amikor ezt gondolta, és egy marok vizet tartott maga elé, megrettent. Ha most lemosok mindent magamról, marad-e valami” (208.). Valamint a már említett szertartásos mosdatás, ahol Tímea fürdeti meg az „utolsó embert”.

A fény és sötétség egymást kiegészítve, egymást kergetve váltakoznak végig a regényben, ahogyan a realitás és szürrealitás víziói is. Amikor valami jelentős, valami meghatározó történik, megjelenik a fény. „A nagy elszánás egyre jobban kivilágítja a helyiséget... A fal kifehéredik, elereszti a hosszú hónapok alatt elnyelt fényt. Világítani kezd a sonka” (297.). A fény mellett, ami a kozmikus teremtés és élet jelképe, a sötétség is jellemzője a regénynek, a káosz, az isteni világrend előtti vagy azzal ellentétes erők kifejezője. Boldizsár Tímeától való távozásakor „Hagyta, hogy a belső sötét előkavarogjon belőle... A sötét a füléből ömlött, mint a sükettség... az orrából ömlött, mint a vér... és akkor a sötét kitört belőle, hányt... Csak Tímea bírhatja itt ki. Ő a környezet szelleme. A kerület sötét lelke” (181.). A Tímeát körülölelő tér olyan hely, ahol bármi megtörténhet, ahol az emberek a sötét énükkel találkoznak, félemeikkel, vagy nemességükkel.

Az álmok, látomások, intuíciók, hallucinációk és jóslatok jelentős szerepet kapnak a regényben, apró történetek a nagy egész történetében, hogy valaki álmában újrateremti a világ rendezőelvét és megszünteti a halált, hogy Boldizsár szeretkezés közben megpillantja a világ végét, hogy egy halott apa az élő fiával társalog, mindez — ebben a közegben — nem ér váratlanul. És ahogyan ez a regény is valaki álma, úgy a szereplők is egymás álmai, egymásból lélegeznek: „Arra gondolt, hogy ezt most nem is ő gondolja, hanem Boldizsár álmodja. Lehet, hogy engem teljesen ő álmodik” (214.). Valamint: „Nem tudom eldönteni, most melyikünk képzelet a másikat” (184.).

Mintha Szabó Lőrinc *Dzsuang Dszi álmának* megismételt gondolatai lennének az idézett sorok.

A regény cselekményében a külvilág érzékelésének megváltozik a módja, eltér a hétköznapi: az életre kelő ruhadarabok, az étellel átítató tárgyak különös fénytörésben, vagy maga a fény kel életre, hogy a sötétség árnyait elmosa, mindezt egy valós történelmi dimenzióba ágyazva, mely ma éppúgy tűnhet szürreálisnak, mint a néhány főhős megírt története. Ez a korszak a rendszerváltás előtti utolsó évtized, a 80-as évek Kádár-rendszerének haláltáncra. Vörös István a valóságnak a politikával, az ideológiával való összefüggéseire is rámutat: a menni vagy maradni, a disszidálás kérdésére, de ide tartozik a bizalmatlanság is. Ebbe a pszichedelikus világba jól illeszkedik az a történet a történetben, ahol Gagarin (ami Boldizsár csúfneve is) és Hruscsov egymásnak integetnek az űrből illetve a Kremlből, miközben egy törpeügynök bujkál az űrhajóban, vodka lapul egy titkos fiókban, ahová Feofan Grek 14. századi ikonját is elrejtették.

A regény egyszerre humoros és szomorú, szürreális és valóságos. Ugyan kamaszokról szól, mégsem neveznek ifjúsági regénynek. Itt térnek ki röviden arra, hogy — érényei mellett — miért hagy bennem mégis hiányt, és vet fel kérdéseket a regény. Ehhez segítségül hívom Bulgakov *A Mester és Margarita* című művét. Ennek a regénynek is jellemző vonása az álomképek, a realitás és a fantasztikum sajátos ötvözete, keveredik benne humor és komolyság, a misztikus világszemlélet a reális étellel. Bulgakov a démoni tartalmát mutatja be a valódi világnak. Amiért párhuzamként idézem ide, az az, hogy ennek a groteszk stílusnak is megvan a lehetősége arra, hogy feltárjon valami lényegeset egy korszakból. Vörös István regényében a „tréfa” — mely mozgatni kezdi a regény szálait —, hogy két fiú (Boldizsár és Tamás) viccből orosz katonának adja ki magát két nő (anya és lánya) előtt egy erdőben; de a tréfa félresikerül: az anya elkezd levenni ruháit, mint aki a hatalomnak engedelmességgel kötelességét teljesíti, ezzel remélve, hogy lánya meggyalázására nem kerül sor. Vörös István mosolyogtatóan írja le a kialakult helyzetet, ezzel mintha feloldaná a történelmünknek azt a mély stigmáját, ami több százezer magyar nőt érintett Magyarországon megszállásakor. Az egész regénynek ugyan van tragikus atmoszférája, számomra mégis kérdés marad, hogy lehet-e egy korszak elrejtett titkait felszínre hozni és tréfaaként elbúcsúztatni, ettől remélve feloldozást történelmünknek egy tragikus korszakából, vagy a felelősségvállalás alól. (*Jelenkor* Kiadó, Pécs, 2013)

LESTI JUDIT

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

EMLÉKEZZÜNK!

Azt is választhattam volna címmül: Emlékeztetők tragikus eseményekre. Hiszen Kelemen Erzsébet Teleki Pálról írt, *Getszemáni magány* című kétfelvonásos drámája (Hungarovox, Budapest, 2013) épp úgy drámai történetet idéz föl, mint Ágoston Julián *Kunszentmártoni nyár 1950* címmel kiadott verseskötete (Ciszterci Diákszövetség Egri Osztálya, Eger, 2013), amely a szerzetesrendek erőszakos szétverésének hangulatát idézi vissza.

A magyar történelem hullámhegyek és hullámvölgyek sora. Fényes diadalok és fájdalmas csatavesztések, nagy temetők. Utóbbiak közé tartozik a második világháború is, melynek gyászos előképét ábrázolja a Teleki-dráma. Valóban drámai hős, aki mindent megtett azért, hogy hazánk ne sodródjon bele a második világháborúba a németek oldalán, végül azonban kudarcot vallott, a fegyverek zajába beleszédült katonák és a Trianonért revánst venni vágyók voltak erősebbek, s rávették az ingadozó Horthyt, hogy megszegje szavát, s engedélyt adjon a német csapatoknak, hogy Magyarországon át vonuljanak Jugoszlávia ellen. Méltán írta öngyilkossága előtt a kormányzónak a miniszterelnök: „Szószegők lettünk — gyávaságból... A gazemberek oldalára álltunk...” Nem Teleki lett szószegő, hanem a kormányzó, aki engedett a nyomásnak, s belevitte hazánkat a szörnyű veszteségeket okozó háborúba. Egyetlen végzetes nap története pereg le előttünk, befejezéseként eldőrdül a pisztoly, s a lővés nyomán bevégeződik az adott szó becsületére apelláló politika, s megkezdődik a felelőtlenség időszaka. Két véglet: Teleki és Horthy kormányzó. Mert a *Getszemáni magány*ban ők állnak szemben egymással: a realitásérték, távlatos gondolkodás, nemzetföltés képviselője emitt, s az öregedő, befolyásolható, ingadozó kormányzó amott. Öngyilkosságával látszat szerint Teleki a vesztes, mégis Horthyt tekintik annak, kiben erkölcsi vonatkozásban ő bukkot el (ha a politikában érdemes erkölcsi megfontolásokat keresni), s e bukás mögött fölsejlenek a Don-kanyarba vezényelték árnyai és a háború áldozatainak százezrei. Teleki morális fölnyét nyomatékossítja, hogy többször is megjelenik a színen Witz Béla pápai prelátus, a gyóntatója, aki nem a hétköznapi szűk távlatból értékeli tetteit, míg Horthy gondolkodását és tetteit a honvédelmi miniszter, Bartha Károly és a nyíltan németbarát vezérkari főnök, Werth Henrik befolyásolják. Teleki drámáját fo-

kozza, hogy értesül kórházban lévő felesége végzetes állapotáról, s ennek híre csak fokozza az események és távlatok kiváltotta depresszióját. De Horthynak is komor kilátásokkal kell szembeülnie, mindvégig érezni rajta, hogy súlyos lelki-furdalás gyöttri, nem erőskező kormányzó, hanem tétova öregember. Kettejük párbeszédei és gesztusai alkalmával izzik fel a dráma, amelyet nemcsak összeütközéseik hevítenek, hanem az ezt a napot követő, a néző, az olvasó tudatában felsejülő tragikus események is, melyeket imrédista és nyilas bábok megjelenése még nyomatékosít. Mint a görög drámákban a kórus, ők is előlegezik az elkövetkezőket, s egyfajta „közhangulatot” sugallnak, amelyet akár száználmasnak nevezhetnénk, ha nem tudnánk, hogy a kor társadalmának egy részét hasonló indulatok mozgatták. Épp ezt az alantas várakozást fogták vitorlájukba a háborút támogató katonatisztek. Egyébként Kelemen Erzsébet a jövőt a cselekménybe ágyazva ugyancsak érzékelteti a két idősíkot, ez a megoldás olvasva aligha kelthet akkora hatást, mint a színpadon, mint ahogy néhol történelmi események illusztrációiként hatnak egyes mellékszereplők is, akik hús-vér alakokként alighanem más dimenzióba emelkedhetnek.

Fogós feladat hitelesen eljátszani a kétarcú szerepeket. Ezeket a jeleneteket olvasva és a történelmi ismeretek birtokában is talányoknak érezzük. Mindezek előtt a darab idején külügyminiszterként működő Bárdossy Lászlóra gondolhatunk, aki áthidaló megoldásként azt az álláspontját képviselte, hogy a németek átvonulási kérését nem, végső esetben úgy szabad teljesíteni, hogy a magyar csapatok ne kerüljenek fegyveres összeütközésbe a jugoszlávokkal (ez persze naivitás), így megőrizhetjük a nyugati nagyhatalmak jóindulatát. Az ekkor még Teleki barátjának és szövetségeseinek mutatkozó külügyminiszter Teleki utódaként nemcsak a németek szövetségese lett, hanem döbbenetes vak-sággal az Amerikai Egyesült Államoknak is hadat üzent! Igaz, az ilyen és ehhez hasonló pálfordulások nem ritkák, de maga a hadüzenet inkább kabaréba, mint politikába illenék.

A darab egyik feszült jelenetében összecsapnak a kormányzó jobbján és balján ülők (a valóságban a jobboldali nézetek feltétel nélküli kiszolgálói és óvatos ellenzői): elfogadják-e a németek követelését vagy sem. Legvégül a győzni látszó Teleki elbukik, s hiába láthatjuk a pillanat győzteseként, Bartha és Werth s velük a németekkel vállalt szolidaritás gyakorlati megvalósítása, végül az ő diadaluk és a kormányzó gyengése Magyarországot bukását okozza, s ennek következményeit

hosszan szenvedte az ország. Ennek érzékelte-
tése a dráma egyik üzenete.

A másik: a pillanatért nem szabad feláldozni
a jövőt! A percnyi sikerek mögött figyelni kell a
jövő távlataira is. Ehhez persze olyan politikusi
bölcesség és higgadság szükséges, amelyre a
20. századi viharos történelmünkben nehéz jó
példát találni.

A mű lengyel fordítása azt ígéri, hogy nem
csak a hazai színpadon kelthet érdeklődést. Az
olvasó méltánylását máris kivívhatta.

Alig ötven évvel a második világháború után
Rákosi Mátyásék ismét oly elhatározásra jutottak,
amely alapjaiban ásta alá a magyar hagyományokat
és kultúrát: szétverték a szerzetesrendeket,
melyeknek oktató-nevelő tevékenysége az erkölcs
szilárdságát és a tudás erejét szavatolta, és a
politikai életben szégyenletes szerepet vállalt
Ortutay Gyulával levezenyeltették az iskolák ál-
lamosítását. A szerzeteseket elhurcolták, majd tes-
sék-lássék tárgyalásokon kijelölték azokat a ren-
deket, amelyek szigorúan korlátozott számokba
szorítva továbbműködhetnek, és két-két iskolájukat
működtethették. Kimaradt közülük a ciszterci-
ták nagy hagyományú közössége. Tagjait Kunszent-
mártonba deportálták. Bajáról, Pécsről és
Szentgotthárdról összesen 37 szerzetest, köztük a
legendás magyartanár-író, Ágoston Juliánt,
kinek emlékét ma is őrzik egykori tanítványai,
jeles irodalomtudósok, mint Kilián István, költők,
mint felfedezettje, Kalász Márton.

A kármelita kolostorba zsúfolt szerzetesek
nyomorúságos sorsán a kunszentmártoni hívek
igyekeztek könnyíteni. Közülük is kiemelkedett a
fiatal tanárjelölt, Józsa László, aki Ágoston Julián
állandó ministránsa lett, s itt írt verseit, prózáját
lemásolva őrizte, míg nem e kötetben megjelentek.
Az előszóban Kilián István tanítványi szeretettel
idézi tanára emlékét, kinek hangos nevetése meg-
remegtette az egri majd a pécsi gimnázium falait.
Úgy látta, hogy a kunszentmártoni hónapok kilú-
gozták híres jókedvét, megőregítették. Nekem
megadott, hogy később, amikor rendszeresen el-
látogatott szüleimhez, akik egyetemi kollégái vol-
tak (ilyenkor ott üldögélt a vendégszobában a pre-
montrei Zimándi Piusz és a piarista Magyar
István is), hallhattam ezeket a legendás nevetése-
ket, s megtelt jókedvű anekdotázásával az a vas-
úti kocsis is, amelyben együtt vonatoztunk, ő Biára,
én Bicskére az általános iskolába. Nyomorúságá-
ban — amelyet nem enyhített akkor nagyha-
talmú, az állam által ajnázott rendtársa —
megmaradt az a derűje, amely kivételesen nép-
szerű tanárrá tette, az a kisugárzása, amely nél-
kül nincs jó tanár. Télen, a metsző szélben fázó-
san húzta össze folt hátán folt bőrkabátját, amely
alatt zakója és az én kihízott ingeim védelmez-

ték, míg a peronon sétálgattunk a vonatra várva.
Az éjjeli műszakból hazatérő fáradt munkások
bőrtáskájukon verték a blattot, vagy kipakolták
a hazait, s bennünket is megkínáltak egy-egy
bicskahegyre tűzött „katonával”, amelyet házi-
pálinkával öblítettek le. Délben visszafelé a le-
hűzött vonatablakból integettem, felszállt, együtt
buszoztunk a Rózsadombig, ő aztán tovább
Óbudára, ahol „lakása” falán átütött a nedves-
ség és a penész. Máig is az az érzésem, nem
eleve derűre hangolt egyéniségét törték meg a
nehézségek, hanem pompásan indult irodalmi
tehetségét roppantották meg: a Pest megyei Hír-
lapban közölt verseiben nem írhatott legkedve-
sebb témáiról, Máriáról és a szentekről, az Új Em-
berben pedig a legritkább esetben közöltek tőle.
Az okát nem tudom, nagyon fájlalta, hogy kiszorult
a katolikus irodalomból, holott joggal érez-
hette magát annak első vonalában, mint a pap-
költők harmadik nemzedékének illusztris tagja.
Ennek mutatja a *Kunszentmártoni nyár 1950* gyűj-
teménye is.

Természetesen a körülmények nem tették le-
hetővé, hogy derűsen ábrázolja a világot. Szomorkás,
tünődő szonettek ezek, amelyeknek legjellemzőbb,
leggyakoribb indítója a számára szokatlan táj,
a napok, órák váltakozása, a szemhatárig nyúló síkság.
Petőfi sorai ébrednek emlékezetünkben, csak éppen
fordított előjellel: „...tán csodállak, de nem szeretlek...”
Miért is szerette volna a száműzetésben, a napi remény-
telenségtől elnyomorítva, miközben néhány fiatalabb
rendtársával — ő is ezek közé tartozott — WC-szippantással
foglalatalkodott. Csoda-e, hogy kunszentmártoni költeményeinek
visszatérő közege a leszálló vagy lassacskán múltó éjszaka?
A természet-leírások voltaképpen közérzet-versek,
azt a hangulatot sugározzák, amely a magyar társadalom
legnagyobb részét jellemezte. Egyik legjellemzőbb
példája a *Hajnali zsoldár*. Ihletését a zsoldár-műfajra
történelmi utalás is pontosan elárulja: „Megnyílt méhedből
kiszakadt a reggel, / lidércálmokkal terhes éjszaka; /
hajnalt köszöntő napunk, ó, te vedd el, / amitől
rettegünk, amit a ma // titkos burokja rejteget
magában. / Hozz fáradt szívekre pihentető / és
nagyenyugalmú percek, vidáman / futó órákat
és a szenvedő // fagyott fejekre légy te is hulló
áldás, / simíts minden fáradt homlokod, / amíg
az éjjel vissza nem oson. // Imáink fénylő
koszorúd megáldják, / s amíg te áldasz, mi nem
rettegünk. / Az éj riaszt. Mi lesz akkor velünk?”
(1950. augusztus 1.)

A lezártabb formát, a szonettet választotta, s
gondosan ügyelt a ritmusra. Az átvonások azon-
ban zaklatott lelkiállapotra vallanak. A borús
nyári alkonyokon az éjszaka lidércei riasztották:

„Fáj a sok forgás, fáj az éjszaka, / egyre közelebb futó sátora, / fáj a szellő és fáj a nap, / fájnak a tűnő sugarak. / Most minden fáj, s fölzaklat a magány, / mi lesz a ma rám törő éjszakán? / A jövő tükörét hallgatom: / ma megáll tán a szélmalom?” (*Megáll a szélmalom*). Helyzetük nem sok jóval bízta. Bár arról írt, hogy szíve kész az új csatára, alighanem pontosan átérezte, hogy ez a harc, az övé is, rendjé is, egyházáé is — elveszett. Reményt, kitarást csak az a *Mária-kép* sugallt, amelyet a kötet talán legszebb versében írt le, amint megmozdult fehér keze, „úgy hív és vár a kormos éjszakában...” / felé indult szíve és minden vágya, „felé futok, míg rámozduhan az éjje!”.

Néhány szorongatásban töltött hónap fájdalmas naplója. A sorok mélyéről fel-feltör a riadt kérdés: mi lesz további sorsuk? Van-e kiút a szenvedésből? Augusztus 19-én megünnepelték a rendalapító Szent Bernátot. Erre az alkalomra Ágoston Julián himnuszt írt, amelyet Nyolcas Ipoly megzenésített, és a helyi kórus adott elő. Szívből fakadó könyörgés, az egyház szorongatásokban is hűségese katonájának bizakodó éneke: „Szűzanyánknak édes szavú dalnoka, / szűzi élet példaképe, bajnoka. / Ciszterciek díszé, éke, reménye, / gyermekidnek légy vezére az égbe. / Szent Bernátunk, kérve kérünk, nézz le ránk! / Hallgasd meg, ó esdeklésünk, hő imánk!”

Kétségem sincs, hogy sokat szenvedett gyermekét Szent Bernát végül felvezérelte az égbe, s ott régi kedvével szórakoztatja a szenteket és angyalokat.

Már nem emlékszem, melyik évben történt. A Belvárosban ódóngtem. A Deák téren föltűnt egy főként fiatalokból összeverődött társaság. Gitáros férfi körül csoportosultak, aki verseket énekelt, s hangszere szolgáltatta a kíséretet. Egyre többen hallgatták. Aztán megjelent néhány szigorú rendőr, elküldték a zenészt, s felszólítottak, hogy oszoljunk. Valami volt a levegőben. Egyetlen megzenésített költeményből is a szabadság üzenetét véltük halálni. Akkor és ott megértettem, miért tejszik rá a hatalom a kultúrára is. Kaiser László *Dinnyés József, a daltulajdonos* című könyvének (Hungarovoxx, Budapest, 2013) fedőlapján láttam viszont az egykori énekes fiataalkori képét. A szerzővel beszélgetve elmondja, sokszor ötletszerűen állt meg, s hangszereinek kíséretével énekel. A dal szüli énekesét? Jelen esetben az énekes szülte dalát, amely a kották egymásutánján túl olyan üzenetet hordozott, amelyre nagyon sokan szomjúhoztak.

Emlékezetem szerint a Rózsavölgyitől keveredtem a Deák térre, táskámban új lemezzel, melynek birtokában némi távolságtartással hallgattam az utcai zenészt. Most értettem meg, miért keltett mégis figyelmet. A másságot lehetett érzékelni, az egyenkultúrából történő kiszakadást, eltemetett

örökség után való kutakodást, amelynek nyomán feltárult a protestáló hagyomány, új értelmet, hanglehetet nyertek Dinnyés József előadásában a versek. Ennek átlátásához segít hozzá Kaiser László, aki nem riporter, hanem beszélgetőtársa a kérdeztetteknek. Már az öt évvel ezelőtt megjelent, húsz interjú tartalmazó *Elfogult beszélgetéseimből* is érezni lehetett, hogy Kaiser László beleérző, nagyon alaposan felkészült társa megszólaltatottjainak, s nem olyan „riporter”, aki alázatokodva, áhítattól remegő hangon, minden kényes kérdést messzire kerülve szólítja meg kiválasztottját. Lehet gyümölcöző ez a magatartás, de teljesen érdektelen, előre lehet tudni, mi a kérdező szándéka. Erről a könyvről olyasmit mondott szerzője, hogy kordokumentum is, s ugyanezt mondhatná erről a mostani életinterjúról is, amelyből nemcsak a dalénekest, hanem zaklatott korát is megismerjük.

Szabó Lőrinc után szabadon azt állítja Dinnyés József: farizeus ez az Európa. Nem tudom, egyetért-e velem, de mintha mi is kissé farizeusok volnánk, amikor közömbösen szemléljük a hagyományos értékek elvesztését és az emberi érzések elszáradását. Mit szólna ehhez a világhoz kedves költője, Nagy László? Vagy a többiek, ha azt tapasztalják, ha a kultúrában a politika szempontjai érvényesülnek? A betegség egyik gyógyszere épp a vers, amely egyetlen gitár szakavatott kíséretével is gyönyörűséget ad kicsiknek és nagyoknak, letörli a könnyeket és tisztultabb jövő reményességét sugallja. Ez továbbra is a „daltulajdonos” küldetése, még ha más közegben, más szellemi környezetben teljesíti is.

RÓNAY LÁSZLÓ

KABDEBŐ TAMÁS: DUNAÚSZÓ

Egy fogadás, egy evező, egy csónak és a Duna. Vas Pál nyugdíjazott tomatanárnak nincs is többre szüksége élete legnagyobb küldetésének teljesítéséhez, amelyre nem kevesebb időt szánt felkészülésre, mint egész életét. Vagyis már csak egy útitársra, aki a ladikot vezeti, hiszen a férfi nem evezővel a kezében kívánja teljesíteni a Duna-túrát a folyó teljes hosszán. Lelkes jelentkezők a pozícióra bőven akadnak, így hamar vízre ereszkedhet Pali és Boriska — a szerencsés kiválasztott.

Kabdebő Tamás második Duna-könyve, a *Dunaúszó* a Duna-túrák útját követi végig — meglehetősen pontos tájleírásokkal. A részletesség nem meglepő, hiszen az író saját élményéből merített: a hetvenes években unokatestvérével leveezett Ulmtól Bajáig, s ezt az utazását használta fel regényéhez. Ráadásaképp az alkotás közben a dolgozószobája falán függő hely- és vízrajzi Duna-térkép is segítségére volt az alapos munkához — ahogyan ezt a *Takarodó* címet viselő utószóban írja

(149.). De az író nemcsak saját tapasztalatait építi a könyvbe, hanem családfáját, sőt, saját magát is. Többször is olvashatunk többé-kevésbé híres Kabdebókról — egy linzi lakás könyvespolcán pedig nem más láthatunk, mint Kabdebó Tamás első Duna-regényét, a *Danubius*, *Danubiát*.

A történet kezdetén keveset tudunk úszó hősünkről és kísérőjéről, azonban ahogy kezdetét veszi az utazás és ezzel szereplőink ismerkedése, úgy az olvasóhoz is egyre több információ jut el kettejük párbeszédén keresztül. Megismerjük Pali és Bori családját, élettörténetét dióhéjban, és a legfontosabbat: miért is vágnak neki a kilenc országot átszelő folyónak?

Vas Pál fogadásból indul útjára, megállapodott ugyanis barátjával, hogy míg ő minimum 1800 kilométert, egy *Dunahosszat* úszik, addig a barát két hét alatt Magyarország legmagasabb csúcsait mássza meg. Bori indíttatása ennél keserűbb: ő súlyos betegségben szenvedett, de ha ez még nem volna elég, másfél esztendeje a férje is eltűnt — azóta is rendületlenül, de hiába várja haza urát.

Így veszi kezdetét a két *javakorabeli* története, melynek során megtapasztalják a Duna minden oldalát: látnivalóit, nevezetességeit, finom ízeit, lakóit — akik között persze mindig ráakadnak a magyar ajkú emberekre. Az izgalmas kaland eseményei hétköznapiak, már amennyire mindennapi lehet a két nyugdíjas vállalkozása.

A könyv nem csupán egy kaland leírása, hanem tudástára is a folyónak. Kabdebó Tamás nagy Duna-tudósként főhősét *rezonőr*ként arra „használja”, hogy minél több Duna-információ férjen bele a regénybe — így Vas Pali lankadatlanul mesél a folyóról: számszerű adatok, érdekességek, a Dunához fűződő személyes és történelmi anekdoták színesítik a történetet. Eközben az utazók aktuális és otthon hagyott élete elválaszthatatlan: nemcsak a család emlékét hordozzák magukkal, hanem mobiltelefonjukat is, így folyamatosan értesülünk az otthoniak életéről: betegségekről, apró-cseprő dolgaikról, örömteli gyermekáldásról.

A regény fele táján — ahogy ez a túraútvonal jóvoltából magától értetődő — visszaérünk a kiindulópontoz. Visegrádtól azonban új útíttással folytatja Pál a kirándulást, méghozzá a fogadás másik résztvevője, Nagy S. János szegődik mellé. Borikát váratlanul megkerült férjével együtt maga mögött hagyva tartanak tovább a cél felé. A regény utolsó és egyben legterjedelmesebb fejezete már a két jó barát története. Az izgalmak megmaradnak, de kiegészülnek közös és egymás előtti is eltitkolt emlékekkel, és véget nem érő ultipartikkal. A Duna mentén megismert személyek köre is bővül: művészekkel, riporterekkel, drukkolókkal, s Pali hajdani szerelmével,

Orsikával — akinek hősünk nem kevesebbet ígér, mint visszatértét. A nő, akivel szerelme bár nem teljesülhetett be, de nyomot hagyott életében: „*Hazafelé ugyanúgy jöttünk, mint mi ketten: Orsi vezetett, én a ládik után úsztam*” (134.) — most, fél évszázaddal később Vas Pál élete megváltozott, de a ladikot *ugyanúgy*, tempózva követi.

Ha Orsikához vissza nem is, de Orsováig eljutott két utazónk, ám innen egy tapodtat sem mozdul a *Dunaúszó* és a *Dunaevező*. Élik nyugodalmatlan dunai életüket: úsznak, halászgatnak és eközben tanakodnak — Pali nem teljesíti a fogadást vagy csupán elhalasztják másfél esztendeig?

Kabdebó Tamás *egyszerű* olvasmánnyal szolgál — a szó legnemesebb értelmében. Hétköznapi figurák, emberi célokkal, irigylésre méltó kitartással. A néhol oly részletes leírás talán ingereszegény a mai olvasók többségének, de ha végigutazunk Kabdebó *Dunáján*, azt az író érdekes tudnivalókkal és *életszagú* történettel jutalmazza. (*Argumentum*, Budapest, 2013)

SOMOGYI GRÉTA

LACKFI JÁNOS: MILYENEK A MAGYAROK? Útikalauz kül- és belföldieknek

Milyen is az a bizonyos „magyar ember”? A magyar ember jó kedélyű, sokat bíró nagyívó, s csak a véletlenek rosszindulatú összejártsága folytán hever részegen az árokparton. Hirtelenharagú és bátor, a zoknijában hordja a bugylibicskát. Szereti a hasát jól megpakolni és a kocsmapultnál regélni pikáns kalandokról — elvégre a magyar ember asszonyai a legszebbek a világon. Találékony és furfangos, nemcsak a gyufát, a hologramot és a dinamót találta fel, hanem tulajdonképpen a spanyolviaszt is. Léleekben akkor is a puszták szabadéletű lovasa marad, amikor cekkerben cipeli haza a bontott csirkét anyunak. S ha a dolgok mégis rosszul sülnek el, sírva vígad, hiszen „a magyarok irtó dühösekké, ha valaki elvitatja tőlük a búslakodás jogát”.

Hogyan látjuk mi magunkat és hogyan látunk mások minket? Lackfi János harmincöt rövid, frappáns történetben írja meg a „magyar embert”, akit szeretünk is, meg nem is, aki vagyunk is, meg nem is. *Útikalauz kül- és belföldieknek* — jelzi a kötet alcíme, de a bedekker leginkább magyarokról szól magyaroknak, hazai kultúrkörben értelmezhető. Anekdoták, viccek, közhelyek alkotják a kiindulópontot a nemzeti sztereotípiák kifigurázásához.

A kötet tónusát megadja a felütés: a két indító esszé, a kesergős *Honfibu* („tulajdonképpen szegyen ehhez a néphez tartozni”) és ellenpontja, az

eltűzöttan optimista *Honderú* („eszébe jut, hogy az ő hazája voltaképpen a csodák országa, és igazán büszke lehetne arra, hogy itt él”) ugyanazt a kérdéskört járja körül két szempontból. A folyamatos váltás jellemző a könyvre, derűs és psziszimista történetek váltakozása árnyalja a képet.

A játékos hangvételű írások témakörökre bontva járják körül azokat az előítéleteket, amelyeket mi magunk alkottunk, és amelyeket mások alkottak rólunk. Megtudjuk, hogy hogyan viszonyulunk az evéshez-iváshoz, milyenek a párkapcsolataink, hogyan pletykálunk, a hagyományaink és szokásaink miért érdekesek vagy éppen nevetségesek a külföldiek szemében. S hogy miért is bukunk bele oly sokszor a vállalásainkba: „Az átlagos magyar ember (főleg, ha férfi) az eredménytelennek és kilátástalannak látszó szöszmötölés helyett jobban szeret durr, az asztalra csapni, és gyors, heves, nagy lendülettel taszítani egyet a dolgok állásán. Aztán ha nem úgy sül el az akció, ahogy elképzelte, jöhet a hagyományos depresszió.”

Bár az írások tartózkodnak a mély, filozofikus gondolatoktól, az ironikus hangnem gyakran társadalomkritikát rejt magában, a bürokrácia, a korrupció kritikáját. A „magyar ember” minden helyzetben tudja, mit kell tennie, hol vannak a kiskapuk, melyekkel a rendszer megkerülhető, hogyan lehet egy kis ügyeskedéssel előre vinni a dolgokat — még ha utólag ki is derül, hogy ez inkább hátramosztítás volt... A valóság azonban nem zavarja meg az „igazi” magyar ember önképét. Ez megingathatatlan.

„A híres emberekről előbb-utóbb kiderül, hogy magyarok voltak, vagy lesznek, csak még nem tudnak róla. A magyar ember arról is hallott már, hogy a magyar nyelv nem is a finnél áll rokonságban, hanem a szanszkritből eredeztethető és természetesen a legősibb az egész világon. Sőt, talán egyenesen a Marsról származik. A magyar ember borotválkoztatótükrébe pislogva közli tulajdon képmásával, hogy állítólag Buddha és Jézus Krisztus is magyar volt, de pszt, ez titok!”

Lackfi János szarkazmusát remekül kiegészítik P. Szathmáry István illusztrációi. Identitásunk karikatúrisztikus leképezése a borító-rajz: a pizsamás papucsférj daliás önmagával néz farkasszem a tükörben.

Akinek nem inge, ne vegye magára... (*Helikon Kiadó*, Budapest, 2013)

PAP VERA-ÁGNES

BOGNÁR ANTAL: TARTOZÁS

Az óbudai kiscelli kastély mint origó köré szövődő „legoregény”, „történelmi és kulturális mémek” kirakós játéka ez a regény. Búvópataként futó, egymásba érő és játszó sorsok törté-

netéből a keresztény hagyományokból építkező, konzervatív értékeket valló társadalmi réteg halványan körvonalazott képe rajzolódik ki.

Az első fejezetekben a török hódoltság árnyékában kibontakozó magyar színezetű keresztény tudat formálódásának leírását kapjuk. A kiscelli Madonna búcsújáró helyén Isten dicsőségére emelt hajlék építőinek, a közelbe betelepülő szerzetesrendeknek és az 1738-as óbudai pestisjárványnak a középkori keresztény etika értékrendje alapján interpretálódik: a szenvedés a bűnöktől való megtisztulást segíti elő, a romlandó test jövőtehetetlenül múlandó életénél fontosabb a lélek üdvösségéért való fáradozás. „...ugyan minek romlékony otthonában, a húsban ideig-óráig megváltani a lélek időzését, úgyis veszendő az. Mert hisz testben lakunk rendelés szerint, de a mindenségben is ígért szerint. (...) Lelkünk e két hazája közt Isten szeme előtt bolyong a szeretetben. Csak odáig nem érünk fel mi, gyermekei az örökkévalóhoz, az Úrhoz, ahonnan gondviselő kegyelme árad.”

Az életet és a halált az öröklétük felől nézve élük meg a regény további, pár évszázaddal később született hősei is: ilyen szereplő a Toldalagi Pált megformáló Palika is, aki anyja gondos ápolása ellenére is sokat betegeskedik — 1944 novemberét is a Szent János kórházban tölti —, és akinek egész gondolkodását, beleértve a költészet szerepéről vallott nézeteit is, átszövik az ilyesféle meditációk: „Vajon a versekkel kibélelhető-e az öröklét akkora darabja, ahol a lélek ellakhat, akár egy barlangban? Vagy csak az imával?” Később kiderül, édesanyja azzal, hogy karácsonyra hazaviszi a fiát, igazi tragédiától menti meg: a János-kórház tüdőbetegeit ugyanis malenkij-robotra hajtják, s valamennyien még az úton elpusztulnak. A szovjet munkatáborban halmozódó szenvedésekről Zoltán, egy elhurcolt, egyszerű budai fiú történetében olvashatunk, akinek otthon maradt menyasszonyát, Helgát egy szovjet katona erőszakolja meg, a lány később megőrül, és öngyilkos lesz. A szovjet munkatáborban olyan rendszer épült ki, mely, akárcsak az auschwitz, nem egyszerűen az emberek elpusztítását veszi célba, hanem a hogyanra teszi a hangsúlyt: személyi létüktől megfosztottan, „névtelenül” taszítja őket a halálba.

A második világháborúhoz kapcsolódik a kiscelli kastély bombabiztos pincéjébe húzódo emberek története is. A regény lapjain ismétlődő, megváltó misztériumok közül talán ez a legnagyobb: az ide rejtőző emberek közül mindenki életben marad, köztük Hamvas Béla is. Ő jegyezte föl, hogy az itt lévők valamennyien álmotk, s mind tavaszi retekről. Talán ez indíthatta arra, hogy később kidolgozzon egy szimbólumokkal teli álmot, mely a Bognár-regény kulcsmitoszá-

nak is tekinthető: egy öreg méhészt tesz-vesz a méhészt-szerszámaival teli műhelyében, amikor észreveszi, hogy ablaka előtt kocsonyás anyagú lények repkednek. Kinyitja az ablakot, s a holtak szállongó lelkeit — mert a holtak lelkét rejti a kocsonyás anyag — a szoba hátsó falán lévő, kis ajtókkal zárt kasokba helyezi, ahol a sötét melegben transzfiguráción, megtisztuláson esnek át, mielőtt újra a földre születnének.

Ebben a pincében menekül meg egy „talált” kislány, Benda Gabi, aki örökbefogadó szüleivel Ausztráliába kerül később, s a '90-es években Magyarországra látogatva saját élete rejtélyeinek megfejtésével az egész korszakot igyekszik megérteni.

A regény következő időmozaikja az '56-os forradalomhoz kötődik. A Margit-kórház főorvosának, Kövi Endrének életútja, akire a német segélykórház '56 novemberi befogadásában vállalt szerepe rászabadította az ellenségeit, jól példázza, hogyan próbálta megtörni a kommunista rendszer az eredendően inkább apolitikus, de konzervatív-keresztény világlátású értelmiség gerincét. Hiábavaló küzdelmei, kudarcai, végtelenül elmagányosodott öregkora és halála azt sugallják, Magyarországon nem volt olyan társadalmi osztály vagy akár illegalitásban működő intézmény, amely óvni tudta volna ezeknek az embereknek az életét. Szintén a forradalom eseményei kapcsán elevenedik meg Sándor István vértanú alakja, aki a sztálinista egyházüldözés áldozatává válik. A regény lapjain itt-ott felbukkanó apácák, papok története gyökereiktől elvágott, kallódó, szelíd, de gyenge lények menthetetlenné vált sorsaként mutatja be az akkori egyház általános helyzetét, mely sokkal aggasztóbbnak tűnik az utalások, apró történettöredékek formájában felvillanó lengyel egyház helyzeténél.

A történetek századokat átívelő kavalkádja végül a plasztikai sebészhez siető, szétvert arcú menedzser útjával zárul, aki a követelések lázában égő kor, vagyis napjaink túlkapásai közepette próbál szert tenni a számára megváltást jelentő vadonatúj arcra. A narrátor hangja azonban a regény utolsó lapjain mintha elerőtlenedne: a regényben végig következetesen kibontott értéktudatos távlatra mögül nem képes világunk áterotizált felszíne mögé látni, hogy meglássa a dolgok valódi arcát. (*Napkút Kiadó*, Budapest, 2012)

KIRILLA TERÉZ

PÁZMÁNY PÉTER: TÍZ BIZONYSÁG (1605) Jegyzetek a szövegkiadáshoz

Pázmány Péter magyar nyelvű műveinek összkiadása 1894 és 1905 között jelent meg, hét kötetben.

A vállalkozás jelentősége főként abban állt, hogy szélesebb körben tette ismertté és hozzáférhetővé a „bíboros Ciceró” életművét. Mindezen pozitívumok mellett megjegyzendő, hogy az egyes kötetek kiadása váltakozó színvonalon valósult meg. Több esetben is találkozhat az olvasó hibákkal, tévesen ártírt szövegekkel. A megjelent kötetek jóformán csak a Pázmány által a 17. században elkészített apparátussal szerepeltek: tárgyi jegyzetek és mutatók nélkül jelentek meg. Nem meglepő tehát, ha a mai szélesebb közönség számára is leginkább a keresztény lánynevelésről szóló prédikáció, vagy néhány, Pázmány nevével fémjelzett imádság vált ismertté az életműből, hiszen ezekhez szükséges a legkevesebb magyarázat. Ily módon tehát a szövegkiadási gyakorlat teljes értetlenségben hagyja a jelenkor olvasóját, miként lehetett Pázmány az ellenreformáció legnagyobb 17. századi magyarországi alakja, ha munkássága főként egy pedagógiai tárgyú szövegnoklathoz, vagy az imádságirodalomhoz kötődik.

Ennek tükrében érthető igazán, hogy miért elégített ki évszázadok óta sürgető igényt az az 1998-as, Pázmány-konferenciához kötődő elhatározás, melynek értelmében Hargittay Emil a PPKE BTK-n kutatócsoportjával megkezdte egy szakszerű, a mai kor igényeinek megfelelő kiadványsorozat létrehozását. Utóbbi tevékenység alatt érte a kapcsolódó kutatások elvégzését, megvitatását és megjelentetését is. A munka összetettségét és a vállalkozás nagyságát jól reprezentálja a *Tíz bizonyosság* című Pázmány-munka jegyzetkötete is. Ahhoz azonban, hogy e kiadvány méltóképpen értékelhető legyen, szólnunk kell magáról a *Tíz bizonyosságról*, Pázmány második, nyomtatásban megjelent magyar nyelvű munkájáról is.

Az eredetileg 1605-ben megjelent műben a szerző „tíz bizonyossággal” akarja lutheránus és kálvinista olvasóit igazságra vezetni, rámutatva a hitújítás tanainak és apostolainak tévelygésére. A kötethez tartozó előszóban azt is kifejtette Pázmány, hogy az újítók és tanak több módon is cáfolhatók. Ezek közül a *Tíz bizonyosságban* a szerző bizonyos tulajdonságok, „gyümölcsök” bemutatásával él — amelyek azt bizonyítják, melyik tan vagy tanító nem lehet igaz. A teológiai téma, a 17. és 21. századi köznapi gondolkodás és szemléletmód különbségei egyaránt egyértelművé teszik, mennyiféle szaktudományos ismeret szükséges ahhoz, hogy a szöveg a jelenlegi olvasók számára is befogadható, érthető — sőt élvezhető legyen.

A Pázmány Péter-kritikai kiadás második kötete volt a 2001-ben megjelent *Tíz bizonyosság*-szövegkiadás, melyet Ajkay Alinka és Hargittay Emil rendezett sajtó alá. Már ebben a kiadványban is jelezték a közreműködők, hogy a doku-

mentumhoz önálló jegyzetkötet lenne kívánatos, mivel „ezt különösen indokolja annak a nagy terjedelmű, 168 kéziratoldalt kitevő, túlnyomórészt latin nyelvű jegyzetanyagának a közlése, amelyet Pázmány a *Tíz bizonyosság* egyik — a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában található — példányába írt be”.

A *Tíz bizonyosság*-jegyzetkötet előmunkálatai során több publikáció is jelent meg a szerkesztő, Ajkay Alinka és a közreműködők, Báthory Orsolya és Varsányi Orsolya tollából. Külön is kiemelendő e szempontból az a Pázmány-konferencia, melynek előadásai 2006-ban napvilágot is láttak (*Textológia és forráskritika: Pázmány-kutatások 2006-ban*. Szerk. Hargittay Emil, PPKE BTK, Piliscsaba, 2006, „Pázmány Irodalmi Műhely — Tanulmányok, 6”). A *Jegyzetkötet* munkatársai kapcsolódó előadásukkal és tanulmányukkal ugyanis azt igazolták, hogy a munka egy-egy részterülete is szolgálhat önálló kutatásra érdemes tanulságokkal (lásd Ajkay Alinka: *Pázmány forráshasználata a Tíz bizonyosság című vitairatban*; Báthory Orsolya: *Reynolds és Schlüsselburg művei: Pázmány forráshasználata a Tíz bizonyosságban*). Mindez azt bizonyítja, hogy rendkívül alapos és sokrétű előmunkát — több kutató összehangolt tevékenysége — előzte meg a jegyzetkötet kiadását.

A kötet első része az általános bevezetőt tartalmazza, a *Tíz bizonyosság* ismert példányainak leírásával. Különösen jelentős, hogy a kapcsolódó RMNy-közléssel képest az új kutatási eredményeket, illetve a jelen állapotot is figyelembe veszi. A második részben először a *Tíz bizonyosság* szövegéhez kapcsolódó tárgyi jegyzetek találhatók. Ezek sokféleségét jól mutatja, hogy a szómagyarázatoktól a fordításokon át a lexikonok szócikkeire emlékeztető hosszabb adatsoportokig terjed „műfajuk”. A 21. század embere számára már-már elképzelhetetlenül sok (az appendixben közölt műével együtt összesen 2001) jegyzet rendkívül alapos kutatói munkát feltételez. A harmadik részbe Pázmány kéziratok bejegyzései kerültek. Ezek sokfélesége (a kisebb módosítási igényektől egy Pázmány által saját kezűleg bemásolt leveléig) önmagában is komoly feladat elé állítja a segédlet készítőjét, ám a jelen kiadványban ezen túlmenően jelentős elméleti megoldások is találhatóak. Ilyen az a táblázat is (12–14.), amely néhány Pázmány-jegyzet alakulását mutatja be a különböző, kapcsolódó szövegkiadásokban. A jegyzetkötet negyedik részébe az 1605-ös kiadás appendixeként megjelent rövidebb írás, a *Mahomet vallása hamisságáról* jegyzetei kerültek — részletesen, sokszínűen és szakmai alaposággal tárgyalva az első magyar nyelvű Mohamed- és iszlámismertetőre vonatkozó tudnivalókat. Az ötödik részbe kerültek a különféle mutatók. Ezek imponáló sokfélesége (két rö-

vidítésjegyzék, bibliai könyvek analizált mutatója, hely- és személynévmutató) rendkívüli módon megkönnyíti a használó dolgát. (Vélhetően már önmagában nagy segítséget nyújt például az ötféle Konstantin névmutatóbeli megkülönböztetése.) Kiemelendő, hogy a névmutatók analitikusnak tekinthetők, hiszen a 19–21. századi kutatók nevei tipográfiai szempontból is elkülönülten, más betűtípussal jelennek meg. A hatodik részben gondosan válogatott mellékletek vannak, amelyek meggyőzően szemléltetik a különböző típusú Pázmány-bejegyzéseket. A kötethez egy CD-melléklet is tartozik, amelyen a *Tíz bizonyosság* 2001-es kritikai kiadása és az MTA Könyvtára Kézirattárában őrzött munkapéldány fakszimiléje található.

A kiadvány szerkezete a műfaj kívánalmainak megfelelően logikus és áttekinthető, kielégítve mind a kutató, mind az érdeklődő olvasó igényeit. Előbbi használói csoport tekintetében kiemelendő, hogy eredendően is meglehetősen sokszintű, hiszen a *Tíz bizonyosság* összetettségéből adódóan az egyház-, irodalom- és esztétörténészek éppúgy témájukba illőnek érezhetik, mint a teológusok vagy az orientalisták. Ez már önmagában véve is heterogén olvasóközönséget sejt — nem könynyítve meg a segédlet létrehozóinak munkáját. Ezen összetett feladatot azonban kiválóan megoldotta a szerzői gárda: az alapos és informatív fejezetek pontosak, szakszerűek és közérthetők.

Összességében elmondható, hogy az évszázados szakmai igényeket messzemenőkéig kielégítő kiadvány egyszerre tanít pontosságával és gyönyörködtet sokszínűségével. (*Universitas — Editio Princeps*, Budapest, 2012)

MACZÁK IBOLYA

BARTUSZ-DOBOSI LÁSZLÓ: AKI HITÉT VESZTI, ELMERÜL Báró Eötvös József katolicizmusa

Thomas Carlyle szerint a történelem a nagy emberek életrajza. Egy másik brit történész, Lord Acton szerint viszont „semmi sem okoz annyi tévedést és tisztességtelenséget az ember történetnézelmében, mint az, ha az érdeklődést egyéni jellemek keltik fel”. Talán e két idézet is elégséges annak bizonyítására, hogy mennyire ingoványos talajra lép, aki életrajzot, főleg ha történeti életrajzot kíván írni.

Nos, Bartusz-Dobosi László munkája megfelel a történeti életrajz kritériumainak: a 19. század egyik meghatározó politikusának, vásárosnaményi báró Eötvös József kétszeres vallás- és közoktatásügyi miniszternek kíséri végig az életét. Történelmi források alapján feltárja a családi, baráti, eszmei, politikai hátterét, fogadtatását,

írói működését, bemutatja a reformkori és a szabadságharc, valamint a kiegyezés időszakában működő politikai tevékenységét, szól magánéletéről. A munkát kronológia, Eötvös válogatott műveinek, illetve a felhasznált irodalomnak a jegyzéke, valamint névmutató (névlexikon) zárja. Így akár egy szokványos „nagy ember életrajza” lehetne. Ezek azonban csak a felszínt, a „külső embert” — a szerző szavai szerint viszont (paradox módon) a „vázát” — írják le.

Bartusz-Dobosi László azonban „hússal kitöltött valóságos képet” akar adni Eötvös Józsefről, így az általa fellelt anyagot más szempontokat is követve, alkotó módon használja fel. Nem hagyományos értelemben vett életrajzot ír tehát, hanem jellemrajzot. Éppen ezért nem a tudományos művek megszokott feszes logikája vezeti tollát, hanem egy — jó értelemben vett — koncepció, célzatosság, mondhatni apologetikus törekvés. Sokszor ismét, szinte sulykol, vissza-visszatér alapvetéséhez, ami pedig Eötvös katolicizmusa. A gondolatmenet így egy belső logikát követ, mely a szigorú kronologikus rendtől néha eltérve, de az egész életművet páratlan módon egyben látva és látatva képes rejtett összefüggéseket felfedni.

Stílusa is éppen ezért egyedi, céljához illő. Alapvetően esszéisztikus, néha didaktikus — előtűnik a tapasztalt tanárember! —, olykor dialogikus, néha pedig — jó pozitivisták módján — elhalmoz citátumaival. Az így kibontakozó Eötvös-kép valóban egyre jobban élethez kel. A munka lassanként két komoly, elmélyült férfi — az író és hőse — párbeszédére kezd hasonlítani, melyet időnként szenvedélyes argumentáció, időnként pipafüstbe burkolózó tűnődés jellemez.

A jó könyv azonban mindig dialogizál — elsősorban olvasójával. A recenzens — nem lévén a kérdés szakértője — ebbe a dialógusba csak néha — talán nem is mindig a leglényegesebb pontokon — tud bekapcsolódni. Éppen ezért az alábbi megállapítások inkább esetlegesek, mint fundamentálisak.

A kiindulópont talán éppen a munka sajátosságát jelentő jellembrázoló célzat. Ez a — ki nem mondott, stílszerűen: talán nem is tudatosult, de véleményem szerint megcélzott — pszichobiografikus igény sikamlós terület a mai történeti diskurzusban és egyáltalán nem arat osztatlan elismerést az ilyen próbálkozás. Az, hogy a cselekmények mozgatórugóját a személyiség legmélyébe, vagy — mint itt látjuk — a személyiség formálódásának folyamatába vezeti vissza, igen kényes kérdéseket vethet fel az olvasóban. A néha kissé nagy ívű lezárások — például egy-egy állítás „alátámasztja az egész könyv alapfeltevését” —, nem teljesen okadatolt következtetések a kritikus történész számára azt a nézetet erősítik, hogy az

ilyesfajta próbálkozások meghaladják egy történeti mű kompetenciáit. Joggal vetődhet ugyanis fel a kézenfekvő kérdés: kétszáz év távlatából vajon megismerhető-e egyáltalán az ember?

Az ilyesfajta kérdésekre megint csak kézenfekvő válasz lehet a forrásokhoz való visszautalás. Az eszmei fejlődés dokumentálására például nagyon alkalmasak a könyvjegyzékek. A leltárszerű számbavétel mellett azonban recenzens hiányolja a statisztikus összehasonlítást az akkori könyvterméssel, esetleg kortárs könyvtárakkal, könyvjegyzékekkel való összevetést, mely jobban kirajzolhatja volna Eötvös egyéni arcélét. Hasonló lehet az olvasó hiányérzete az utókor ítéletét olvasva: az esetleg várt historiográfiai áttekintés helyett „városvédő” kesergést kap, a személyiség formálódása helyett pedig a személyiségkép formálódásáról tájékozódhat ebben az alfejezetben.

Bartusz-Dobosi László mindazonáltal kitűnően ragadja meg ezt a személyiséget — recenzens véleménye szerint legjobban az író Eötvös József portréjában. Ugyanakkor talán itt ragadható meg legjobban az az irány, mely a művet jellemzi, innen plauzibilis az egész okfejtés Eötvös katolicitásáról. A címmel ellentétben szándékoltan így írva, nem katolicizmusként! A kövvelekedés ugyanis valamiféle pejoratív tartalmat, mellézköngét tulajdonít mindenfajta *izmusnak* — nem kevés joggal, tegyük hozzá! A szerző azonban módszeresen, következetesen tárja fel az író, politikai és magánember döntéseiben, megnyilvánulásaiiban rejlő mély keresztény hitet és katolikus elkötelezettséget, így a katolicizmus Eötvösnél valóban nem tartalmatlan vagy rosszízű külsőség.

Pedig a politikai katolicizmus kérdéskörében értelmezett közéleti tevékenysége okot adhatna erre. Bartusz-Dobosi László — talán éppen ezért — az Eötvös miniszterségeivel kapcsolatosan korrekt történeti összeggést, körültekintő háttérrajzot ad. Igaz ez akkor is, amikor — főleg második minisztersége kapcsán — inkább apologetikus attitűdöt képvisel: főhőse álláspontját, véleményét is szem előtt tartva erősen kritikusan értékeli az Andrássy-kormányt. Ebben a vonatkozásban ugyanis sajátos biográfiai műfaja szabályai szerint jár el: a pszichobiográfia az életrajzi tényeket szubjektív igazságként kezeli — nem úgy, mint a történeti életrajz. Talán helyénvaló felhívni a figyelmet a két kormány eltérő történelmi helyzetére, az eltérő kihívásokra, melyek egészen más karaktereket kívánnak. Ebben a közegben főhő-sünk valóban kiváló, kívülről, emlékezésre méltó. Neki állít emléket illusztrációival is, melyek zömmel a szerző felvételei. Mindenekelőtt pedig egyfajta megemlékezés, tisztelgés maga a mű báró Eötvös József, az író, politikai, elsősorban pedig a katolikus előtt.

De hogy milyen is végső soron ez a főhős, annak megítélését az olvasóra bízom. Nem bánja meg e szellemi kalandot. Az írás árulkodik a hősről — és egyben az alkotóról is... (*Kairoosz*, Budapest, 2011)

PETE JÓZSEF

MICHAEL HESEMANN: A PÁPA, AKI SZEMBESZÁLLT HITLERREL XII. Piuszról — ferdítések nélkül

Amikor 1958. október 9-én XII. Piusz életének 83., pápaságának 20. esztendejében visszaadtak lelkét a Teremtőnek, az egész világ nagy pápáként emlékezett meg róla, s csak idő kérdésének látszott, hogy mikor avatják boldoggá, majd szentté. Ám minden másként alakult. Michael Hesemann német történész könyvében azt vizsgálja, miért történt ez így?

Alig telt el fél évtized XII. Piusz halálát követően, amikor 1963-ban a berlini Szabad Népszínpadon bemutatták Rolf Hochhuth *A helytartó* című színdarabját, amelyben XII. Piusz egy jég hideg, álszent bürokrata, akit jobban érdekelnék a Vatikán atkacsomagjai, mint zsidók millióinak halála, és aki nem akarja elutasítani Hitlert, mert a bolsevizmus elleni védőbástyaként szüksége van rá. Hesemann megnevezi Hochhuth informátorait. Egyikük egy német pap volt a vatikáni államtitkárságról, Bruno Wüstenberg, aki bosszút akart állni XII. Piuszon, mert világius életvitele miatt sohasem léptette elő. A másik informátor Alois Hudal volt, „a barna püspök”, akinek 1952-ben a pápa utasítására le kellett mondania a német papi kollégium rektori tiszttségéről, mert régi náccikkal állt kapcsolatban, és közülük többnek is segített abban, hogy Dél-Amerikába szökhessen.

Michael Hesemann könyvének megírását rendkívül alapos kutatómunka előzte meg, a szerző legfőbb forrása a Vatikáni Titkos levéltár, de felhasználja XII. Piusz munkatársainak a visszaemlékezéseit is, többek között a Szent Keresztől nevezett rend nővérének, Pascalina Lehnertnek az emlékeit, aki negyven éven át volt Eugenio Pacelli házvezetőnöje.

Hesemann emlékeztet rá, hogy Ion Mihail Pacepa, a román Securitate tábornoka 1978-ban Nyugatra szökött, s elárulta, hogy az 1960-as évek elején részese volt annak a XII. Piusz elleni akciónak, amelyet a szovjet titkosszolgálat, a KGB szervezett Nyikita Hruscov első titkár megbízásából. Ennek része volt a Hochhuth-dráma megszületése és előadása is. Michael Hesemann dokumentumokkal bizonyítja, hogy Eugenio Pacelli már 1924-ben, németországi nunciusként felismer-

te, hogy a nációk legfőbb, elpusztítandó ellenségüknek tekintik a katolikusokat és a zsidókat. A náccikkal szemben mindig kritikusan nyilatkozott, ezért amikor 1939-ben pápává választották, a német sajtó úgy mutatta be, mint a náciizmus kérlelhetetlen ellenségét.

A XII. Piusz elleni legfőbb vád az, hogy a II. világháborúban nem ítélte el nyíltan a zsidók üldözését. Hesemann idéz Pascalina nővér önéletrajzából: eszerint 1942 nyarán a pápa már megszövegezte a zsidók védelmében írt nyilatkozatát, de akkor érkezett a hír Hollandiából: miután a holland keresztény egyházak közösen tiltakoztak a hollandiai zsidók deportálása ellen, a németek bosszúból negyvenezer zsidót — s mellettük néhány ezer nem árja, kikeresztelkedett zsidót — deportáltak, köztük Edith Stein kármelita nővért, akit még abban az évben meggyilkoltak Auschwitzban, s akit II. János Pál pápa 1999-ben Európa védőszentjévé nyilvánított. Ezért XII. Piusz elégette a már megírt nyilatkozatot. S bár nyíltan valóban nem ítélte el a zsidóüldözést, 1942-es karácsonyi szózatában így fogalmazott: „Az emberiség a béketeremtés fogadalmával azoknak a százazreknek tartozik, akiknek önhibájukon kívül, gyakran csak nemzeti hovatartozásuk vagy származásuk miatt a halál vagy a lassú pusztulás jut osztályrészül.” Szavaira a korabeli sajtó is felfigyelt, a New York Times szerint: „Ezen a karácsonyon a pápáé az egyetlen lázadó hang a néma kontinensen...”

Michael Hesemann meggyőződése, hogy XII. Piusz nyílt kiállásával nem tudott volna tenni semmit a pusztulás ellen, s a Katolikus Egyház minden leplezetlen fellépése Hitler birodalma ellen „nemcsak hogy az öngyilkossággal lett volna egyenlő, hanem zsidók és papok tömeges meggyilkolását eredményezte volna”. XII. Piusz pedig nem akarta, hogy „néhány szépen megfogalmazott mondatért mások a vérükkel fizessenek”. 1942 októberében bizalmasának, Pirro Scavizzi atyának azt mondta: „Újra megfontoltam, hogy kiátkozom a náciakat, hogy a világ előtt vádolhassam meg a zsidógyilkosságok bestialitását. Sok könny és ima után azonban beláttam, hogy a tiltakozás nem használna az üldözötteknek, sőt, a zsidók sorsát tovább nehezítené.” A könyvből az is kiderül, Róma német megszállásakor a nációk komolyan fontolgatták, hogy elrabolják XII. Piuszt. A pápa tudott erről, ennek ellenére végrehajtotta a Vatikán legnagyobb titkos akcióját az egyház történetében, amelynek keretében a Katolikus Egyház 700–850 ezer zsidó embert mentett meg Európában a biztos haláltól, menedéket adva nekik a plébániákon, a kolostorokban, a nunciatúrákon. Ez történelmi tény. „Lehet, hogy XII. Piusz pápa nem beszélt

sokat a népirtásról, de ő legalább határozottan fellépett ellene” — írja a kötet szerzője.

Michael Hesemann könyvének legnagyobb érdeme, hogy szigorúan tényeken alapszik. Megpróbál igazságot szolgáltatni egy olyan pápának, aki a történelem talán legszörnyűbb időszakában volt Krisztus földi helytartója, s abban a helyzetben mást nem tehetett, mint amit Jézus tanácsolt tanítványainak, akiket báránnyokként küldött a farkasok közé: „Legyetek tehát okosak, mint a kígyók, és egyszerűek, mint a galambok” (Mt 10,16). (Ford. Laki Ferenc, utószó Perger Gyula; *Magyar Nyugat Könyvkiadó*, Vasszilvágy, 2013)

BODNÁR DÁNIEL

CSÓKA ÚRTÓL GÁSPÁR ATYÁIG Ünnepi kötet Csóka Gáspár OSB 75. születésnapjára

Nagyon ötletes és találó címet találtak rendtársai a 75. születésnapját ünneplő győri bencés tanárnak, akinek mind szerzetesi életútja, mind tanári, nevelői tevékenysége, mind pedig tudományos munkássága jelentős. Mindezt hivatott megköszönni az a vaskos kötet, ami a diákok és tanártársai, rendtársai tiszteletének jele a születésnapját tartó Csóka Gáspár bencés előtt.

Életútja a Sopron megyei Bükkön indult, gimnáziumba Pannonhalmán járt, beöltözése 1956-ban volt, ünnepélyes fogadalomtételre és pappá szentelése 1961-ben. Az ELTE-n történelem, görög és latin szakot tanult. A szerzetes- és gimnáziumi élet szinte minden fokozatát végigjárta: tanár, prefektus, levéltáros, igazgatóhelyettes, főiskolai tanár, igazgató, perjel, házfőnök. Munkásságát mind egyházi, mind pedig világi vonalon kitüntetésekkel ismerték el. Írásai, tanulmányai, könyvei, fordításai jegyzéke is megtalálható az ünnepi kötetben.

A kötet tulajdonképpen hat nagy részre oszlik, a szerint, amit a jubiláns tanárban felismertek, értékelték, amit neki köszönnek: hála a bencésnek, az egyháztörténésznek, a levéltárosnak, a görög-tanárnak, a barátoknak és a tudományok kedvelőjének. Átfogó gyűjtemény, egy teljes életút. A hat nagy témakörben olyanok szólalnak meg, akiket tanított, akik bizonyos témának mesterei, szakemberei, s akik írásaikkal Gáspár atyát köszöntik.

Mindent nem lehet itt felsorolni, de egyet-egyett hadd emeljünk ki! A bencést egy jezsuita jó barát, Szentmártoni Mihály köszönti először, kiderül, hogy a kötet címe is tőle való. Az egyháztörténészek között ott találjuk Beke Margit, Hatos Pál, Horváth József, Molnár Antal és Somorjai Ádám bencés írását. A levéltáros tiszteletadást többek között Ásványi Ilona és Érszegi Géza fejezi ki. A gör-

rög-tanárra különösen is egykori dákjai emlékeznek írásaikkal: Orosz Atanáz püspök, Gérecz Imre és Tóth Konstantin bencések, Schmatovich János teológiai tanár. A barátok sora bizonyára végtelen, kiemelkedően szépek Áment Lukács bencés, Kukorelli István, Smuk Péter és Keller Péter tanulmányai, valamint az egykori osztálytárs, Bálint Csanád írása. A tudományok kedvelőjének szóló záró fejezetbe kerültek Bakos Gergely bencés, Tóta Péter Benedek és Gulyás Balázs agyukató dolgozatai.

A könyv külső kiállítása méltó a belső tartalomhoz: sötétké kemény táblás, rajta egy régi magyar festő Szent Benedek-képe. A belső címlap bal oldalán az ünnepelt szelíden komoly, mosolygós fényképe látható, míg a kötetben igen sok ábra, színes kép és grafikon egészíti ki a mondánivalót. Talán a könyv hátsó borítójára odafért volna a tanár rövid életútja, kiemelve a díszkötet elején lévő *Curriculum vitae*-ből, valamint az oldalak „élőfeje” lehetett volna mindig az adott tanulmány szerzője és a tanulmány (rövidített) címe (az egész kötetben minden lapon ugyanaz található, ami annyi, mintha nem lenne). Szép, méltó tisztelgés és olvasmányos tanítás egy örökké oktató, nevelő szerzetes köszöntése kapcsán másoknak is, akár olyanoknak, akik nem is voltak bencés diákok, de érdeklődéssel forgatják a könyvet. Hová is helyezem ezt a kötetet a könyvespolcomon? Jelenits István *Útjaidon* és Lukács László *Látó szívtel* jubileumi kötetére köszönet, hála érte a szerkesztőknek, az íróknak, Gáspár atya tisztelőinek! (*Szent Mór Bencés Perjelség*, Győr, 2013)

PÁKOZDI ISTVÁN

VÁLÓCZY JÓZSEF: A MEGOSZTOTT LOGOSZ Posztmodern gondolkodás és a kereszténység újrafogalmazásának kísérletei a teológiában

Miről szól a teológia? Egészen egyszerű a kérdés, mégis azt tapasztaljuk, hogy mégsem olyan könnyű válaszolni rá. Hiszen a hittudományi szakirodalom el tud jutni igen absztrakt világokba is, meg tud felelni soha fel sem tett kérdésekre úgy, hogy közben újra és újra megszólal a hang az olvasóban, a befogadóban: Miről is szól ez az egész? Válóczy József kötete nem ilyen: felfrissítő teológia, mert bár nehéz témába vágja fejszójét, mégis azt érezzük végig, hogy a mi valóságunkról van benne szó. És hát a jó teológia a valóságról szól, méghozzá nem kioktatólag vagy fensőbbeséggel, hanem érzékenyen, nyitottan.

A szerző hosszú évek óta foglalkozik azzal a tárgykörrel, amit most az olvasók elé tár. Teológiai

és filozófiai tanári pályájának, tudományos, doktori kutatásának eredményeképpen bevezet miniket egy olyan világba, amely iránt a keresztények olykor zsigeri ellenszenvvel viseltetnek — nem is sejtve, hogy ez mennyire mélyen meghatározza még őket magukat is. Hiszen a posztmodern nem harcos ideológia, nem is egyetemes érvényre igényt tartó filozófiai rendszer, hanem — miként ezt legnagyobb kutatói és teoretikusai nem győzik hangsúlyozni — életérzés, gondolkodásmód, emberi létállapot. És mivel ilyen, nem tudatos döntések vagy világnézeti elhatározások által lépünk be a birodalmába, hanem egyszerűen úgy, hogy posztmodern módon kezdünk el érzékelni, gondolkodni, érvelni, a legáltalánosabban megfogalmazva: élni. Ez az oka annak, hogy a posztmodern nem definiálható úgy, mint bármely bölcséleti iskola, mégis megvannak a világos és jól felismerhető karakterjegyei, olyan „arculatok”, magatartásformák, amelyekkel áthatol ez az életérzés. Válczy József ilyesfajta „nyomkövetésre” indul kötete számozás szerint második, valójában első tematikus-elemző fejezetében, igyekezve megragadni a „posztmodern gondolkodás koordinátáit”. Már a hívószavak is mutatják, mennyire elevenünkbe, mindennapiságunkba vág ez a tematika: a feltételes módban való állásfoglalások, a másság kategóriáinak radikális igénylése, a szilárd kontúrok eltűnése, az átjárhatóság, az egymásba fordíthatóság olyan karakterjegyek, amelyekkel bármikor és bárhol találkozhatunk kortárs kultúránkban. A szerző természetesen rámutat az ezek mögött meghúzódó filozófiai áramlatra, amely kilép az évezredes nyugati bölcsélet hol tagadott, hol védelmezett és állított központi kérdésköréből: az „erőszakos” metafizikából, hogy teret nyisson a „pensiero debole”, a gyenge, az esendő, a túl erős (s egyszersmind agresszív) állításokat elutasító gondolat előtt. Még mielőtt a klasszikus apologetika „nehéztüzérségét” hívnánk segítségül, helyesen tesszük, ha elgondolunk azon, amire Válczy József e koordinátatisztázás végén ráirányítja figyelmünket: a teológia számára a posztmodern nemcsak szövegműhelyet, de valódi, pozitív kihívást is jelent, amely megtermékenyítőleg hathat a hittudományra, hiszen szinte kényszerít Isten alászállásának, kenőzísának a követésére egy alázatos, szerény, érzékeny beszédmód által.

A kötet központi fejezete körkép, tabló: azt tárja elénk, hogy a hittudományos közvélemény miként reagált erre a kihívásra. Hazánkban kevésbé ismerjük azt a gazdagságot és elevenséget, amelyet a „világteológiában” fellelhetünk: rengeteg szerző, értékes és elgondolkodtató megfogalmazás áll elénk, olyan meghökkenítő értelmezési kulcsokkal, mint a „Születés-felől-való-lét”, a „távollett ontológiája”, vagy éppenséggel hitünknek

stílusként való értelmezése, magával vonva „Isten (f)elrejlését”.

A záró tematikus fejezet elénk állítja a posztmodern teológiai elemzésének a kulcsát: az embert a maga történetiségében, a maga igazán emberi (és nem pusztán elvont-bölcséleti-hittudományos) valójában. Válczy rámutat arra, hogy a 20. század nagy teológusai (és teológiai) bizonyos értelemben kevesek ahhoz, hogy elérjék a posztmodern embert. Innen ered meglátása: „Legelőször is olyan teológiára volna szükség, amely képes (érzelmi) egyensúlyt teremteni és közvetíteni, egyensúlyt öröm és szenvedés, szabadság és felelősség, játék és szolgálat, belső transzparencia és büntudat között: ha az *életvidámságnak*, a világ szeretetének nem tudunk kellő helyet-teret adni az Isten-kapcsolatunkban, a vallásosságunkban, a teológiánkban, ugyanúgy elvesz valami az Egészből, mintha a történelmet hagytuk volna ki...” (114k). Más szóval megfogalmazva: a kereszténység maga is elkövetheti azt a hibát, amit szüntelenül a (posztmodern) világ szemére vet: nem az Egészből gondolkodik, nem képes végső összefüggéseiben szemlélni a valóságot. Csak míg a kortárs gondolkodás Isten hajlamos kihagyni a képletéből, addig a teológia túl gyakran az embert, az emberit dobja ki rendszeréből. A teológia eközben azonban sokkal többet kockáztat, mint a posztmodern: ugyanis ezen az úton végül még Istent magát is el fogja veszíteni.

Van-e tehát posztmodern teológia? A választ bízzuk a szerzőre: „Ha valóban ledöntetett a lámpás, ha valóban »megosztott a logosz«, ha valóban sötét van, ez a helyzet egyedülálló kihívás és esély a teológia (a kereszténység) számára: most kiderülhet, valóban *tud-e a fényről* és *tud-e a fényről* beszélni akkor is, amikor látszólag nincs... (...) Átgondoljuk eszköztelenségünket és vállaljuk belőle azt, ami viszont a teológia lényegéhez, természetéhez tartozik: ekkor leszünk képesek arra, hogy ne a felelőt keresők soraiba álljunk be az »igazság nevében«, hanem azok közé, akik — épp mert hisznek a fényben — elég szabadok és leleményesek ahhoz, hogy új(ra) lámpást állítsanak...” (121).

Válczy József kötete lámpást állít. Nem, nem egyszerűen a posztmodernnek. Nekünk magunknak, hívőknek, a hitükről itt és most elgondolkodóknak. Megmutatja, hogy most is van útja a *teo-lógiának*, az Istenről való értelmes beszédnek — s ez az út maga a valóság, amely körülvesz bennünket. A könyv elolvasása éppen ezért bátorító, fellelkesítő, az előítéletektől megszabadító, s épp ezért távlatnyitó élmény, amelyre nemcsak a hittudósoknak, de minden kérdező, választ kereső kereszténynek szüksége van. (*Szent István Társulat*, Budapest, 2013)

TÖRÖK CSABA

SOMMAIRE*La responsabilité des parents au début de la vie*

- GERHARD MARSCHÜTZ: Réflexions éthiques autour du diagnostic prénatal
 JOHANNES PLATZER: Diagnostic préimplantatoire
 GUSZTÁV KOVÁCS: La responsabilité des parents et la médecine de la reproduction
 ■ Poèmes de Csaba Fecske, Tamás Halmi, Laura Iancu, János Lackfi,
 Éva Petrőczy, István Turczy et Péter Vasadi
 ATTILA BUDA: Győző Határ, un homme Renaissance
 BALÁZS BARSÍ: Les vrais profondeurs de la pauvreté franciscaine
 ■ Entretien avec Lajos Berszán, curé de Gyimesfelsőlok

INHALT*Die Verantwortung der Eltern am Anfang des Lebens*

- GERHARD MARSCHÜTZ: Ethische Überlegungen zur Pränataldiagnostik
 JOHANNES PLATZER: Präimplantationsdiagnostik
 GUSZTÁV KOVÁCS: Die Verantwortung der Eltern und die Reproduktionsmedizin
 ■ Gedichte von Csaba Fecske, Tamás Halmi, Laura Iancu, János Lackfi,
 Éva Petrőczy, István Turczy und Péter Vasadi
 ATTILA BUDA: Győző Határ, der Renaissance Mensch
 BALÁZS BARSÍ: Die wahren Tiefen der franziskanischen Armut
 ■ Gespräch mit dem Pfarrer Lajos Berszán in Gyimesfelsőlok

CONTENTS*The Responsibility of Parents at the Beginning of Life*

- GERHARD MARSCHÜTZ: Ethical Considerations about Prenatal Diagnostics
 JOHANNES PLATZER: Preimplantation Genetic Diagnosis
 GUSZTÁV KOVÁCS: The Responsibility of Parents and the Reproductive Medicine
 ■ Poems by Csaba Fecske, Tamás Halmi, Laura Iancu, János Lackfi,
 Éva Petrőczy, István Turczy and Péter Vasadi
 ATTILA BUDA: Győző Határ, a Renaissance Man
 BALÁZS BARSÍ: The True Depth of Franciscan Poverty
 ■ Interview with Father Lajos Berszán in Gyimesfelsőlok

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekkszámja száma: OTP.

V. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: egy évre 5.640,- Ft, fél évre 2.820,- Ft, negyed évre 1.410,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál

(H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.000,- Ft/év vagy 100,- USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 550 Ft

VIGILIA

SZEMLE

■ KABDEBŐ TAMÁS LACKFI JÁNOS BOGNÁR ANTAL PÁZMÁNY PÉTER	Hónapról hónapra Dunaúszó Milyenek a magyarok? Tartozás Tíz bizonyosság (1605): Jegyzetek a szövegkiadáshoz
BARTUSZ-DOBOSI LÁSZLÓ MICHAEL HESEMANN ■ VÁLÓCZY JÓZSEF	Aki hitét veszti, elmerül. Báró Eötvös József katolicizmusa A pápa, aki szembeszállt Hitlerrel Csóka úrtól Gáspár atyáig A megosztott Logosz
A SZEMLÉKET ÍRTÁK	Bodnár Dániel, Kirilla Teréz, Maczák Ibolya, Pákozdi István, Pap Vera-Ágnes, Pete József, Rónay László, Somogyi Gréta és Török Csaba

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A magyar holokauszt és az egyház
- Szenvedő ember
- Házasság, család
- Aszalós János, Beke Margit,
Cseke Ákos, Frenyó Zoltán,
Nóda Mózes és Szűcs Teri tanulmánya
- Bodó Márta, Győrffy Ákos,
Seamus Heaney, Villányi László,
Vörös István és Zalán Tibor írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap

9 770042 602012